

POMURJE

REGION

REGIONALNI RAZVOJNI PROGRAM POMURSKE REGIJE

2021–2027

Predlog

Murska Sobota, 13. 6. 2022

Regionalni razvojni program pomurske regije 2021–2027

Pripravil:

Razvojni center Murska Sobota, nosilna RRA za Pomurje
Kardoševa 2, 9000 Murska Sobota

V sodelovanju s partnerskimi organizacijami:

PORA razvojna agencija, Gornja Radgona
Prleška razvojna agencija, giz
Razvojna agencija Sinergija d.o.o.
Zavod za turizem in razvoj Lendava

Odgovorna oseba:

Bojan Kar, direktor Razvojnega centra Murska Sobota

Strokovni koordinator:

dr. Tadej Pirc

Junij 2022

KAZALO

1.	UVOD.....	1
1.1.	SISTEM INFORMIRANJA IN OBVEŠČANJA JAVNOSTI O NAČRTOVANJU IN IZVAJANJU RRP	2
2.	POMURJE.....	4
3.	ANALIZA STANJA RAZVOJNIH POTENCIALOV Z OPREDELITVIJO OVIR IN PREDNOSTI	6
3.1.	ČLOVEK – DEMOGRAFIJA IN DRUŽBA	6
3.1.1.	PREBIVALSTVO IN STAROSTNA STRUKTURA	6
3.1.2.	IZOBRAZBENA STRUKTURA	7
3.1.3.	TRG DELA.....	8
3.1.4.	ZDRAVJE	9
3.1.5.	DOLGOTRAJNA OSKRBA STAREJŠIH	10
3.1.6.	KULTURA, UMETNOST IN TURIZEM	11
3.1.7.	NARODNE MANJŠINE	11
3.1.8.	NEVLADNE ORGANIZACIJE	12
3.1.9.	RAVNANJE Z ŽIVALMI	13
3.1.10.	SWOT ANALIZA – DEMOGRAFIJA IN DRUŽBA	13
3.2.	DELO – GOSPODARSKA PODOBA POMURJA.....	14
3.2.1.	REGIJSKI KAZALNIKI GOSPODARSTVA	14
3.2.2.	SWOT ANALIZA – GOSPODARSTVO.....	15
3.2.3.	KLJUČNE GOSPODARSKE PANOGE S POTENCIALOM ZA RAZVOJ.....	16
3.2.4.	RAZISKAVE, RAZVOJ, INOVACIJE	25
3.2.5.	PODPORNO OKOLJE ZA RAZVOJ GOSPODARSTVA, PODJETNIŠTVA IN KREATIVNIH INDUSTRIJ	26
3.2.6.	GOSPODARSKE IN POSLOVNE CONE	27
3.2.7.	DRUŽBENA IN OKOLJSKA ODGOVORNOST – KROŽNI MODELI GOSPODARSTVA	28
3.3.	OKOLJE – NARAVNE DANOSTI IN INFRASTRUKTURA	28
3.3.1.	ZAVAROVANA OBMOČJA	28
3.3.2.	POPLAVNA OBMOČJA	30
3.3.3.	RABA PROSTORA	31
3.3.4.	VAROVANJE OKOLJA	32
3.3.5.	VODA	32
3.3.6.	ENERGIJA	33
3.3.7.	ŠIROKOPASOVNA OMREŽJA.....	35
3.4.	PROSTOR – SOODVISNOST IN SKLADNOST RAZVOJA	35
3.4.1.	URBANIZIRANA OBMOČJA	35

3.4.2.	PODEŽELJE	37
3.4.3.	TRANSPORTNO OMREŽJE.....	38
3.4.4.	STANOVANJSKA POLITIKA	39
3.4.5.	REGIJSKO PROSTORSKO NAČRTOVANJE	40
3.5.	POMURJE V MEDNARODNEM PROSTORU	41
3.6.	SWOT ANALIZA – POMURJE	43
4.	STRATEŠKI KONTEKST RAZVOJA	44
4.1.	SISTEM SPREMLJANJA, VREDNOTENJA IN ORGANIZIRANOSTI IZVAJANJA RRP	45
5.	VIZIJA RAZVOJA POMURJA	49
6.	RAZVOJNA SPECIALIZACIJA POMURJA	49
7.	STRATEŠKI RAZVOJNI CILJI.....	50
7.1.	CILJ 1: Zdravo naravno, družbeno in gospodarsko okolje.....	50
7.2.	CILJ 2: Zdrava hrana in vitalno podeželje	51
7.3.	CILJ 3: Zdravo staranje in povezana družba	51
8.	RAZVOJNE PRIORITETE POMURJA.....	53
8.1.	PAMETNA REGIJA	53
8.1.1.	Razvoj, upravljanje in trženje poslovne infrastrukture	54
8.1.2.	Podporna okolja za spodbujanje podjetništva, raziskovalne dejavnosti, ustvarjalnosti, inovacij in razvoja visoko usposobljenih kadrov	57
8.1.3.	Investicije in podporni programi za digitalizacijo poslovnih in proizvodnih procesov ter javnih storitev.....	59
8.1.4.	Zbirni seznam identificiranih razvojnih pobud – Pametna regija	60
8.2.	ZELENA REGIJA	61
8.2.1.	Alternativne rešitve ravnanja in upravljanja z odpadnimi vodami na podeželju z razpršeno poselitvijo	62
8.2.2.	Spodbude za rabo obnovljivih virov energije.....	62
8.2.3.	Celovito ravnanje z vodami	63
8.2.4.	Zbirni seznam identificiranih razvojnih pobud – Zelena regija	64
8.3.	POVEZANA REGIJA.....	67
8.3.1.	Razvoj in zagotavljanje mobilnosti	67
8.3.2.	Vzpostavitev pametnih omrežij	69
8.3.3.	Zbirni seznam identificiranih razvojnih pobud – Povezana regija	69
8.4.	SOCIALNA REGIJA	73
8.4.1.	Zdrava in aktivna starost z inovativnimi pristopi k oskrbi in negi starajočega se prebivalstva z mobilizacijo potencialov dolgotrajno brezposelnih.....	74
8.4.2.	Izboljšan dostop do kvalitetnih storitev v izobraževanju, usposabljanju, vseživljenjskem učenju ter razvoj infrastrukture	76

8.4.3.	Zbirni seznam identificiranih razvojnih pobud – Socialna regija	77
8.5.	PRIVLAČNA REGIJA	78
8.5.1.	Povezovanje ponudnikov, vzpostavljanje lokalnih verig vrednosti ter skupni nastopi na trgih	79
8.5.2.	Inovativni, integralni turistični produkti in razvoj destinacij	80
8.5.3.	Oživljanje mestnih in vaških središč, kulturna infrastruktura ter razvoj kreativnega sektorja	84
8.5.4.	Ohranjanje in prezentacija regijske kulturne dediščine	85
8.5.5.	Zbirni seznam identificiranih razvojnih pobud – Privlačna regija	87
9.	VIRI	90

1. UVOD

Proces priprave Regionalnega razvojnega programa za Pomurje 2021–2027 (RRP) je bil neformalno pričet z regijsko razvojno konferenco oktobra 2018, ki je bila namenjena širokemu spektru deležnikov regionalnega razvoja v Pomurju. Od takrat je bilo izvedenih 16 tematskih delavnic delovnih skupin s strokovno in širšo javnostjo, ob tem so bili opravljeni posamezni sestanki z interesnimi združenji ter delovna srečanja za namen oblikovanja tako strategije in vizije razvoja regije kakor nabora projektnih predlogov. Tekom procesa so potekala redna usklajevanja znotraj partnerske mreže razvojnih agencij, ki tvorijo RRA za Pomurje, medtem ko so posamezne partnerske organizacije opravile dodatne individualne razgovore z regijskimi deležniki o razvojnih izzivih, potencialnih ukrepih in projektnih predlogih. O uvrstitvi slednjih v programski del RRP so naposled odločali področni odbori Razvojnega sveta pomurske regije.

Kot izhodišče načrtovanju razvoja regije je bila pripravljena analiza izbranih statističnih in primerjalnih kazalnikov za Pomurje, ki so v pomoč pri ugotavljanju bistvenih izzivov regije. Strateški del RRP vsebuje pregled nekaterih statističnih podatkov relevantnih za odločanje o razvojnih ukrepih v prihodnje. Večina podatkov je bila zajetih pred nastopom pandemije COVID-19, saj so srednje- in dolgoročne posledice kriznih razmer v letih 2020 ter 2021 in v začetku leta 2022 še nejasne. Te bodo vključno s posledicami situacije v Ukrajini upoštevane pri morebitnih revidiranih različicah tekom finančne perspektive 2021–2027.

V procesu priprave RRP so bile na podlagi opravljenega dela z javnostjo, zbranih informacij in diskusij ter individualnih posvetov s strokovnjaki opredeljene ključne razvojne prioritete regije, ki so utemeljene na temeljni vrednoti – zdravju. To bo ostalo temeljnega pomena za regijo ne glede na posledice pandemije in drugih kriz, ki vplivajo na statistične kazalnike.

Za namen realizacije teženj razvojnih prioritet so bili identificirani tudi programski sklopi ukrepov in projektov za obdobje 2021–2027. Z implementacijo teh bo regija zasledovala razvojni preboj utemeljen na skladnem upoštevanju okoljskih, socialnih in ekonomskih učinkov. Identificirani prioritetni sklopi regijskih razvojnih projektov so strukturirani skladno s krovnimi strateškimi izhodišči Evropske kohezijske politike, naložbenimi smernicami za financiranje v okviru kohezijske politike v obdobju 2021–2027 za Slovenijo, predlogom Partnerskega sporazuma za obdobje 2021–2027, osnutki relevantnih operativnih programov za obdobje 2021–2027, Načrtom za okrevanje in odpornost po pandemiji COVID19 in z razvojnimi prioritetami regije za obdobje 2021–2027.

Proces priprave temeljnih razvojnih dokumentov pomurske regije pod vodstvom Razvojnega centra Murska Sobota, nosilne regionalne razvojne agencije, so pomembno sooblikovale tudi Razvojna agencija PORA Gornja Radgona, Razvojna agencija Sinergija, Prleška razvojna agencija ter Zavod za turizem in razvoj Lendava. Vsaka partnerska agencija je prevzela koordinacijo ene izmed razvojnih prioritet, ki sledijo logiki ciljev politik za obdobje 2021–2027 na ravni Evropske unije.

Dokument je strukturiran skladno z zahtevami, ki jih opredeljuje veljavna Uredba o regionalnih razvojnih programih. V začetnem delu so analizirani regijski razvojni potenciali, opredeljene ključne razvojne ovire in prednosti regije, vključno s položajem regije v čezmejnem in mednarodnem prostoru. V nadaljevanju je opredeljena vizija razvoja regije in utemeljena razvojna specializacija. Temu sledi opis

strateških razvojnih ciljev in razvojnih prioritet. Nazadnje so opredeljeni še bistveni ukrepi in kratko predstavljeni tem ustrezni predlogi najpomembnejših razvojnih projektov regije.

Štirje splošni cilji regionalne politike, smiselno povzeti po obrazložitvah Zakona o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja (ZSRR-2), so usmerjeni v krepitev razvojne moči regij na podlagi endogenih razvojnih potencialov, s smiselnim upoštevanjem globalnih trendov in iz teh izhajajočih priložnosti. Ti so:

- Dvig kvalitete življenja v vseh regijah z uravnoteženim gospodarskim, družbenim in okoljskim razvojem, ki temelji na načelih trajnostnega razvoja;
- Razvojno dohitevanje evropskih regij;
- Zmanjšanje regionalnih razvojnih razlik in razvojnega zaostanka problemskih območij;
- Uresničevanje razvojnih potencialov in izkoriščanje globalnih priložnosti z mednarodnim med-regijskim povezovanjem in sodelovanjem.

Skladno z navedenimi cilji RRP za Pomurje 2021–2027 predstavlja skupno izhodišče za razvojno ter prostorsko načrtovanje na regionalni ravni. S tem zagotavlja podlago za ciljno usmerjeno razvojno načrtovanje ob hkratnem razmišljanju o umeščanju posegov v prostor in je temeljni dokument za oblikovanje ter implementacijo ključnih korakov na poti k dolgoročni viziji razvoja Pomurja.

1.1. SISTEM INFORMIRANJA IN OBVEŠČANJA JAVNOSTI O NAČRTOVANJU IN IZVAJANJU RRP

RRA v okviru svojih pristojnosti in odgovornosti skrbi za predstavljanje programa in obveščanje javnosti o aktivnostih pri pripravi in izvajanju programa. Informacije o poteku in izvajanju RRP so posredovane preko organiziranja strokovnih dogodkov, izdajanja publikacij, priprave gradiv za novinarje, podajanja informacij medijem in objav na spletni strani.

RRP 2021–2027 je v obdobju od oktobra 2018 do maja 2022 izdelala mreža organizacij, ki sestavljajo Regionalno razvojno agencijo za Pomurje (RRA), v kateri ima nosilno vlogo Razvojni center Murska Sobota, sodelujejo pa še:

- PORA razvojna agencija, Gornja Radgona
- Prleška razvojna agencija, giz
- Razvojna agencija Sinergija d.o.o.
- Zavod za turizem in razvoj Lendava

V procesu RRA sodeluje tudi s člani Regijske razvojne mreže (RRM), Razvojnega sveta pomurske regije (RSR) in njegovimi odbori (odbori RSR) ter Svetom pomurske razvojne regije (SR). Pri izboru partnerjev iz Regijske razvojne mreže, ki so bili vključeni v proces priprave, so bili upoštevani predvsem kriteriji reprezentativnosti in vsebinskih področij.

RRA bo skrbela za predstavljanje programa in obveščanje javnosti o aktivnostih pri pripravi in izvajanju programa. Promocijske aktivnosti bodo usmerjene na dva povezana cilja. Prvi je široka dostopnost do samega programa in informacij, ki se tičejo njegovega uresničevanja, drugi pa je pozivanje in privabljanje kar največjega števila ljudi, da se tvorno vključujejo v razprave, morebitna preoblikovanja in spremljanje izvajanja programa.

Informacije o poteku in izvajanju RRP bodo posredovane preko:

- strokovnih dogodkov (konference, posveti, delavnice, novinarska srečanja),
- publikacij (brošure, zloženske, letaki),
- gradiv za novinarje, strokovno javnost,
- informacij medijem (novinarske konference in sporočila),
- objav na spletni strani.

Najpomembnejše sredstvo komuniciranja z javnostjo je spletna stran nosilne regionalne razvojne agencije (www.rcms.si), kjer je na posebni podstrani ves čas omogočeno brskanje po celotnem besedilu RRP, izvedbenih načrtih in drugih relevantnih gradivih. Objavljene bodo tudi različne predstavitve, vabila in zapisniki. Nekatere informacije bodo vključene tudi na spletne strani zainteresiranih deležnikov iz Regijske razvojne mreže.

Na seje RSR in SR bodo vabljeni novinarji iz lokalnih, regionalnih in državnih medijev, zanje bodo pripravljene informacije in tiskovne konference.

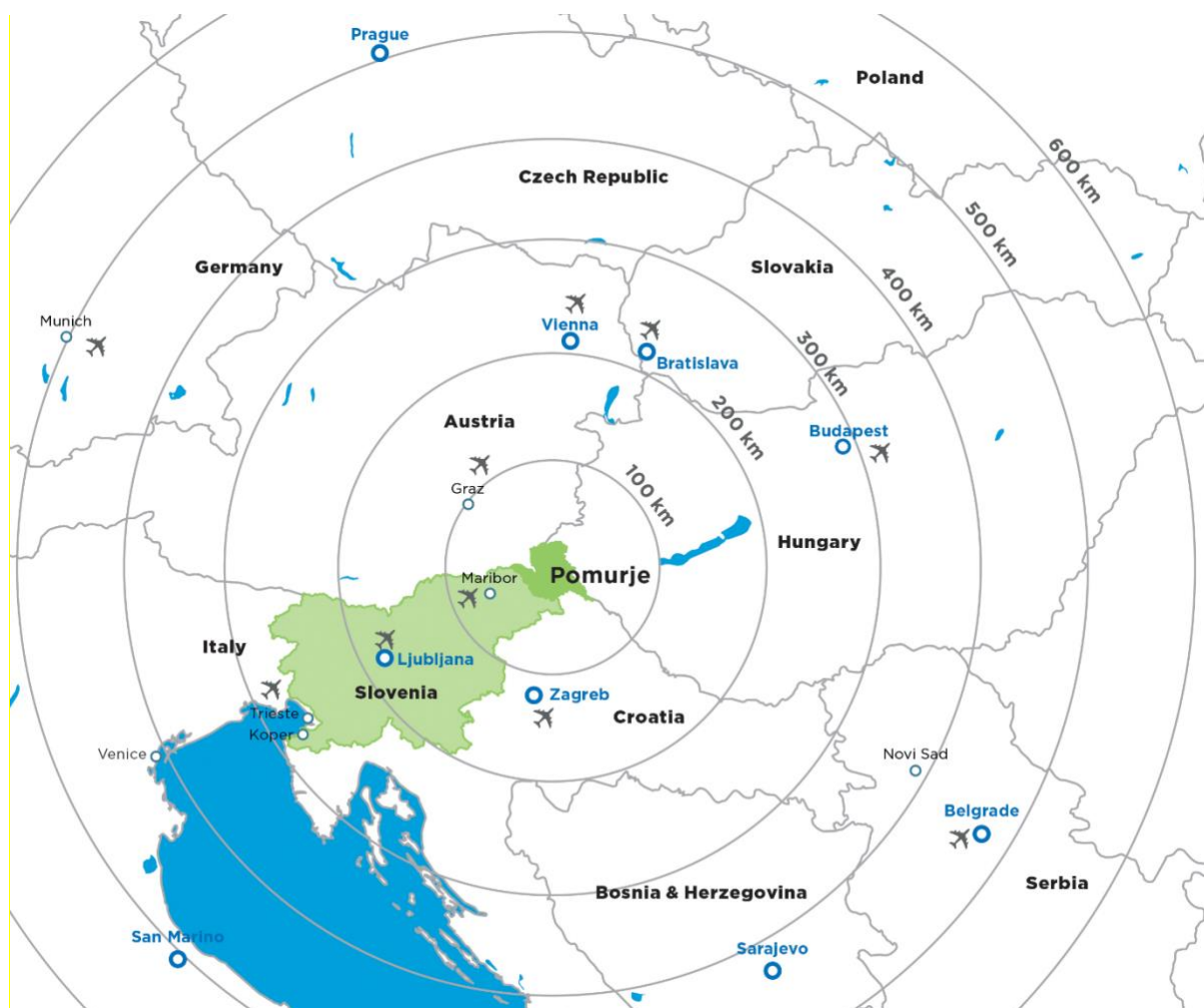
Medijske in informativne aktivnosti bodo potekale skladno z vizijo »Zdravo. Pomurje 2030« in tudi na ta način prispevale h krepitvi prepoznavnosti ključnih strateških razvojnih usmeritev Pomurja.

2. POMURJE

Pomurje je po velikosti sedma statistična regija Slovenije. Obsega 6,6 % celotne površine Slovenije in 5,49 % njene populacije. Leži na skrajnem severovzhodu države, odmaknjeno od središčne Slovenije, na petem evropskem transportnem koridorju, ki povezuje Barcelono in Kijev, na železniški povezavi med Slovenijo in Madžarsko ter na avtocestni povezavi Lendava–Ljubljana–Koper.

Pomurje je edinstvena obmejna slovenska regija, saj meji na tri države: na severu na Avstrijo, na vzhodu na Madžarsko in na jugu na Hrvaško, kar ji zagotavlja posebno privlačno geostrateško lego. Gravitacijsko središče Pomurja je Murska Sobota. Ta je približno enako oddaljena od Ljubljane, Dunaja, Budimpešte, Bratislave in Zagreba, kar pomeni, da v radiju 300 km dosega približno 12 milijonski trg.

Slika 1: Pomurje v evropskem prostoru (vir: Informacija za investitorje)

Pomurje je funkcijsko povezano območje, ki ga sestavljata dve geografski regiji (Prekmurje in Prlekija). Povezuje ju reka Mura. Upravno je razdeljeno na sedemindvajset občin (Apače, Beltinci, Cankova, Črenšovci, Dobrovnik, Gornji Petrovci, Gornja Radgona, Grad, Hodoš, Kobilje, Križevci, Kuzma, Lendava, Ljutomer, Moravske Toplice, Murska Sobota, Odranci, Puconci, Radenci, Razkrižje, Rogašovci, Sveti Jurij, Tišina, Turnišče, Velika Polana in Veržej). Občine se tesneje povezujejo in sodelujejo znotraj petih funkcionalno zaokroženih entitet oziroma subregij (lendavska subregija, ljutomerska subregija, MO Murska Sobota, subregija razvojne koalicije Sinergija in subregija Gornja Radgona).

Površina, km ²	1337
Št. prebivalcev (1. 7. 2019)	114 396
Gostota prebivalstva na km ² (1. 7. 2019)	85,6
Skupni prirast, v % (2019)	-0,5
Povprečna starost prebivalcev (1. 7. 2019)	45,5
Št. delovno aktivnih prebivalcev po prebivališču (2019)	41 895
Št. registriranih brezposelnih (februar 2021)	6218
Stopnja registrirane brezposelnosti, v % (januar 2021)	13,8
Povprečna mesečna bruto plača, v EUR (2019)	1592
Povprečna mesečna neto plača, v EUR (2019)	1048
Št. podjetij (2019)	8019
Bruto investicije v nova osnovna sredstva, v 1.000 EUR (2019)	186 163
Regionalni BDP na prebivalca, v EUR (2017)	13 978
Št. kmetijskih gospodarstev (2016)	7890
Št. nočitev turistov (2017)	989 316
Št. nevladnih organizacij v Pomurju (2018)	1811

Tabela 1: Izbor nekaterih statističnih podatkov za Pomurje (vir: SURS in AJPEŠ)

Pomurska regija, ki jo na severu objema gričevnato Goričko, na jugu pa Slovenske gorice, je sicer najbolj ravninska in najbolj kmetijska statistična regija Slovenije. Rodovitna prst, celinsko podnebje in raven svet ustvarjajo ugodne razmere, predvsem za poljedelstvo – njive v tem delu Slovenije obsegajo več kot 80 % vseh kmetijskih zemljišč v uporabi ali dvakrat več od slovenskega povprečja.

Gospodarski položaj regije se počasi izboljšuje, a še zmeraj beležimo nizek BDP na prebivalca, ki je v letu 2019 znašal 15 705 EUR in je bil izrazito nižji od slovenskega povprečja (23 165 EUR). Prav tako je za Pomurje značilen najnižji razpoložljivi dohodek na prebivalca (v letu 2016 je znašal 10 584 EUR, v Sloveniji povprečno 11 248 EUR).

Pomurje je tudi regija z najvišjo stopnjo registrirane brezposelnosti v državi, ki je februarja 2021 znašala 13,8 %. Regija ima že več kot desetletje negativni skupni prirast prebivalstva, ki je največji v državi, povprečna starost v Pomurju pa je najvišja med slovenskimi regijami in znaša 45,5 let.¹

V Pomurju ob madžarski meji živijo pripadniki avtohtone madžarske narodne skupnosti ter pripadniki romske etnične skupnosti, ki predstavljajo slab odstotek prebivalstva.

Pomurje je stičišče kultur in verstev ter lingvističnih in etničnih skupin, kar regiji daje specifični kulturni značaj in zagotavlja enkratno kulturno dediščino.

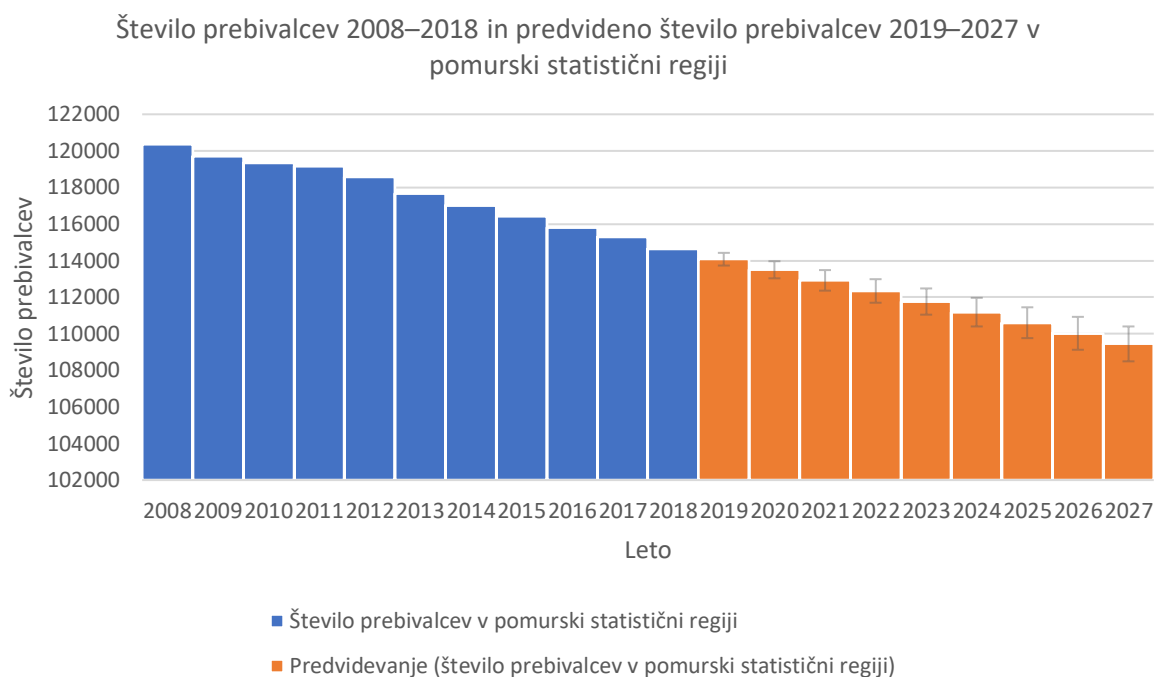
¹ Če ni navedeno drugače, je vir vseh statističnih podatkov v dokumentu Statistični urad Republike Slovenije.

3. ANALIZA STANJA RAZVOJNIH POTENCIALOV Z OPREDELITVIJO OVIR IN PREDNOSTI

3.1. ČLOVEK – DEMOGRAFIJA IN DRUŽBA

3.1.1. PREBIVALSTVO IN STAROSTNA STRUKTURA

Pomurska statistična regija ima površino 1337 km², leta 2008 je v njej živel 120 357 prebivalcev, leta 2019 pa 114 396 prebivalcev, kar predstavlja 5,5 % vseh prebivalcev Slovenije. V desetih letih se je število prebivalcev na ravni države povečalo za 2,1 %, število prebivalcev v Pomurju pa zmanjšalo za 4,8 %. Glede na dosedanje spreminjanje števila prebivalstva lahko s 95 % verjetnostjo predvidevamo, da se bo število prebivalstva v pomurski statistični regiji še naprej zniževalo in bo leta 2027 znašalo približno 109 450 prebivalcev.

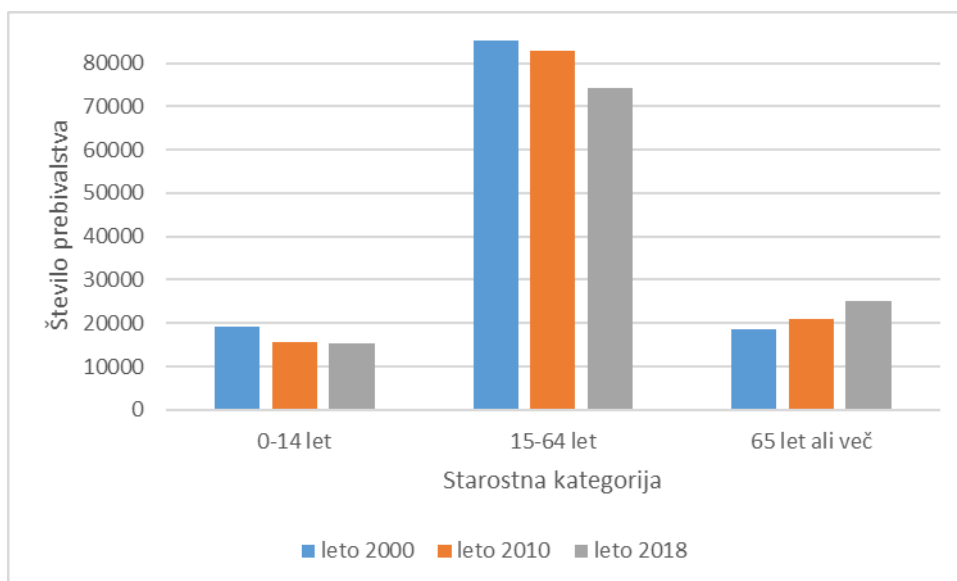

Grafikon 1: Število prebivalcev 2008–2018 in predvideno število prebivalcev 2019–2027 v pomurski statistični regiji (vir: SURS, lastni izračuni)

Povprečna starost prebivalcev v Sloveniji leta 2019 je bila 43,4 leta, v pomurski statistični regiji pa 45,5 leti, kar je največ med vsemi statističnimi regijami in jo uvršča med območja z najstarejšim prebivalstvom v Evropi. V zadnjem desetletju se je povprečna starost prebivalcev v Pomurju dvignila za 2,5 let. Povprečna starost na ravni celotne Slovenije se letno poviša za približno 2 meseca, na ravni Pomurja pa za nekaj več kot 3 mesece. Ob nadaljevanju dosedanjega trenda lahko predvidevamo, da bo leta 2027 povprečna starost prebivalcev v Sloveniji 45,2 let, v Pomurju pa 48,5 let.

Leta 2018 je v Pomurju živel 13,3 % prebivalstva starega 0–14 let, 64,9 % prebivalcev starih 15–64 let ter 21,8 % prebivalcev starih 65 ali več let. Glede na obstoječe podatke lahko s 95 % verjetnostjo predvidevamo, da se bo delež prebivalcev starih 0–14 let še naprej zniževal in bo leta 2027 znašal 12 %, prav tako se bo zniževal delež prebivalcev starih 15–64 let, ki bo leta 2027 predvidoma znašal 56 %, delež prebivalcev starih 65 let ali več pa se bo povečeval in bo leta 2027 znašal 32 %.

Izsledki demografskih analiz kažejo, da je starajoča se družba eden ključnih izzivov Pomurja, ki se kaže tako v povečevanju izdatkov za socialne transferje in zdravstvo kakor tudi v vse večjih kadrovskih primanjkljajih, s katerimi se sooča gospodarstvo, deloma pa tudi javni sektor in nevladne organizacije.

Grafikon 2: Spreminjanje števila prebivalcev po starostnih skupinah v letih 2000, 2010 in 2018 (vir: SURS)

3.1.2. IZOBRAZBENA STRUKTURA

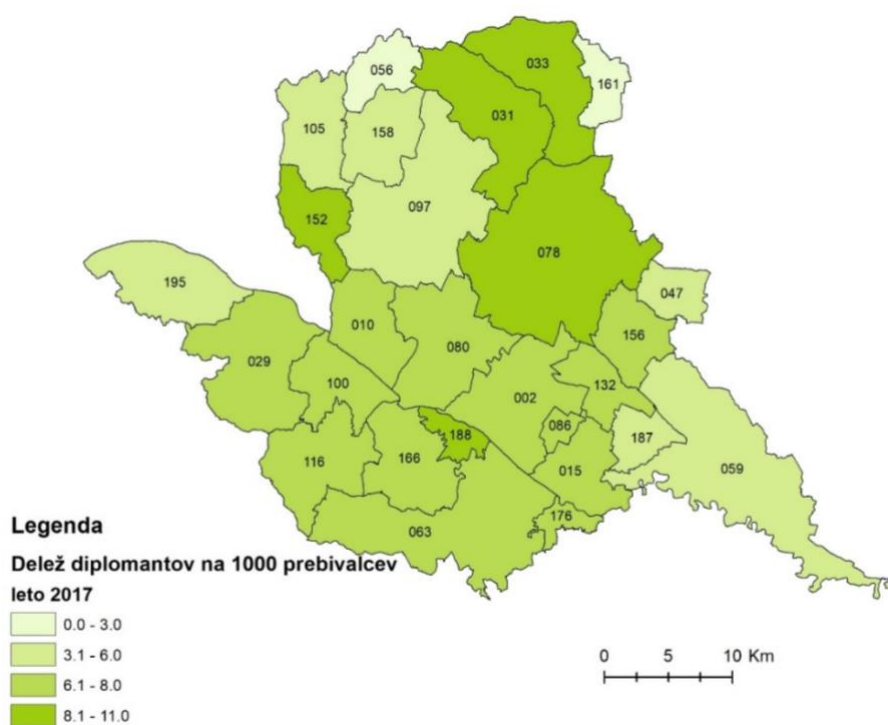
Izobrazbena struktura Pomurja je v primerjavi z izobrazbeno strukturo Slovenije slabša, a se počasi izboljšuje. V Pomurju ima največji delež prebivalcev med 25 in 65 letom starosti še vedno le osnovnošolsko izobrazbo (32,4 %), najmanjši delež prebivalcev pa višjo ali visoko izobrazbo (16,8 %). Srednjo izobrazbo ima 27,3 % prebivalcev, medtem ko ima nižjo ali poklicno izobrazbo 23,5 % prebivalcev.

V Sloveniji in v Pomurju je vse več otrok vključenih v vrtec. Predšolska vzgoja se izvaja v javnih in zasebnih vrtcih. V Pomurju prevladujejo javni vrtci, ki so razpršeni po celotni regiji in jih je 75, zasebni vrtci pa so trije (dva v občini Murska Sobota in en v občini Tišina). Zaradi povečevanja natalitete in tudi ugodnosti pri plačilu storitev za drugega otroka v vrtcu (kar je veljalo v obdobju nekaj let), se je število otrok v regiji, vključenih v vrtce, v obdobju 2009/2010 do 2017/2018 povečalo za 7,2 %. Po letu 2013 je zaradi upada rodnosti prišlo tudi do znižanja števila otrok vpisanih v vrtce, a se je delež vpisanih v šolskem letu 2016/2017 ponovno začel povečevati. Enak pojav je opaziti na ravni celotne Slovenije. V Pomurju je v šolskem letu 2017/18 vrtec obiskovalo 4049 otrok, od tega 3955 javni vrtec in 94 zasebni vrtec.

Število otrok v osnovnošolskem izobraževanju v zadnjih letih narašča. Na ravni celotne Slovenije smo beležili upad števila otrok v osnovnih šolah med šolskim letom 2007/2008 in 2010/2011, od takrat naprej pa število narašča. S triletnim zamikom je število otrok v osnovnih šolah začelo naraščati tudi v Pomurju – v šolskem letu 2017/18 je osnovno šolo v Pomurju obiskovalo 8985 otrok.

Število študentov na 1000 prebivalcev v Pomurju upada. V študijskem letu 2017/18 je bilo 31 študentov/1000 prebivalcev, medtem ko je bilo v študijskem letu 2010/11 45 študentov/1000 prebivalcev, kar je predvidoma posledica manj številnih generacij rojenih po letu 1990.

Največje število diplomantov v Pomurju (na 1000 prebivalcev) imajo občina Veržej z 10,8 diplomanti, občina Cankova z 9,7 diplomanti ter občina Moravske Toplice z 9,4 diplomanti. Najmanj diplomantov na 1000 prebivalcev je v občinah Hodoš in Kuzma (1,93).

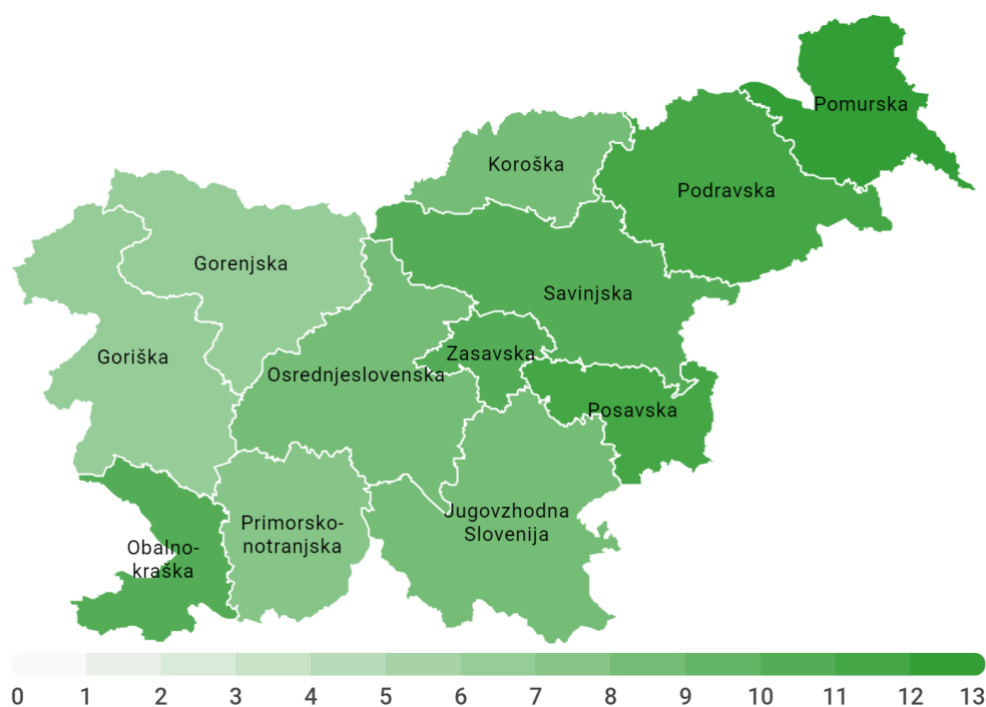
Slika 2: Delež diplomantov na 1000 prebivalcev leta 2017 (vir: SURS)

3.1.3. TRG DELA

Število delovno aktivnega prebivalstva se je na državni ravni po letu 2015 začelo povečevati, medtem ko v Pomurju še naprej upada in je leta 1. 7. 2019 znašalo 41 895, kar je za približno 5 000 manj kot pred gospodarsko krizo. Stopnja registrirane brezposelnosti je v pomurski statistični regiji vsa leta od osamosvojitve naprej najvišja med vsemi statističnimi regijami v državi. Leta 2008 je znašala 12,2 %, medtem ko je v Sloveniji znašala 6,7 %, nato pa se je začela tako na ravni države kot na ravni regije povečevati. Leta 2014 je na ravni države začela upadati, na ravni regije pa je še naprej naraščala in leta 2016 znašala 17,4 %, februarja 2021 pa 13,8 %, kar je še vedno najvišja vrednost med vsemi regijami v državi (povprečna stopnja registrirane brezposelnost v Sloveniji februarja 2021 je bila 9,4 %).

Povprečna slovenska mesečna bruto plača leta 2019 je bila 1754 €, v Pomurju pa 1592 €, kar je najmanj med vsemi statističnimi regijami in ta trend je opazen že vse od leta 2007. Mesečna bruto plača je bila leta 2019 za 10,6 % nižja od državnega povprečja, medtem ko je bila leta 2011 nižja za 13,1 %. V Pomurju je nadpovprečni odstotek redno materialno prikrajšanih oseb, ki znaša 6,5 %, medtem ko je državno povprečje 4,6 % oseb.

V prihodnje bo vse bolj pomembno strateško upravljanje človeških virov, ki bo temeljilo na učinkovitih strategijah, ki bodo vključevale potrebe ljudi, se bodo lahko integrirale v projekte, bodo temeljile na analizi okolja in bodo skladne z regulativo na območju države in EU. Posebej pomembno je ohranjanje zdravja zaposlenih in pri tem omogočanje kvalitetnega preživljanja prostega časa. To vključuje tudi ustrezno kulturno in prostočasno ponudbo. V smeri povezovanja trga dela in izobraževalnega sistema delujemo že sedaj, predvsem s programi promocije poklicev, ki obetajo kakovostno zaposlitev v regiji. Z velikim izzivom brezposelnosti bi se lahko spopadli z vključevanjem teh oseb v različna kompleksnejša izobraževanja – prekvalifikacije in programe vseživljenjskega izobraževanja. Velik potencial predstavljajo poklici v kmetijstvu, predvsem na terciarnem nivoju, saj je tukaj zaznati velik upad in pomanjkanje kadrov.

Slika 3: Primerjava stopenj registrirane brezposelnosti v % za februar 2021 (vir: Zavod RS za zaposlovanje)

3.1.4.ZDRAVJE

Zdravstveno stanje v Pomurski regiji je slabše od slovenskega povprečja. Prebivalci Pomurja so letno v povprečju na bolniški odsotnosti 16,5 dni, medtem ko je povprečje za Slovenijo 14,4 dni. Pri otrocih in mladostnikih v Pomurju, starih do 19 let, se pogosteje pojavlja astma. Bolezni, neposredno pripisljive alkoholu, so v Pomurju prisotne pri 2,2 ‰ prebivalcev, državno povprečje je 2,0 ‰. Nadpovprečno veliko je tudi prejemnikov zdravil sladkorne bolezni, zdravil zaradi povišanega krvnega tlaka ter zdravil proti strjevanju krvi. Pri prebivalcih starih 35–74 let se pogosteje pojavlja srčna kap (Pomurje 3,5 ‰, državno povprečje 2,1 ‰), več je tudi primerov možganske kapi (Pomurje 4,2 ‰, državno povprečje 2,6 ‰). Odzivnost v presejalnih programih Svit in Zora je nižja od povprečja. Slabši zdravstveni položaj v regiji se kaže tudi v kazalnikih uporabe zdravstvenih storitev (kurativni pregledi in hospitalizacije). Zaradi staranja prebivalstva in naraščanja kroničnih bolezni se povpraševanje po zdravstvenih storitvah povečuje, zato je nujno zadostno število zdravnikov in medicinskih sester (NIJZ).

V regiji je zaposlenih 239 zdravnikov/100 000 prebivalcev, kar je manj od državnega povprečja, ki je 302/100 000 prebivalcev. V zadnjih letih se je povečalo število zdravnikov splošne oziroma družinske medicine in je blizu državnega povprečja. Na posameznega zdravnika splošne oziroma družinske medicine pride 2.068 prebivalcev. Število zobozdravnikov je nižje od povprečja (v Pomurju 60,4/100 000 prebivalcev, državno povprečje 68,8/100 000 prebivalcev), kar pomeni, da je tudi obremenitev zobozdravnikov večja od državnega povprečja. Število zdravnikov specialistov pediatrije, zaposlenih v splošni zunaj-bolnišnični dejavnosti je višje od državnega povprečja. Število medicinskih sester je z 263/100 000 prebivalcev nižja od državnega povprečja, ki je 307/100 000 prebivalcev, število zdravstvenih tehnikov, ki so zaposleni v zdravstvu, pa je višje od povprečja (NIJZ).

Polovica prebivalcev Slovenije je zmerno telesno aktivnih, najmanj prebivalcev se ukvarja z zahtevnimi telesnimi aktivnostmi, relativno velik delež prebivalstva Slovenije pa ni telesno aktivnih ali se ukvarjajo z lahko telesno aktivnostjo. V Pomurju je število prebivalcev, ki so brez telesne aktivnosti ali se ukvarjajo z lahko telesno aktivnostjo, večje od slovenskega povprečja, a je večje tudi število tistih, ki se ukvarjajo z zahtevno telesno aktivnostjo (NIJZ).

Poraba antidepresivov, ki se uporabljajo za zdravljenje epizod velike depresije in anksioznih motenj, izražena v definiranih dnevni odmerkih na 1000 prebivalcev, je v Pomurju v obdobju 2009–2017 bila vedno nad slovenskim povprečjem. V Sloveniji je leta 2009 poraba antidepresivov znašala 44/1000 prebivalcev, v Pomurju pa 46/1000 prebivalcev, medtem ko je leta 2017 ta vrednost za Slovenijo znašala 59/1000 prebivalcev, za Pomurje pa 66/1000 prebivalcev. Leta 2009 je bilo največ dnevni odmerkov antidepresivov na 1000 prebivalcev uporabljenih v občini Šalovci (67), ki je bila tudi edina občina, v kateri je vrednost uporabe presejala 60/1000 prebivalcev. Leta 2017 so vrednost 60 ali več presegle skoraj vse občine v Pomurju, z izjemo občin Gornja Radgona, Kobilje, Puconci, Sveti Jurij ob Ščavnici, Velika Polana in Veržej (SURS).

3.1.5. DOLGOTRAJNA OSKRBA STAREJŠIH

Poročilo Skupnosti socialnih zavodov Slovenije, ki podaja število koncesij, podeljenih izvajalcem dolgotrajne oskrbe in trenutno stanje zasedenosti prostorov, govori o tem, da je v Pomurju podeljenih koncesij za 1185 prostih mest pri izvajalcih dolgotrajne oskrbe, zasedenih pa 1279 (na dan 1. 1. 2021). Podobno stanje, ko je večja zasedenost izvajalcev dolgotrajne oskrbe, glede na koncesijo, lahko zasledimo skoraj v celotni Sloveniji, z izjemo obalno-kraške regije. Iz podatkov izhaja, da je že v trenutni situaciji povpraševanje za slabih 8 % večje od ponudbe, občine same pa beležijo tovrstnega povpraševanja še več.

V juniju 2020 so na Skupnosti socialnih zavodov Slovenije izdelali raziskavo pokritosti potreb po domskem varstvu starejših glede na ciljno vrednost, da bi dosegli število prostih mest v domski oskrbi za 4,8 % populacije ciljne skupine, ki so prebivalci starejši od 65 let. Ugotovljeno je bilo, da celotne slovenske potrebe znašajo 20 352 mest, trenutno pa jih je na voljo 19.024.

Kar se tiče Pomurja, kjer je prebivalstva nad 65 let za 22,77 %, je indeks pokritosti potreb 102,42, kar pomeni, da je že prekoračen. Potrebe in modeli očitno niso najbolj usklajeni, kar kaže na potrebo po učinkovitejši koordinaciji in ureditvi tega področja.

3.1.6. KULTURA, UMETNOST IN TURIZEM

Pomurje se ponaša z bogato in pisano kulturno dediščino, ki je ohranila relativno avtentično podobo ter predstavlja razvojni potencial za različna področja, npr. podjetništvo (nove vsebine v obnovljenih objektih), zaposlovanje (potrebe izvedbe obnovitvenih del), znanje (izobraževanja in usposabljanja na področju ohranjanja tradicionalnih in specifičnih znanj, veščin; uporaba e-dediščinskih vsebin), trajnostna raba in proizvodnja energije, okolje (kulturna dediščina kot neobnovljiv vir in osrednja prvina kulturne raznolikosti) in sociala (družbena kohezivnost ohranjanja dediščine z dediščinskimi skupnostmi). Promocija kulture v Pomurju je nezadostna in ne celovita. Bolj je plod iznajdljivosti lokalnih kulturnih akterjev kot sistematičnega in strokovnega pristopa, kar velja tako za promocijo kulturne dediščine, aktualnega kulturno-umetniškega dogajanja, kot za promocijo med lokalnim prebivalstvom in obiskovalci regije.

V Pomurju je evidentiranih 1 398 enot nepremične dediščine. Od tega je 16 % enot nepremične dediščine v Pomurju v občini Ljutomer, sledijo Gornja Radgona (11 %), Lendava (8 %) in Moravske Toplice (7 %). Poleg nepremične kulturne dediščine poznamo še register žive kulturne dediščine, v katerem so med drugim tudi značilna prekmurska pustna šega in prireditve »Borovo gostovanje«, izdelovanje papirnatih rož, priprava prazničnih pogač prleških gibanic in tradicionalno lončarstvo. Druge obrti, značilne za Pomurje, so še pletarstvo iz koruznega ličja, slamokrovstvo, kovaštvo idr.

V regiji deluje več občinskih javnih zavodov, katerih dejavnost je strokovno-organizacijsko sistematizirana, njihovo financiranje pa je del sistema javnega financiranja iz državnih in občinskih virov. Tako imamo galerijo, knjižnice, muzeje, mladinske in kulturne klube ter zavode za kulturo.

Prav tako ne gre pozabiti na pomen nevladnih organizacij na področju kulture in turizma, ki izvajajo številne prepoznavne festivale in tradicionalne dogodke v regiji. Samo na področju kulture, umetnosti in turizma deluje več kot 350 nevladnih organizacij v Pomurju, največ od tega društev.

V okviru priprave Strategije razvoja in trženja turizma v Pomurju za obdobje 2014–2020, so bile identificirane ključne kulturne in turistične znamenitosti v Pomurju: Otok ljubezni (Občina Beltinci), grad Negova (Občina Gornja Radgona), grad Gornja Radgona (Občina Gornja Radgona), grad Grad (Občina Grad), Lendavski grad (Občina Lendava), Plečnikova cerkev (Občina Moravske Toplice), Rotunda (Občina Moravske Toplice), lončarska vas v Filovcih (Občina Moravske Toplice), dvorec Rakičan (Občina Murska Sobota), grad Murska Sobota (MO Murska Sobota), Pokrajinski muzej Murska Sobota (MO Murska Sobota), Babičev mlin (Občina Veržej), Center domače in umetnostne obrti (Občina Veržej), različni manjši in večji muzeji in muzejske zbirke, ostali ohranjeni mlini na Muri, sakralna dediščina, vaška jedra in romska naselja.

3.1.7. NARODNE MANJŠINE

V Pomurju imamo dve narodni manjšini, in sicer avtohtono madžarsko narodno skupnost ter posebno romsko etnično skupnost. Madžarska narodna skupnost v Republiki Sloveniji predstavlja 0,3 % delež prebivalstva glede na narodnostno opredelitev. Na Madžarskem, in sicer v Porabju, živi približno 3 000 slovenskih pripadnikov avtohtone slovenske narodne skupnosti. Velika večina pripadnikov madžarske narodne skupnosti živi na narodnostno mešanem območju v petih prekmurskih občinah, kar

predstavlja 83,5 % vseh opredeljenih Madžarov v Republiki Sloveniji. Število pripadnikov romske skupnosti v Pomurju se giblje med 3 000 in 3 200 oseb. Obe prisotni manjšini razvijata svoje kulturne in jezikovne posebnosti ter se poskušata vključevati v družbo s številnimi projekti in aktivnostmi, ki temeljijo predvsem na njihovem ohranjanju in razvoju.

3.1.8. NEVLADNE ORGANIZACIJE

V letu 2018 je v Sloveniji delovalo 26 795 nevladnih organizacij, od tega 23 272 društev, 260 ustanov in 3 263 zavodov. V Pomurju je delovalo 1664 društev, kar predstavlja 7,15 % vseh društev v Sloveniji, 137 zasebnih zavodov (4,2 %) in 7 ustanov (2,7 %) – vsega skupaj 1811 nevladnih organizacij, kar predstavlja 6,75 % vseh NVO v Sloveniji (AJ PES).

V Pomurju se tako kot v večini drugih regij nevladne organizacije soočajo s strokovno, kadrovsko in finančno podhranjenostjo. Pomurje ima relativno visoko število nevladnih organizacij, vendar je večina tega sektorja dokaj razkropljena, nepovezana in neprofesionalna. Rast števila NVO in njihova razdrobljenost bistveno prispevata k drobitvi sredstev in sta dva pomembnejša vzroka za manjšo profesionalnost in slabše kadrovske kapacitete.

V NVO v pomurski regiji je bilo v letu 2018 zaposlenih 386 oseb, od tega 227 v zavodih, 156 oseb v društvih in 3 osebe v ustanovah. Delež zaposlenih v pomurskih NVO se je sicer iz leta 2011 povečal za 14 %.

Prihodki nevladnih organizacij v Pomurju so v letu 2018 znašali 32 156 743 €, od tega 7 401 848 € javnih sredstev s strani pomurskih občin, kar znaša 23 % skupnih prihodkov. Kljub temu, da se je višina prihodkov in sredstev za NVO zvišala glede na prejšnja leta, pa velja še vedno opozoriti na dejstvo, da ima več kot polovica (54,88 %) NVO manj kot 5 000 € prihodkov, in celo več kot četrtnina (26,89 %) manj kot 1 000 € prihodkov. Manj kot petina NVO (17,28 %) v Pomurju ima prihodke višje od 20 000 € na leto.

Kljub nekaterim izjemam večjih NVO, ki uspešno črpajo javna sredstva in povečujejo prihodke iz lastne dejavnosti na trgu so potrebe nevladnega sektorja v Pomurju še vedno večplastne in se izražajo v pomanjkanju finančnih in kadrovskih resursov, pomanjkanju znanj in usposobljenosti za sodelovanje v procesih odločanja, v slabem povezovanju med samimi nevladnimi organizacijami in ostalimi sektorji, njegova razpršenost, v premajhnem vključevanju različnih deležnikov v partnerstva z namenom iskanja rešitev na nenaslovljene potrebe v lokalnih okoljih, nizki stopnji organizacijske, strokovne in zagovorniške usposobljenosti, itd. To pa so problemi, ki so identificirani tudi kot razvojni izzivi NVO sektorja v okviru Strategije razvoja NVO in prostovoljstva, po katerih samo učinkovite, povezane in stabilne nevladne organizacije, ki delujejo pregledno, odgovorno in etično, lahko dejansko pomagajo pri družbenem razvoju, porastu družbene blaginje, kakovosti življenja in socialni varnosti. Zato je pomembno zagotavljanje podpornega okolja za NVO. Za ta namen je država predvidela finančna sredstva za razvoj mreže subjektov podpornega okolja za nevladne organizacije ter ciljno razvijanje tiste njihove dejavnosti in storitev, ki najučinkoviteje krepijo inovacijski in razvojni potencial nevladnih organizacij v Sloveniji. V pomurski regiji vlogo podporne organizacije opravlja Ustanova lokalna razvojna fundacija za Pomurje poznana tudi kot Regionalno stičišče nevladnih organizacij Pomurja.

3.1.9. RAVNANJE Z ŽIVALMI

Zdravje družbe na ravni regije se ob odnosu do kulturne in naravne dediščine kaže tudi v njenem odnosu do hišnih in rejnih živali. Društvo za zaščito živali Pomurja (DZZP; podatki so konsolidirani za zadnje petletno obdobje) na leto zbere povprečno 200 prijav slabega ravnanja z živalmi oziroma od 3 do 4 prijave na teden. Skupaj so od leta 2016 obravnavali več kot 1000 prijav.

Veliko večino primerov razreši društvo samo, saj gre običajno za neznanje ali nezmožnost primernega ravnanja z živalmi. Medtem ko v 10 % primerov skrbniki živali niso pripravljeni na sodelovanje in izboljšanje razmer. Te primere društvo posreduje Veterinarski inšpekciji (v povprečju 23 na leto). Kjer za živali ni primerno poskrbljeno, živalim poskušajo poiskati nov, ustrežnejši dom, med njimi gre najpogosteje za pse in mačke. Nov dom zagotovijo povprečno 100 živalim na leto.

V največ primerih skrbniki živali potrebujejo pomoč pri veterinarski oskrbi svojih živali ali pri izboljšanju bivanjskih razmer, pri čemer gre po podatkih DZZP predvsem za starejše posameznike ali socialno ogrožene družine. Najpogosteje finančno in logistično pomagajo pri sterilizaciji in kastraciji psov in mačk (povprečno 700 živali na leto). Za namen preprečevanja kotitve nezaželenih mladičev in tudi ozaveščanja že več kot 10 let poteka Akcija sterilizacij in kastracij, ki je po podatkih društva iz leta v leto uspešnejša. Skrbniki sami s pomočjo akcije poskrbijo v povprečju za sterilizacijo/kastracijo 1390 živali letno. Ob tovrstnih akcijah v regiji potekajo tudi programi ozaveščanja, ki so namenjeni zlasti otrokom.

Po podatkih Uprave za varno hrano, veterinarstvo in varstvo rastlin letno prejmejo med 95 in 100 prijav neustreznega ravnanja s hišnimi živalmi v Pomurju. V povprečju zaradi mučenja ali zanemarjanja odvzamejo 25 hišnih živali skrbnikom v Pomurju.

V Pomurju deluje eno zavetišče za živali, in sicer Mala hiša v občini Moravske Toplice. Vse občine v regiji so zavezane k sklenitvi koncesijske pogodbe z zavetiščem. V letu je 2019 je zavetišče oskrbovalo 237 psov in 410 mačk. Stroške delovanja zavetišča so povečini prevzele občine.

Skupni neposredni stroški, ki nastajajo zaradi malomarnega ali neinformiranega ravnanja s hišnimi in rejnimi živalmi, znašajo v Pomurju okrog 200 000 € na leto.

3.1.10. SWOT ANALIZA – DEMOGRAFIJA IN DRUŽBA

PREDNOSTI	SLABOSTI
<ul style="list-style-type: none"> • kulturna raznolikost • dobro razvita izobraževalna mreža na primarni in sekundarni ravni • veliko število nevladnih organizacij z raznovrstnimi programi in vsebinami na vseh področjih delovanja (šport, kultura, turizem, mladi, sociala, zdravje, razvoj podeželja idr.) • razvito socialno podjetništvo 	<ul style="list-style-type: none"> • strukturna brezposelnost • neugoden položaj mladih na trgu dela • staranje prebivalstva • negativni skupni prirast • nizka izobrazbena raven zlasti starejših • slabši zdravstveni kazalniki • »beg možganov« • slabe možnosti zaposlitve izobraženega kadra • pomanjkanje finančnih in kadrovskih resursov v nevladnih organizacijah (nezadostna profesionalizacija NVO)

PRILOŽNOSTI	NEVARNOSTI
<ul style="list-style-type: none"> • spodbujanje povezovanja in sodelovanja • spodbude za nadaljnji razvoj socialnega podjetništva in nevladnih organizacij • učinkovitejše povezovanje med izobraževanjem, trgom dela in gospodarstvom (trikotnik znanja) • spodbujanje socialne in delovne vključenosti ranljivih in težje zaposljivih • razvoj dolgotrajne oskrbe na domu • razvoj vseživljenjskega izobraževanja • spodbujanje aktivnega staranja starejših • potencial kulturne dediščine ter kreativnih in kulturnih industrij ter povezovanje s turizmom in podjetništvom za povečanje prepoznavnosti in konkurenčnosti regije • možnosti zaposlovanja mladega izobraženega kadra 	<ul style="list-style-type: none"> • privlačnost urbanih centrov in tujine za »beg možganov« • nadaljevanje trenda višanja dolgotrajne brezposelnosti • zmanjševanje dostopnosti do izobraževalnih in zdravstvenih storitev • izginjanje kulturne dediščine zaradi neustrezne obravnave • ukinjanje kreativnih in kulturnih industrij in ustvarjalnosti zaradi neustrezne obravnave • povečanje stopnje revščine, zlasti na podeželju • povečanje socialne izključenosti, zlasti na podeželju

3.2. DELO – GOSPODARSKA PODOBA POMURJA

3.2.1. REGIJSKI KAZALNIKI GOSPODARSTVA

Pomursko gospodarstvo je danes stabilno in v dobri kondiciji. V zadnjih desetih letih se je preoblikovalo iz nekoč tradicionalnih panog z nizko dodano vrednostjo v stabilne panoge, kjer se uporablja najsodobnejša tehnologija ter se proizvaja visoko kakovostne izdelke in rešitve, ki globalno dosegajo konkurenčnost in najvišjo dodano vrednost. Predvsem je treba izpostaviti izvozno naravnost pomurskih podjetij, saj ta predstavlja že več kot milijardo evrov skupne realizacije. Najpomembnejši izvozni partnerici Pomurja sta Nemčija in Avstrija, ki predstavljata več kot polovico celotnega izvoznega trga (PGZ, celotno podpoglavje).

Gospodarska moč regije se krepi in beleži se upad števila brezposelnih na najnižjo raven v zadnjih dvajsetih letih. Rast zaposlovanja je tako trčila ob zgornjo mejo razpoložljivega števila iskalcev zaposlitve.

Po zapolnjenih naročilih in kapacitetah v predelovalnih dejavnostih se povečuje tudi neto čisti prihodek, ki je presegal rekordnih 2,7 milijarde evrov in se približuje trem milijardam.

Najbolj stabilne gospodarske panoge v regiji so: kovinsko predelovalna industrija (18 % prihodkov), ki tudi največ zaposluje, gradbeništvo (15 % prihodkov), živilska industrija (13 % prihodkov), elektro industrija (5 % prihodkov) ter turizem.

Regija beleži pozitiven trend v več kot 317 podjetjih, ki zaposlujejo več kot 5000 zaposlenih in ustvarijo povprečno med 55 000 in 70 000 evrov dodane vrednosti na zaposlenega ter generirajo večino regijskega neto čistega dobička. Dodana vrednost oziroma produktivnost je kazalnik, ki nam pove, kako uspešno je neko gospodarstvo. Tako so izzivi gospodarstva usmerjeni predvsem v smeri dviga produktivnosti in dodane vrednosti, da bi zaslužili več z manj fizičnega dela. Produktivnost dela je v letu 2018 v Sloveniji najbolj porasla prav v pomurski regiji, in sicer za 9 %.

Velik izziv pomurskega gospodarstva predstavlja digitalizacija poslovanja. Po eni strani mora regija zagotoviti ustrezno število visokokvalificiranih kadrov, po drugi pa razmišljati tudi o dolgoročnih posledicah, zlasti v povezavi z izobraževalnim sistemom, ki mora stremeti k usposabljanju visoko izobraženih in prilagodljivih kadrov. Z namenom zapolnjevanja vrzeli med trenutnimi potrebami gospodarstva in izobraževalnimi programi pa je nujna vzpostavitev vajeniških programov izobraževanja in oblikovanje mreže kariernih centrov, tudi s podporo vseživljenjskega izobraževanja. Hkrati je treba posebno pozornost nameniti mladim izobraženim kadrom, ki so ključno gonilo vsakršnega razvoja.

Prav tako bo treba pridobiti nove tuje ali domače investicije, zagotoviti ustrezno podporo investicijam in vzpostaviti učinkovit sistem privabljanja investorjev v regiji ter vzpodbuditi nov naložbeno investicijski cikel v že obstoječih podjetjih. Pomurje je trenutno regija rastočega gospodarstva in ima velik gospodarski potencial. Leži tik ob petem evropskem prometnem koridorju, ki predstavlja eno najpomembnejših transportnih poti v Evropi. Sodobna cestna in železniška povezava regijo povezuje z vsemi srednjeevropskimi gospodarskimi in logističnimi središči, za poslovne in turistične namene pa je dobro umeščeno mariborsko mednarodno letališče, ki ga regija in Slovenija še nista pričeli koristiti.

Velik potencial pomurske regije je v koriščenju energetskih potencialov, zlasti geotermalne in sončne energije, in sicer za namene pridobivanja energije iz obnovljivih virov energije ter za razvoj naprednega kmetijstva, tudi v povezavi s turizmom. Vse več poudarka v globalni ekonomiji so deležne kreativne industrije, zlasti v povezavi z zagonskimi in hitrorastočimi podjetji. Za razvoj tega sektorja bodo v prihodnje potrebna usklajena in strukturna vlaganja v spodbujanje novih in ustvarjalnih podjetniških idej ter omogočanje infrastrukturnega, izobraževalnega in mentorskega podpornega okolja. Potencial za razvoj predstavljajo tudi funkcionalno degradirana območja (FDO) ter ekonomsko-poslovne cone, ob ustreznih ukrepih povečanja privlačnosti con, (skupnega) upravljanja ter utemeljenega regionalnega umeščanja novih regijskih poslovnih con v prostor.

Ob tem je treba posebno pozornost nameniti krožnim modelom gospodarstva, saj so trenutno edini, ki lahko zagotavljajo tako trajnostno ravnanje z viri in okoljem, kakor tudi donosnost in razvoj. Zlasti mikro, mala in srednje velika podjetja nosijo izjemen potencial povezovanja v zaključene krožne lokalne verige vrednosti, ki lahko z ustvarjanjem in ohranjanjem dodane vrednosti v lokalni skupnosti bistveno pripomorejo k izboljšanju socialnih in ekonomskih kazalcev lokalnih skupnosti, hkrati pa učinkovito ravna z viri in le minimalno vplivajo na stanje habitatov, biodiverzitate, okolja in prostora.

Nadaljnji razvoj pomurskega gospodarstva je tako primarno odvisen od dolgoročnih vlaganj v ustvarjanje zdravega, stabilnega in konkurenčnega poslovnega okolja za rast in razvoj podjetij, ki bodo spoštovala tako pravice in dobrobit zaposlenih kot tudi narave in okolja.

3.2.2.SWOT ANALIZA – GOSPODARSTVO

PREDNOSTI	SLABOSTI
<ul style="list-style-type: none"> • ugodna geostrateška lega • usposobljena delovna sila v določenih industrijah • akumulirano znanje v določenih industrijah (kovinskopredelovalna, elektro, živilsko-predelovalna industrija) • visoka stopnja tujih neposrednih naložb 	<ul style="list-style-type: none"> • neskladje med ponudbo in povpraševanjem na trgu dela • pomanjkanje delovnih mest za visoko izobražene • odsotnost »modernih« funkcij človeških virov v podjetjih (karijerne poti, usposabljanje, kadrovska politika prilagojena starostnim trendom ...)

<ul style="list-style-type: none"> • razvito podporno okolje za podjetništvo 	<ul style="list-style-type: none"> • odvisnost od nižje zahtevnih tehnoloških industrij in nizka produktivnost • prenizka dodana vrednost izdelkov in storitev • nizek delež inovativnih podjetij in nizka stopnja inovacijske in podjetniške kulture • premajhno število izvozno usmerjenih podjetij in končnih izvoznih produktov iz skupine visoko tehnoloških proizvodov • nizka stopnja mrežnega in strateškega povezovanja • pomanjkanje vrhunskih menedžerskih znanj in izkušenj
PRILOŽNOSTI	NEVARNOSTI
<ul style="list-style-type: none"> • razvoj, podpora in promocija podjetništva, inovativnosti in kreativnosti • učinkovitejše povezovanje med izobraževanjem, trgov del, gospodarstvom in nevladnimi organizacijami • več mednarodnega povezovanja, sodelovanja in mobilnosti • vajeniški sistem izobraževanja • vlaganja v inovacije (tehnološke, netehnološke in družbene) • vključevanje v evropske razvojne programe • nov investicijski cikel za prehod v nizkoogljično, snovno učinkovito proizvodnjo izdelkov in storitev • izkoriščanje tržnih priložnosti (tržnih niš) in tehnološke specializacije • obstoječa infrastruktura (npr. poslovne cone) in potencial okoljsko manj občutljivih območij (npr. degradirana zemljišča) • priliv TNI, internacionalizacija in vstop na nove trge • družbena odgovornost podjetij • krožno gospodarstvo 	<ul style="list-style-type: none"> • nespodbudno poslovno okolje in administrativne ovire • upad domačega povpraševanja in povpraševanja na tradicionalnih trgih • pretežna usmerjenost v tradicionalne trge oziroma prevelika vezanost na malo število trgov • dvig cen energentov in surovin • stroškovni pritiski na gospodarstvo zaradi majhnega trga in rastjo cen strateških surovin in energentov • nadaljevanje razvojnega modela, ki temelji na vse večji porabi prostora, surovin in energije, z obravnavo okolja kot dejavnika omejevanja rasti • ni systemske podpore razvoju zelenih tehnologij, eko inovacij, okolju prijaznega oblikovanja in za spodbujanje družbene odgovornosti podjetij in socialnega podjetništva • izguba in zaostajanje za trendi razvoja poklicev v kreativnih industrijah in drugih perspektivnih sektorjih

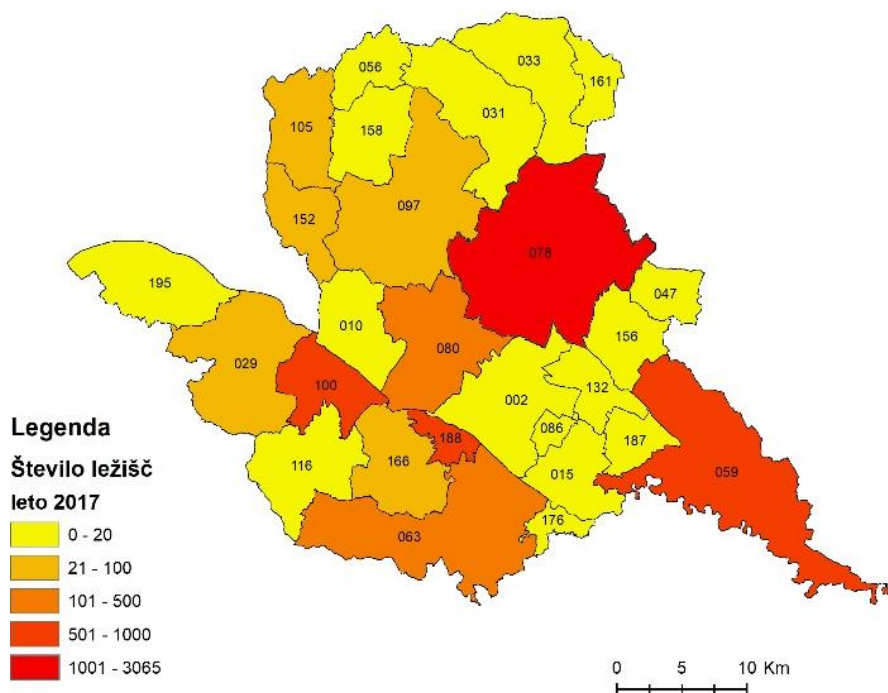
3.2.3. KLJUČNE GOSPODARSKE PANOGE S POTENCIALOM ZA RAZVOJ

3.2.3.1. TURIZEM

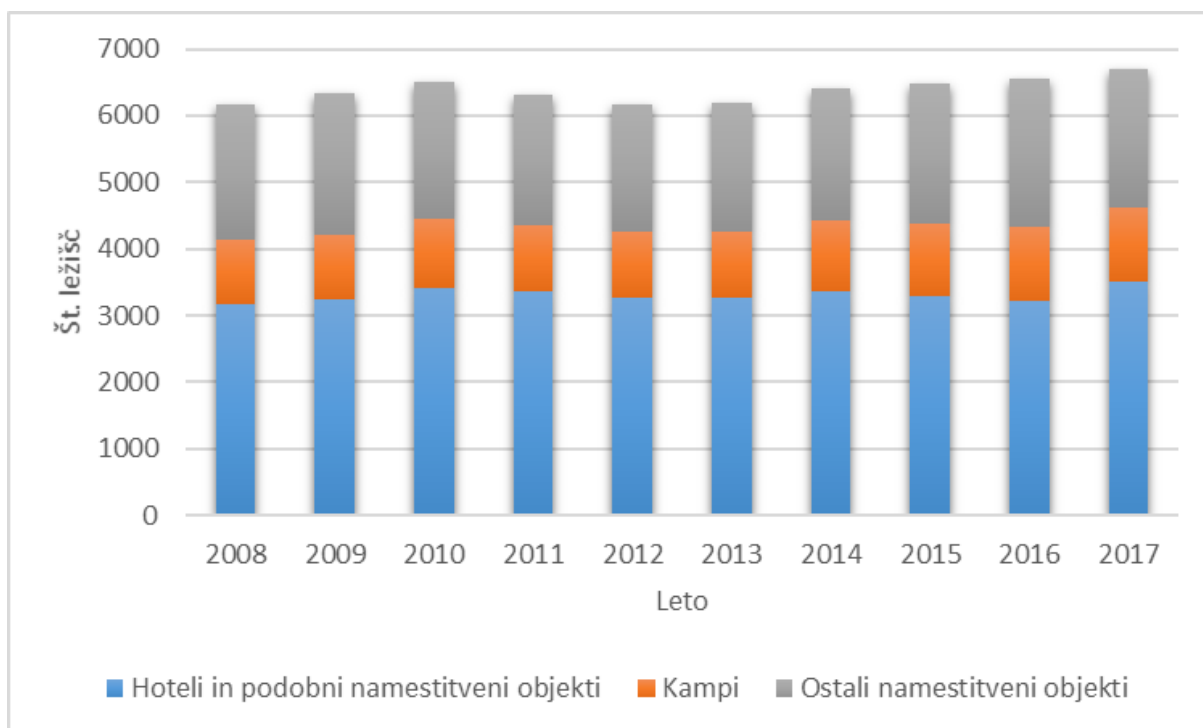
Za pomursko statistično regijo predstavlja turizem perspektivno gospodarsko dejavnost, ki posredno in neposredno vključuje številne druge dejavnosti. Najbolj je razvit zdraviliški turizem oziroma turizem dobrega počutja, ki ga dopolnjujeta turizem na podeželju in kulturni turizem. Izziv trenutno predstavlja okrevanje po pandemiji COVID19, ki je najbolj prizadela prav turistični sektor.

V regiji se povečuje število turističnih namestitvenih zmogljivosti. Število ležišč se je v letu 2017 glede na leto 2008 povečalo za 7,9 %, najbolj v hotelih, kjer je število ležišč naraslo s 6172 na 6705. V strukturi namestitvenih zmogljivosti vseskozi prevladujejo hoteli, v katerih je bilo leta 2017 52,3 % vseh ležišč, v ostalih namestitvenih objektih je bilo 31,2 % ležišč, v kampih pa 16,4 % ležišč. Struktura namestitvenih zmogljivosti se v zadnjem desetletju ni bistveno spremenila. Največ turističnih namestitvenih zmogljivosti se nahaja v večjih turističnih centrih, ki so večinoma povezani s termami in tamkajšnjo ponudbo zdraviliških in zdravstvenih storitev ter storitev dobrega počutja, to je v občini Moravske Toplice, kjer je bilo leta 2017 45 % vseh namestitvenih zmogljivosti v Pomurju, v občinah Lendava in Veržej, kjer je v vsaki 13 % vseh namestitvenih zmogljivosti, v občini Radenci 12 %, v Murski Soboti 7 %

in Ljutomeru 6 %. V omenjenih šestih pomurskih občinah se nahaja 96 % vseh namestitvenih zmogljivosti, v preostalih občinah pa le 4 %.

Slika 4: Število ležišč v Pomurju po občinah leta 2017 (vir: SURS)

Grafikon 3: Število ležišč glede na vrsto namestitve v Pomurju, 2008–2017 (vir: SURS)

Največ turističnih prihodov med pomurskimi občinami je v letu 2018 beležila občina Moravske Toplice (49,9 %), sledijo ji druge zdraviliške občine: Radenci (12,5 %), Veržej (10,5 %) in Lendava (10,4 %). Te občine so leta 2018 ustvarile 83,2 % prihodov turistov, ostalih 23 pomurskih občin pa 16,8 %. Občina

Moravske Toplice je bila leta 2018 edina občina iz Pomurja, ki se je uvrstila med 10 najbolj turistično obiskanih občin v državi.

Največ turističnih nočitev med pomurskimi občinami je leta 2018 prav tako imela občina Moravske Toplice (52,2 %), sledijo ji druge zdraviliške občine: Radenci (13,2 %), Lendava (11,6 %) in Veržej (10,7 %). V zdraviliških občinah je bilo leta 2018 realiziranih 87,7 % vseh turističnih nočitev v pomurskih občinah. V Pomurju se je tako realiziralo 5,7 % vseh prihodov turistov in 6,8 % nočitev turistov v Sloveniji v letu 2018.

V strukturi turistov v Pomurju prevladujejo domači turisti (59,4 %). Leta 2017 je bilo tujih turistov 124 743, kar je 20,9 % več kot leta 2008. Število domačih turistov se povečuje in je na ravni regije leta 2017 znašalo 182 796, kar je 23,2% več kot leta 2008.

Največ tujih obiskovalcev prihaja iz Avstrije (53,9 %), Nemčije (8,4 %), Češke (6,6 %), Hrvaške (5,7 %) in Italije (4,5 %). Tuji turisti so v letu 2017 v Pomurju ustvarili 431 441 nočitev, kar je 14,1 % več kot v letu 2008 (371 036). Najbolj se je povečalo število nočitev obiskovalcev s Češke (za 84 % v primerjavi z letom 2008), Avstrije, Hrvaške in Madžarske ter obiskovalcev iz Nemčije. Zmanjšalo se je število nočitev obiskovalcev iz Italije ter Bosne in Hercegovine.

Število prenočitev domačih turistov je bilo leta 2017 (554 875) večje kot leta 2008 za 7,2 %.

Značilnost Pomurja so bogati vodni viri, saj tukaj najdemo termalno, mineralno in termo-mineralno vodo, zato ni presenetljivo, da tu ležijo tri od 14 slovenskih naravnih zdravilišč, kar Pomurje uvršča na drugo mesto med slovenskimi regijami (status naravnega zdravilišča imajo Terme 3000 Moravske Toplice, Terme Lendava in Zdravilišče Radenci). Glavni ponudnik zdraviliških in storitev dobrega počutja v regiji je podjetje Sava Turizem, d. d., ki upravlja s tremi termalnimi kompleksi in zdravilišči, pod njegovo okrilje pa med drugim spada tudi eden največjih centrov sprostitev, lepote in dobrega počutja v tem delu Evrope, Wellness Thermalium v Moravskih Toplicah. Med večje terme spadajo še Terme Vivat v Moravskih Toplicah in Bioterme Mala Nedelja, ki se ponašajo z okoljskim znakom EU Marjetica, uradnim znakom Evropske unije za okolju prijazne turistične nastanitvene obrate, ter Terme Banovci. Prav tako imata Moravske Toplice in Bioterme Mala Nedelja znak Slovenia Green.

Ponudba termalnih centrov v Pomurju, s široko paleto ponudbe savn, masaž, negovalnih in zdravilnih programov, se od ponudbe v primerljivih centrih razlikuje po tem, da je v ponudbi nekaterih centrov opaziti rabo lokalnih virov, kot so črna termo-mineralna voda, radenska voda in parafin, pa tudi sladkovodno blato, bučno olje in olje zelišč s panonskih travnikov. Zdraviliški turizem oziroma turizem dobrega počutja tako predstavlja najpomembnejši in najbolj razvit tip turizma v regiji, vendar je še vedno mogoča nadaljnja diverzifikacija storitev ter integracija v preostalo turistično ponudbo regije.

Kolesarski in pohodniški turizem sta v razcvetu in na globalni ravni beležita nenehno rast. Tudi Pomurje je s svojimi naravnimi danostmi, širnimi ravninami in gričevnatimi predeli ter velikim številom cest z redkim prometom priljubljena destinacija zlasti za rekreativne kolesarje in pohodnike, prav tako se turistična in športna infrastruktura vse pogosteje uporablja za pripravo športnih ekip iz tujine (športni turizem).

Pomursko kolesarsko omrežje je vpeto v državno kolesarsko mrežo in v omrežje širših evropskih kolesarskih povezav. Kolesarska pot ob nekdanji železni zavesi (Iron Curtain Trail) je prav tako kot kolesarska pot EuroVelo 13 sestavni del evropskega omrežja daljinskih kolesarskih poti, ki je v domeni Evropske kolesarske federacije (ECF), medtem ko se kolesarska pot ob reki Muri, ki poteka na obeh straneh reke Mure, navezuje na zelo obiskano kolesarsko pot ob Muri (Murradweg) v Avstriji, kakor tudi sistem kolesarskih poti ob reki Muri na Hrvaškem.

Pomurje ponuja 22 označenih kolesarskih povezav, ki merijo nekaj čez 700 km in več kot 60 pohodniških in kolesarskih poti namenjenih domačinom in turistom. Poti so bile v veliki meri financirane iz evropskih sredstev in so med seboj še vedno pomanjkljivo povezane, a se stalno dograjujejo, označujejo in promovirajo. Ob kolesarskih in pohodniških poteh je obiskovalcem zagotovljena osnovna turistična infrastruktura, ki jo nudijo zasebni ponudniki gostinskih nastanitev in storitev, a so precej nepovezani. V letu 2017 se je nekoliko izboljšala označenost kulturnih in drugih znamenitosti. Na področju povezovanja različnih ponudnikov gostinskih in namestitvenih ponudnikov je še veliko priložnosti, s katerimi bi v regiji lahko še bolj izkoristili potenciale, ki jih ta trajnostna oblika turizma ponuja, saj ima velike multiplikativne učinke za razvoj podeželja, s čimer se spodbuja razvoj podjetniške aktivnosti ob poteh in s tem prispeva k razvoju podeželja.

Leta 2015 je bil zgrajen stolp Vinarium, ki je najvišji razgledni stolp v Sloveniji, v višino meri 53,5 metra. Nahaja se v Dolgovaških Goricah, sredi Lendavskih goric nad Lendavo, na nadmorski višini 302 metra in omogoča razgled v štiri države. Do konca avgusta 2019 ga je obiskalo že okoli 375 000 obiskovalcev.

V obdobju 2016–2019 je Pomurje postalo bogatejše za arhitekturni objekt – paviljon Expano, imenovan tudi Vrata v Pomurje, ki se nahaja ob Soboškem jezeru in je zasnovan kot vstopna točka v Pomurje. Regijski promocijski center Expano kot Pomurje v malem predstavlja regijo, turistično ponudbo in poslovne priložnosti Pomurja. Poleg promocije znamenitosti Pomurja se v Expanu nahaja informacijska točka s prodajalno, restavracijo in poslovnimi prostori. Lokacija ob jezeru obiskovalcem omogoča številne športno-rekreacijske aktivnosti in možnosti sprostitve, saj so urejene sprehajalne poti, klopi in otroška igrišča, spretnejši obiskovalci pa lahko preizkusijo 35 različnih naprav motoričnega parka. Expano predstavlja sodoben turistični, kulturni, športni in poslovni center regije in je eden od stebrov prihodnjega turističnega in poslovnega razvoja Pomurja. Expano je v letu 2020 bil prejemnik nagrade Sejalec za najbolj ustvarjalne in inovativne dosežke v slovenskem turizmu.

Ob Expanu in Vinariumu je v regiji moč najti še druge turistične znamenitosti, ki generirajo veliko število dnevnih obiskovalcev, denimo Vulkanija, Otok ljubezni, Bukovniško jezero idr. Vse bolj se v regiji uveljavljata tudi glamping in butični turizem na podeželju s ponudbo za zahtevnejše goste.

Pomurje ponuja tudi številne urejene vinske ceste, na katerih lahko obiskovalci spoznajo posebnosti posameznih vinorodnih območij in se seznanijo s slovensko vinogradniško tradicijo. Ob njih so številni vinotoči in vinske kleti, med katerimi je ena izmed največjih regionalnih turističnih znamenitosti radgonska »šampanjska« klet. Med tujimi gosti je že desetletja na vrhu priljubljenosti vinskih cest Jeruzalem, ki ponuja poleg izjemne vinoteke, bogate poglede na terasasto oblikovane vinograde in raznoliko kulturno krajino.

Regija je znana po raznolikih običajih in tradiciji, bogati gastronomiji in pestri ponudbi lokalnih in tradicionalnih kmetijskih pridelkov in živil. Tradicionalne kulinarčne specialitete so prekmurska in prleška gibanica, retaši, bujta repa, bograč, zlevanka, dödöli, prleške pogače in druge. Dopolnjujejo jih kakovostna vina, marmelade, žganja, likerji in mnogi drugi značilni izdelki. Prleška tünka, Prekmurska šunka in Štajersko-prekmursko bučno olje so zaščiteni kmetijski pridelki in živila z geografsko označbo, Prekmurska gibanica pa je nosilka znaka zajamčene tradicionalne posebnosti. K razvoju pomurske gastronomske ponudbe prispeva tudi združenje znano pod blagovno znamko »Gourmet over Mura«.

Pomurska hrana je v slovenskem merilu nadpovprečne kakovosti, medtem ko so storitve ponudnikov kulinarike v povprečju nižje. Prizadevati si je potrebno za dvig kakovosti kulinarčnih storitev, za krepitev obstoječih gastronomskih blagovnih znamk in aktivno promocijo pomurskih tradicionalnih jedi.

»Diši po Prekmurju« je kulinarčna blagovna znamka, ki jo odlikujejo prekmursko poreklo in kakovost. Združuje ponudbo različnih proizvajalcev kakovostnih prehrabnih izdelkov in tradicionalne gastronomije. »Ekoprlekija« je podjetje, ki povezuje nekaj vodilnih ekoloških kmetij iz območja LAS Prlekija in širšega območja. V letu 2020 je bila vzpostavljena blagovna znamka »Visit Prlekija«, ki združuje turistične ponudnike na desnem bregu Mure. »Krajinski park Goričko« pa je kolektivna blagovna znamka, ki združuje 39 kmetij oziroma proizvajalcev s ponudbo izdelkov in pridelkov, kot so jabolka, likerji, vina, olja idr. Ob meji z Avstrijo se krepí čezmejna blagovna znamka »Glamur – užitek ob reki«, ki združuje izbrane ponudnike gastronomije, rokodelstva in turizma na podeželju.

Vzpostavljena je bila tudi krovna blagovna znamka »Visit Pomurje«, ki predstavlja celotno regijsko ponudbo.

Pomurska regija je prepoznavna tudi po festivalskem turizmu in odmevnih prireditvah (Grossmanov festival, Noč čarovnic, Bograč fest, Foklorni festival, Soboško poletje, Pomurski poletni festival, Maraton treh src idr.), ki prav tako privabljajo več tisoč obiskovalcev letno.

Naravna in kulturna dediščina sooblikujeta turistično ponudbo in sta zelo pomembni za turizem ter krajevno prepoznavnost.

Pomemben potencial za razvoj turizma v Pomurju so zavarovana območja. Krajinski park Goričko in območje Natura 2000 ob Muri so skupaj z ostalimi zavarovanimi območji idealna destinacija za naravoslovni, učni in doživljajski turizem. Z vpisom območja Mure na seznam UNESCO Biosfernih območij, tudi kot prvo pet-državno biosferno območje na svetu (Slovenija, Avstrija, Hrvaška, Madžarska in Srbija), se je pomembno povečala mednarodna prepoznavnost Pomurja. Pomemben del lokalnega varovanega območja predstavljata tudi območji Krajinskega parka Ljutomerski ribniki in Jeruzalemske gorice.

Razvoj zelenega turizma dopolnjujejo tudi občine in turistična podjetja, ki sprejemajo zelene politike in pridobivajo certifikate, kot so Slovenia Green (Ljutomer, Moravske Toplice, Razkrižje), EU Marjetica (Bioterme, Panonska vas). Krepi se ponudba ekoloških izdelkov in produktov kmetij (denimo Korenika, Turistična kmetija Vrbnjak), po katerih povpraševanje strmo narašča.

Pomurje ima bogato kulturno dediščino, kamor sodijo spomeniki kot so Cerkev sv. Nikolaja v Selu, Cerkev Gospodovega vnebohoda v Bogojini, Cerkev Marije pod logom v Turnišču, Stolna cerkev v Murski Soboti; gradovi (Grad na Goričkem, Grad Murska Sobota, Grad Lendava, Negovski grad), kmečke hiše in naselbinska dediščina, nepremična dediščina, arheološka dediščina, pisni viri, prekmurski jezik. Skozi regijo se vijeta dve poti (Iron Curtain trail in Routes of Reformation), ki sta registrirani na seznamu Kulturnih poti (EPAS Cultural Routes) pri Svetu Evrope.

Interpretacija naravne in kulturne dediščine je eno od ključnih orodij za ohranjanje te; in ker sta naravna in kulturna dediščina ključni sestavni del lokalne identitete, je interpretacija kot komunikacijski proces izjemno pomembna tudi za njeno krepitev.

Pomemben segment postaja rekreacijski in športni turizem in vsled temu se krepi ponudba. Pomurje postaja vedno bolj prepoznavna kolesarska in pohodniška destinacija. Povečuje se ponudba za športne ekipe in reprezentance.

Regijo čaka pomemben prehod na digitalno trženje in digitalno promocijo, ki postajata neizogibna in kjer bo potrebno narediti odločne korake naprej, morebiti prav z iskanjem novih priložnosti v obdobju okrevanja po pandemiji COVID19.

3.2.3.2. SWOT ANALIZA – TURIZEM

PREDNOSTI	SLABOSTI
<ul style="list-style-type: none"> • dobro razvit turizem dobrega počutja • zavarovana območja narave in biotska raznovrstnost • bogato in pestro kulturno izročilo in raznolika kulturna krajina • mir in prijazni ljudje • dobra dostopnost (AC) in bližina treh držav • relativno dobra pokritost regije z delujočimi TIC-i • dobri primeri sodelovanja ponudnikov (Gourmet over Mura) • varnost obiskovalcev destinacije • pripravljenost podpornega okolja na sodelovanje in povezovanje • dobri primeri turistične infrastrukture v vseh segmentih (terme, turistične kmetije, rekreacija na prostem) • veliko število prireditev, kot posledica izjemno aktivnih kulturnih in turističnih društev ter drugih nevladnih organizacij • festivalski turizem 	<ul style="list-style-type: none"> • nizka stopnja sodelovanja in povezovanja med različnimi sektorji in znotraj turističnega sektorja • nizka stopnja inovacijske in podjetniške kulture • razdrobljenost in nepovezanost turistične ponudbe in turističnih akterjev • premalo izkoriščeni potenciali na podeželju • dolgi reakcijski časi pri dogovarjanju o ukrepih • nizka stopnja »odprtosti« term v okolje • prevladujoča struktura gostov z nizko kupno močjo • neurejene in ponekod nevarne ceste za kolesarje • pomanjkljive označbe poti (kolesarstvo, pohodništvo) • pomanjkanje enotnega promocijskega materiala na ravni regije • odsotnost analitike turističnega obiska, evalvacije • odsotnost krovne regijske organizacije za upravljanje z destinacijo • digitalna nevidnost
PRILOŽNOSTI	NEVARNOSTI
<ul style="list-style-type: none"> • čezmejno in mednarodno sodelovanje in povezovanje • razvoj butične ponudbe in ponudbe za zdrav življenjski slog • razvoj turizma na podeželju (lokalno, eko, etno, kulturnega) in aktivnega turizma • glamping turizem • doživljajski turizem 	<ul style="list-style-type: none"> • onesnaževanje okolja in podnebne spremembe • močna konkurenca uveljavljenih (sosednjih) držav v turizmu • poglobljanje delitev med akterji • zaraščanje kulturne krajine na manj rodovitnih in težje dostopnih zemljiščih • neprimerni arhitekturni posegi v prostor • pomanjkanje finančnih vzvodov za investicije v turizem

<ul style="list-style-type: none"> • povezovanje termalnega turizma in turizma na podeželju • športni in s športom povezani turizem • vključevanje lokalno pridelane hrane in produktov v turistično ponudbo • potencial kulturne dediščine ter kreativnih in kulturnih industrij ter povezovanje s turizmom in podjetništvom • kakovostna kulinarična ponudba • naravoslovni, učni in doživljajski turizem v zavarovanih območjih • bližina in potencial mariborskega mednarodnega letališča • povezovanje z zdomci po svetu • promocijske kampanje STO • popularizacija Pomurja kot avtentične slovenske regije • znani Slovenci iz Pomurja kot promotorji turizma • močnejše povezovanje javnega sektorja z gospodarstvom ob pomoči podpornega okolja • digitalizacija 	<ul style="list-style-type: none"> • pritisk kapitala in gospodarstva na naravne vire (primer HE na Muri) • opuščanje vzdrževanja tipične kulturne krajine (terasasti vinogradi, mejice, mokriščni travniki) • poglobljanje drobljenja turizma z občinskimi in sektorskimi prioritetai
--	---

3.2.3.3. KMETIJSTVO IN GOZDARSTVO

Leta 2000 je bilo v Pomurju 11 810 kmetijskih gospodarstev, leta 2010 8890, leta 2016 pa 7914, kar pomeni, da se je v obdobju 2000–2016 število kmetijskih gospodarstev zmanjšalo za 3896 ali 33 %.

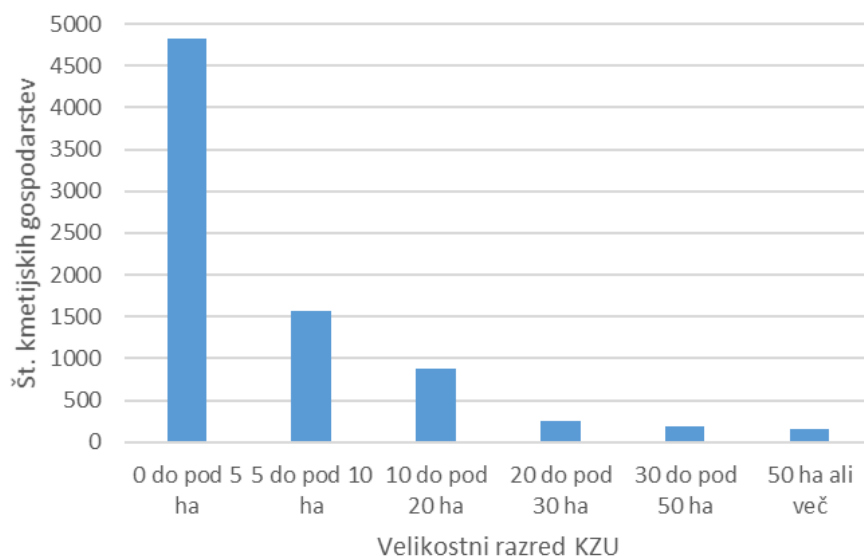
Povprečna površina na kmetijsko gospodarstvo je bila popisana leta 2000 in 2010. Leta 2000 je na ravni Slovenije in tudi na ravni Pomurja znašala 5,6 hektarja, leta 2010 je za Slovenijo znašala 6,4 hektarja, za Pomurje pa 7,2 hektarja. Delež kmetijskih gospodarstev z 10 ali več hektarov kmetijskih zemljišč v uporabi je na nivoju Slovenije leta 2000 znašal 12,7 %, medtem ko se je leta 2010 povečal na 15,3 %. V istem obdobju se je delež kmetijskih gospodarstev z 10 ali več hektarov povečal tudi v Pomurju, in sicer z 10,6 % leta 2000 na 15,5 % leta 2010. V pomurski statistični regiji se število kmetijskih gospodarstev torej zmanjšuje, vendar ohranjena gospodarstva povečujejo svojo površino. Velik del opuščanih kmetijskih površin prevzemajo večji regionalni kmetovalci.

Glede na površino kmetijskih zemljišč v uporabi so leta 2018 so v Pomurju prevladovala kmetijska gospodarstva s površino 0 do pod 5 ha. Teh je bilo 4139 ali 61,07 % oziroma 12,02 vseh malih kmetij v Sloveniji. 2300 ali 33,94 % je kmetijskih gospodarstev je imelo površino od 6 do 50 ha, kar predstavlja 10,46 % vseh srednjih kmetij v Sloveniji, 338 kmetijskih gospodarstev ali 4,99 % presega več kot 50 ha površin kmetijskih zemljišč, kar v slovenskem prostoru predstavlja 34,63 %.

Število kmetijskih gospodarstev z ekološkim kmetovanjem se v Pomurju povečuje. Leta 2000 je bilo 23 kmetijskih gospodarstev z ekološkim kmetovanjem, leta 2010 jih je bilo 40, leta 2019 pa 93, kar predstavlja 3,2 % vseh kmetijskih gospodarstev z ekološkim kmetovanjem v Sloveniji.

Izzivi za prihodnji razvoj pomurskega kmetijstva so zlasti smernice skupne kmetijske politike (SKP), vpliv podnebnih sprememb, digitalizacija oziroma prehod na pametno in precizno kmetovanje, pomen Evropskega partnerstva za inovacije na področju kmetijske produktivnosti in trajnosti (EIP) za razvoj slovenskega in s tem tudi pomurskega kmetijstva, kadrovska prenova pomurskih kmetij, vzpostavitev

(realne in povezane) regije, prevzem odgovornosti za lasten razvoj, ki bo utemeljen na specifikah regije, ter Evropa in svet kot globalni trg.

Grafikon 4: Število kmetijskih gospodarstev po velikostnih razredih KZU leta 2016 (vir: SURS)

Za Pomurje velja, da se je gozdnatost v zadnjih 20 letih gibala s povprečno letno stopnjo 1,6 % oziroma 224 ha. Gozdovi, ki v regiji zavzemajo skoraj tretjino prostora, ob vseh obče koristnih okoljskih in socialnih učinkov (denimo vpliv na kakovost vode, zraka, možnost rekreacije in turizma, nabiralništvo) trajno zagotavljajo tudi najmanj 240 000 m³ lesa na leto in ekvivalent vsaj 120 polnih zaposlitev.

Močnejše zaraščanje kmetijskih zemljišč je v območjih, kjer je intenzivno kmetovanje oteženo, velikokrat pa je zaraščanje tudi posledica ne-gospodarjenja zaradi mentalitete lastnikov, socialnih momentov, veliko pa je tudi družinskih, dednih in solastniških sporov, zaradi katerih se obdelava zemlje opusti. To pomeni, da smo kmetijska zemljišča v tem obdobju izgubljali zaradi zaraščanja. Tudi delež njiv in vrtov se glede na vsa kmetijska zemljišča povečuje iz 33,6% leta 2000 do 36,6% v letu 2008 in 42,8 % leta 2018, zlasti na račun travnikov.

Razvoj kmetijstva v regiji je v nacionalnem interesu, saj Pomurje nudi naravne pogoje za razvoj te dejavnosti in lahko v primeru prestrukturiranja in specializacije postane konkurenčno evropskim tovrstnim območjem. V območjih s pojavom suše je potrebno kmetijsko dejavnost tehnološko prilagoditi z zamenjavo kmetijskih kultur. Na osnovi celovite obravnave voda na določenem območju je potrebno zagotoviti ustrezne dolgoročne prostorske ukrepe za zmanjšanje možnosti škodljivih posledic. Možnosti za zmanjševanje posledic suše predstavljajo tudi umetni »rokavi« Mure, ki lahko imajo, poleg možnosti zajemanja vode za namakanje, tudi biotopsko in krajnotvorno funkcijo. Kmetijska krajina naj poleg proizvodne funkcije privzema tudi funkcije »večnamenskega prostora« (turizem, rekreacija). Na Goričkem je potrebno prestrukturirati podeželje z uvajanjem okolju prijaznejše pridelave in z ohranjanjem kulturne krajine.

3.2.3.4. SWOT ANALIZA – KMETIJSTVO

PREDNOSTI	SLABOSTI
<ul style="list-style-type: none"> • naravne danosti za kvalitetno kmetovanje in razvoj podeželja • pestra biotska in krajinska raznovrstnost • kakovostni lokalni produkti • primeri dobrih praks na področju sodobnega kmetovanja (digitalizacija, specialna mehanizacija, namakanje) • bogata tradicija (običaji, domače obrti, kulinarika) • tradicionalna znanja – tradicija kmetovanja • geotermalna energija kot potencial za razvoj zelenjadarstva • razvoj predelovalne industrije z visoko dodano vrednostjo 	<ul style="list-style-type: none"> • zaraščanje kmetijskih površin in prisotnost invazivnih plevelov (ambrozija, tujerodne rastline) • neugodna starostna struktura kmetijskih gospodarjev (problematika nasledstva kmetijskih gospodarstev) • pomanjkanje podjetnosti podeželskega prebivalstva • slabo razvite dopolnilne in dodatne dejavnosti na kmetijah • pomanjkanje ugleda kmetijskih poklicev • prenizka stopnja predelave v regiji pridelanih kmetijskih surovin v prehranske produkte z višjo dodano vrednostjo • neugodna velikostna struktura in razdrobljenost kmetijskih gospodarstev • slaba organiziranost proizvodnje, predelave in prodaje (logistika, trženje) ter pomanjkanje zaupanja v »organizacijske strukture« (zadružništvo, strojne skupnosti) • slaba konkurenčna sposobnost kmetijskih gospodarstev in nizka stopnja dodane vrednosti • majhni delež ekoloških kmetij • premajhne količine lokalnih (ekoloških) pridelkov • v regiji pridelamo manj zelenjave, kot je pojemo. • več kot 3/4 eko hrane v regijo uvozimo oziroma kupimo od drugod • skromen obseg kmetovanja v rastlinjakih • nizek delež namenske površine • nizek delež proizvodnje v zaprtih kontroliranih prostorih • zavarovana območja narave kot ovira investicijam konvencionalnih kmetijskih gospodarstev
PRILOŽNOSTI	NEVARNOSTI
<ul style="list-style-type: none"> • razvoj ekološkega kmetijstva – preusmeritev malih kmetij v ekološko pridelavo s poudarkom na zelenjadarstvu in nišni eko-pridelava • povišanje stopnje lokalne samooskrbe prebivalstva • večanje zavesti o pomenu zdrave (pre)hrane in prednostih lokalno pridelane hrane • višja stopnja predelave v regiji pridelanih kmetijskih surovin v prehranske produkte z višjo dodano vrednostjo • povečanje pokritih površin za pridelavo deficitarnih kmetijskih pridelkov (zelenjava, specialne kulture) • spodbujanje razvoja živilsko predelovalne industrije/obratov • posodobitev in razširitev obstoječih predelovalnih obratov • razvoj podjetništva na kmetijah – dodelava oziroma predelava kmetijskih proizvodov • povečanje konkurenčne sposobnosti kmetijske proizvodnje • bogata kulinarčna in obrtniška tradicija za razvoj dopolnilne dejavnosti (turizem na kmetijah ...) • diverzifikacija kmetijske proizvodnje, uvajanje dopolnilnih in dodatnih dejavnosti na podeželju • izboljšanje organiziranosti kmetijske proizvodnje 	<ul style="list-style-type: none"> • prekomerno izkoriščanje naravnih virov in onesnaževanje • slabšanje starostne strukture nosilcev kmetij – pomanjkanje nosilcev • pomanjkanje odgovornosti pridelovalcev in javnih inštitucij (delo v obeh smereh) • prisotnost naravnih nesreč in podnebnih sprememb (suše, poplave, toča) • odsotnost zadostnih spodbud za pospešen razvoj kmetijstva, pridelave in predelave hrane v regiji • naraščajoča urbanizacija regije • odhajanje mladih s kmetij

- povezovanje in sodelovanje različnih sektorjev in institucij na področju kmetijstva in razvoja podeželja
- zavarovana območja (Natura 2000, krajinski parki ...)
- izboljšanje starostne in izobrazbene strukture nosilcev kmetijskih gospodarstev
- dvig ugleda kmetijstva v regiji in izobraževalnih programov
- vzpostavitev učnih delavnic, razvojno promocijskih točk («šolskih vrtov») ob izobraževalnih ustanovah oziroma v regiji nasploh
- uvajanje in uresničevanje koncepta pametnih vasi

3.2.4. RAZISKAVE, RAZVOJ, INOVACIJE

Slovenija kot inovacijska sledilka še zmeraj zaostaja za znanstveno-tehnološko najrazvitejšimi državami, čeprav se razlika, po podatkih Agencije Republike Slovenije za raziskovalno dejavnost (2018), zmanjšuje. Slovenija je po številu znanstvenih objav glede na javno vlaganje v raziskave in razvoj nad povprečjem EU 27, po gospodarskih učinkih pa pod tem povprečjem. Vlaganja v razvojno raziskovalne dejavnosti v Sloveniji so v letu 2013 dosegla najvišjo raven doslej, v naslednjih leti pa ponovno nekoliko upadla in so leta 2017 znašala 1,87 % BDP, kar je nekoliko manj od povprečja EU (2,06 %). Pri tem je poslovni sektor prispeval 74,4 % celotnih vlaganj, kar predstavlja 1,39 % BDP, javni sektor pa 0,47 % BDP. Skupno število raziskovalcev v Sloveniji sledi povprečju EU. Po številu patentnih prijav Slovenija močno zaostaja za povprečjem EU, dosega le 34,1 % povprečja patentnih prijav v EU, in zaseda 15. mesto med članicami EU.

Raziskave in razvoj so v Pomurju na razmeroma nizki stopnji. Delež bruto domačih izdatkov za raziskovalne in razvojne dejavnosti v Pomurju je v letu 2016 znašal 0,4 % BDP. V primerjavi z letom 2010 v regiji beležimo upad z 39 raziskovalnih organizacij, ki so predstavljale 3,9 % vseh raziskovalnih organizacij v Sloveniji, na 32 registriranih raziskovalnih organizacij leta 2019, ki predstavljajo 3 % vseh registriranih raziskovalnih organizacij v Sloveniji (SICRIS), od tega jih 26 izhaja neposredno iz gospodarstva. V vseh razvojnih skupinah se opaža pomanjkanje predvsem razvojnih inženirjev tehniške stroke. Pomurska podjetja se zavedajo vloge znanja, vendar si tehnološkega razvoja, brez dodatnih spodbud države, ne morejo privoščiti. K nizki razvojno-raziskovalni in inovacijski dejavnosti pripomore tudi dejstvo, da v regiji ni niti univerze niti raziskovalnega središča, financiranje raziskovalnih projektov v raziskovalnih organizacijah pa je v veliki meri odvisno od razpisov Agencije RS za raziskovalno dejavnost, ki so sporadični in omogočajo zgolj časovno omejene in finančno skromne raziskave.

S sistematičnim zagotavljanjem varovanja intelektualne lastnine v podjetjih, spodbujanjem raziskovalno-razvojnih projektov in prenosom novega znanja, ki nastaja na univerzah in raziskovalnih institucijah, v podjetniški sektor, se bo v regiji krepila podpora inventivnosti, inovativnosti in kreativnosti, ki bo rezultirala v novih ali bistveno izboljšanih produktih in izboljšani konkurenčnosti pomurskih podjetij. K slednjim naporom lahko izjemno pripomore vzpostavitev regijskega inovacijskega in raziskovalnega središča, specializiranega za dejavnosti in področja raziskav, ki neposredno izhajajo iz primerjanih prednosti pomurske regije.

3.2.5. PODPORNO OKOLJE ZA RAZVOJ GOSPODARSTVA, PODJETNIŠTVA IN KREATIVNIH INDUSTRIJ

Rezultati raziskave Global Entrepreneurship Monitor (GEM 2018/2019) kažejo, da Slovenija v primerjavi z razvitimi inovacijskimi gospodarstvi izkazuje precejšnjo podjetniško zaspanost. Pri tem največ zaostaja pri podjetniški kulturi, nacionalni podjetniški zakonodaji, učinkovitosti vladnih programov in izobraževanju za podjetništvo, primanjkuje pa tudi sistematične podpore iniciativam na področju socialnega podjetništva. Omejen dostop do virov financiranja, nefleksibilnost trga dela, visoki stroški dela, birokratske ovire pri pridobivanju dovoljenj za poslovanje, dolgotrajni sodni postopki, še dodatno ovirajo podjetniški razvoj.

V Pomurju, tako kot tudi v drugih regijah, manjka podpornih vsebin in spodbujevalnih storitev, ki bi povezovale podjetnike in jim skozi podjetniške procese pomagale napredovati. Regija je v zadnjem desetletju poskrbela za razvoj vrste podpornih storitev, ki delno pokrijejo podjetniške potrebe ali boljše potenciale. Tem pa bo, za hitrejši in še bolj uspešen razvoj Pomurja, potrebno dodati še nove, sodobne storitve.

V Pomurju deluje na področju spodbujanja podjetništva Pomurski tehnološki park, ki povezuje in pomaga pri razvoju podjetnikov, predvsem v tehnoloških dejavnostih. Hkrati podpira razvoj manjših podjetij in podjetnikov ter jim nudi podpirne storitve na začetku njihovega delovanja. Te vsebine se dopolnjujejo z nacionalnimi instrumenti in ukrepi, ki segajo vse od podpore podjetjem pri raziskavah in razvoju do vseh oblik podpore pri razvoju kadrov. Vse te vsebine in storitve v regiji delujejo, potrebno pa jih je povezati med seboj in predvsem predstaviti na širšem trgu, kjer bodo podjetniške ideje dobile trg in ne nazadnje kapital za prehod iz začetniške faze v podjetje in širitveno fazo.

Podporno okolje podjetjem in posameznikom s podjetniškimi idejami gradi Razvojni center Murska Sobota, nosilna regionalna razvojna agencija za Pomurje, v sodelovanju s Pomursko gospodarsko zbornico in Območno obrtno-podjetniško zbornico Murska Sobota, in sicer v sklopu nacionalnega projekta SPOT točka ter v okviru drugih programov razvoja podjetniške kulture in podpornega okolja, denimo s projektom Podjetno nad izzive (PONI). V lokalnih okoljih podporno funkcijo opravljajo tudi druge razvojne institucije, predvsem tiste, ki sodelujejo v mrežno strukturirani RRA za Pomurje.

S krepitvijo infrastrukturnih zmogljivosti podpornega okolja za podjetništvo, razvojem novih podpornih storitev (mentorstva, mreženje, svetovalna in administrativna podpora ...), ki delujejo po principu javno-zasebnega partnerstva, so usmerjene v krepitev raziskovalno-razvojnega potenciala, nagovarjajo ozke tržne niše in pametno specializacijo, bi v regiji lahko spodbudili podjetniško dinamiko. Na ta način se bo spodbudil zagon novih podjetij, nastanek novih delovnih mest, povečala se bo konkurenčnost podjetij in zagotovila višja gospodarska rast.

Kulturne in kreativne industrije so vse bolj pomemben nosilec netehnološkega razvoja. Pomembne so za gradnjo medgeneracijskega in medkulturnega dialoga ter grajenja skupnosti, na daljši rok pa preko vpliva na izobraževalni sistem zvišujejo kulturno osveščenost prebivalstva. Razvoj kreativnih industrij (npr. industrijsko oblikovanje, spodbujanje kreativnih industrij skozi ljudsko obrt ter butično, umetnostno oblikovanje) in njihovega povezovanja v gospodarski sektor, je lahko pomemben spodbujevalec gospodarskega razvoja v Pomurju, pri katerem bo ključno vlogo morala odigrati skupnost preko zanesljivega, inovativnega in hitro odzivnega podpornega okolja. Tega morajo v

partnerstvu graditi izobraževalne institucije, razvojne agencije, javni zavodi ter nevladne organizacije, ki delujejo na področjih kreativnih industrij, kulture, socialnih inovacij, dizajna in umetnosti. Odločen korak v tej smeri predstavlja pobuda vzpostavitve Središča inovativnosti in podjetništva na Slovenski ulici v Murski Soboti, ki bo zaživelo v letu 2022.

3.2.6. GOSPODARSKE IN POSLOVNE CONE

Regija potrebuje komunalno urejene in konkurenčne gospodarske in poslovne površine za razvoj gospodarske dejavnosti. Kot instrument regionalnega gospodarskega razvoja in orodje za prostorsko načrtovanje so delujoče poslovne cone zelo pomemben dejavnik, saj predstavljajo osnovo za razvoj lokalne skupnosti in regije, pripomorejo k ustvarjanju novih delovnih mest, spodbujajo domače in tuje investicije, pospešujejo prenos inovacij in podjetniških aktivnosti ter pospešujejo gospodarsko rast.

Iz spletnega urejevalnika in iskalnika poslovnih con in subjektov inovativnega okolja v Sloveniji (Urbanistični inštitut RS) ter na podlagi posodobljene evidence konec leta 2020 je razvidno, da je v Pomurju skupaj evidentiranih 51 gospodarskih in poslovnih con v 24 občinah, v skupni površini 523,90 ha, ki so večinoma opremljene z ustrežno komunalno infrastrukturo, investitorjem pa nudijo možnost hitrega pridobivanja dokumentacije za gradnjo in začetek poslovanja. Zasedenost nekaterih je že 100 % ali blizu polni zasedenosti, medtem ko imajo druge še dovolj prostih kapacitet za privabljanje investitorjev. Nekatere med njimi so šele v načrtovanju.

Gospodarske in poslovne cone se nahajajo v vseh 4 upravnih enotah v regiji: v UE Murska Sobota (25 con skupne površine 212,65 ha), UE Lendava (12 con skupne površine 175,37 ha), UE Gornja Radgona (8 con skupne površine 101,42 ha) in UE Ljutomer (6 con skupne površine 34,46 ha).

V regijskem središču Murska Sobota se nahaja skupaj 7 gospodarskih con v skupni površini 142,51 ha, od tega 5 delujočih in pripravljenih za investiranje, preostali 2 con pa sta v načrtovanju. Ob Severni obrtno industrijski coni, ki je delujoča in načrtovana za širitev, je predvidena tudi izgradnja vzhodne obvoznice, ki bo cono povezala z avtocesto A5 (Koper–Ljubljana–Budimpešta).

Večje gospodarske in poslovne cone se nahajajo tudi v urbanih središčih Lendava (3 cone v skupni površini 82,77 ha), Ljutomer (3 cone v skupni površini 34,46 ha) in G. Radgona (2 con v skupni površini 78,90 ha). Ostale cone, večinoma manjše, se nahajajo v 20 občinah v regiji.

V nekaterih občinah gre za zaključena poslovno-gospodarska območja, medtem ko so druge poslovne cone manjše in vzpostavljene na različnih lokacijah v občini. Tako glede zasedenosti kot tudi glede infrastrukturne opremljenosti so med posameznimi poslovnimi conami precejšnje razlike.

Glede na površine poslovnih con in njihovo zasedenost bodo v prihodnjih letih v ospredju predvsem komunalne ureditve načrtovanih con, posodobitve oziroma nadgradnje in morebitne razširitve že obstoječih con.

V okviru mehanizma Dogovor za razvoj regij se v regiji izvaja 7 projektov urejanja/dograditve/razširitve poslovnih con, ena od teh se vzpostavlja na novo.

3.2.7. DRUŽBENA IN OKOLJSKA ODGOVORNOST – KROŽNI MODELI GOSPODARSTVA

Proizvodnja izdelkov neposredno vpliva na okolje, zalogo virov in surovin ter generiranje odpadkov. Za zagotavljanje trajnostnega razvoja moramo preudarno uporabljati naše vire; v današnjem času je jasno, da obstoječi linearni model ekonomske rasti »vzemi-naredi-zavrzi«, na katerega smo se zanašali v preteklosti, ni več primeren za moderne družbe v globaliziranem svetu (Celkrog 2018).

Krožno gospodarstvo temelji na konceptu pozitivnega snovnega kroga, ki se usmerja v ponovno uporabo, popravilo in recikliranje obstoječih materialov in izdelkov. Z delujočim konceptom »zaprtja zanke«, še zlasti v zaključenih lokalnih verigah vrednosti, lahko odpadke ene industrije spremenimo v snovni vir druge in s tem zmanjšamo količino odloženih ali sežganih odpadkov. Koncept in razmišljanje skladno s krožnim gospodarstvom se začne že na samem začetku življenjskega cikla izdelka; pametno oblikovanje izdelkov in izbira proizvodnih procesov, kar lahko pripomore k varčevanju z viri, omogoča učinkovito upravljanje z odpadki, obenem pa ustvarja nove poslovne priložnosti. Vendar pa je prehod v krožno gospodarstvo zelo kompleksen, saj zahteva preoblikovanje sistemov in nujno potrebo po novih znanjih ne samo na področju naravoslovja ampak pomembno vključuje tudi področje načrtovanja (Eco Design), oglaševanja in IKT.

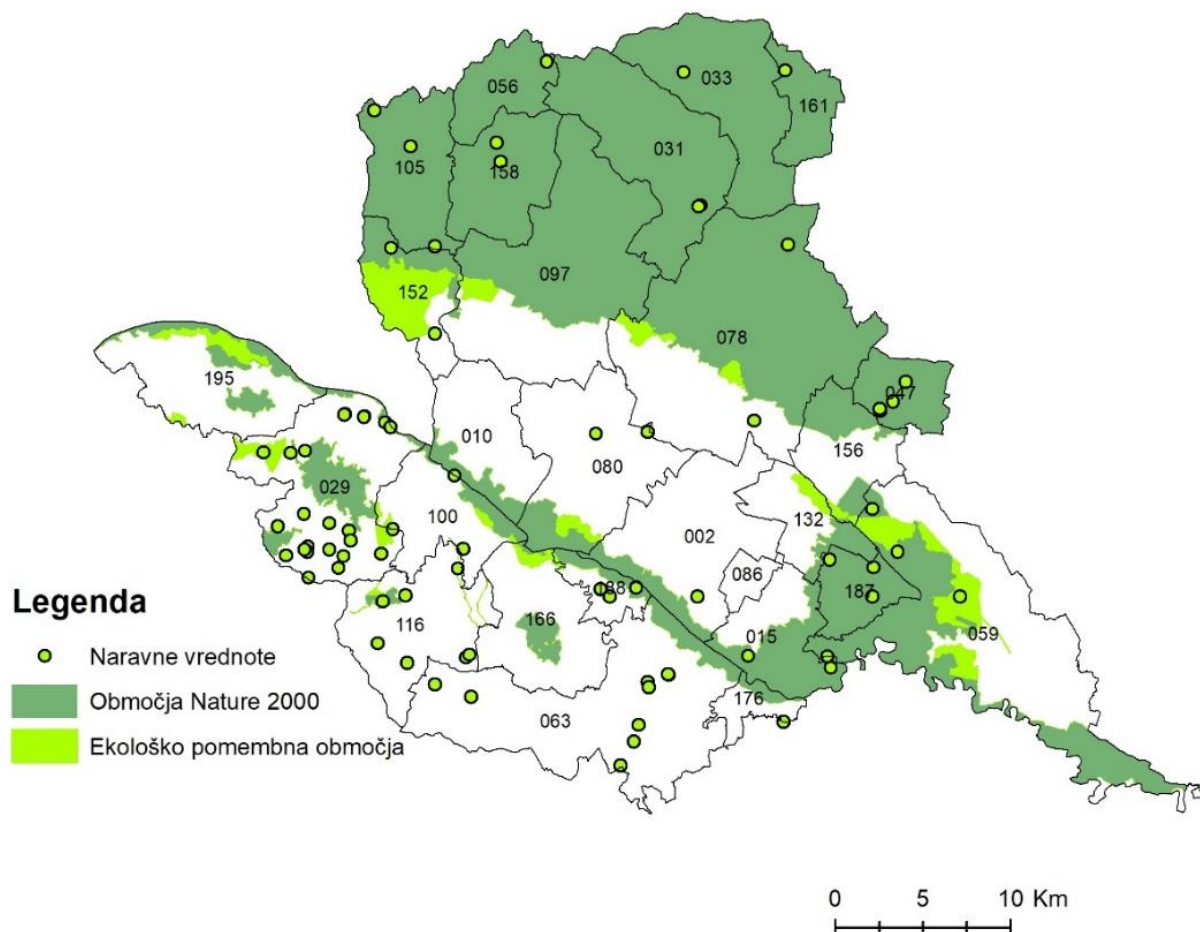
Recikliranje je nujni in minimalni predpogoj za delovanje krožnega gospodarstva – viri in materiali se reciklirajo, vrnejo v proizvodni cikel in ponovno uporabijo. Če želimo v celoti izkoristiti potencial teh ti. sekundarnih surovin, je nujna vzpostavitev učinkovitega sistema upravljanja z odpadki, sprostitev ovir pri trgovanju z njimi ter zagotavljanje visokih standardov kakovosti. Le v takšnem okolju lahko industrija popolnoma izkoristi sekundarne surovine v lastnih proizvodnih procesih in obenem zagotavlja njihovo zanesljivo dobavo. Temeljni postulat recikliranja v konceptu krožnega gospodarstva je pridobivanje materialov skozi zbiranje, razstavljanje in recikliranje odsluženih izdelkov. Ponovna integracija teh materialov na začetek proizvodnega življenjskega cikla se neposredno kaže v zmanjšanju vplivov na okolje in stroškov proizvodnje.

Pri uvajanju ambicioznih načrtov prehoda v krožno gospodarstvo, ki jih je leta 2015 sprejela Evropska komisija, bo ključno vlogo odigralo podporno okolje namenjeno zagotavljanju znanja in informacij na področju krožnih modelov gospodarstva. Tega bodo morale sestavljati ključne regijske razvojne institucije v sodelovanju z deležniki iz raziskovalnega in gospodarskega sektorja.

3.3. OKOLJE – NARAVNE DANOSTI IN INFRASTRUKTURA

3.3.1. ZAVAROVANA OBMOČJA

Pomurje je najbolj ravninska in najbolj kmetijska statistična regija v Sloveniji. Njive predstavljajo 80 % vseh kmetijskih površin v uporabi, kar je dvakrat več od slovenskega povprečja. Pomurje je regija z veliko biotsko in krajinsko pestrostjo, a se po podatkih Zavoda RS za varstvo narave stanje slabša, predvsem zaradi velikega števila vrst, ki so vezane na kmetijska in vodna zemljišča. V velikem delu Pomurja, predvsem na Goričkem in v Slovenskih goricah, se pojavljata erozija in plazovitost, ki otežujeta kmetijsko rabo.

Slika 5: Prekrivanje območij Nature 2000, ekološko pomembnih območij in naravnih vrednot

V Pomurski regiji so tri zavarovana območja narave. Leta 2003 je bil ustanovljen Krajinski park Goričko, ki ima površino 46 268 ha in obsega 11 občin. Krajinski park Ljutomerski ribniki – Jeruzalemske gorice je bil ustanovljen leta 1976 in ima površino 1346 ha. Krajinski park Negova in Negovsko jezero pa je bil ustanovljen leta 1967 in se razprostira na površini 177 ha.

Naravne vrednote so redki, dragoceni ali znameniti naravni pojavi ter drugi vredni pojavi, ki so lahko del žive ali nežive narave, naravno območje ali njegov del. Nastopajo lahko posamično ali znotraj varovanih območij in so bistvenega pomena za ustvarjanje narodne identitete in prepoznavnosti v svetu. Privlačijo ljubitelje lepega in izjemnega, zato so pogosto vključene v turistično ponudbo. V Pomurju je 84 naravnih vrednot, med njimi jih je 45 državnega pomena, 39 pa lokalnega.

Pomemben del izjemnosti naravnega okolja so območja Natura 2000. To so varstvena območja, kjer želimo ohraniti živalske in rastlinske vrste ter habitate, ki so z vidika Evrope redki ali pa že ogroženi. Na teh območjih človekova dejavnost ni izključena, dokler ne ogroža narave. Skupna površina območij Nature 2000 v Sloveniji je 7681 km², od tega 7675,5 km² na kopnem in 5,5 km² na morju. Območje Natura 2000 zajema 37,5 % Slovenije. 71 % območij Nature 2000 pokrivajo gozdovi, nad gozdno mejo je 5 %, kmetijskih zemljišč in zemljišč v zaraščanju je 23 %, pozidanih zemljišč je 2 %, voda pa 1 %. Glavni cilj je ohranjati biotsko raznovrstnost za prihodnje rodove.

V omrežje Nature 2000 je v Pomurju vključenih 47 % površine celotne regije. Del Nature 2000 v Pomurju je Krajinski park Goričko, celotni ravninski tok reke Mure in območje nižinskega gozda na

Dobrovniškem Dolinskem, v manjši meri pa tudi pri Borecih in v Radgonsko-Kapelskih gorica. V Pomurju je v občinah Velika Polana, Grad in Gornji Petrovci delež površine občine 100 % pokrit z Nature 2000, v več kot 99 % pa v občinah Rogašovci, Hodoš, Kuzma in Kobilje. Občina Odranci je edina Pomurska občina, katere ozemlje ne spada pod zaščito Nature 2000.

Ekološko pomembno območje je območje habitatnega tipa, dela habitatnega tipa ali večje ekosistemske enote, ki pomembno prispevajo k ohranjanju biotske raznovrstnosti. Na območju Pomurja sta dve ekološko pomembni območji – Goričko in Mura Radmožanci. Goričko ima ohranjeno tradicionalno kulturno krajino, veliko raznolikih habitatnih tipov, je življenjski prostor številnih ogroženih rastlinskih in živalskih vrst, predvsem ptic. Značilni so vlažni in suhi travniki, visokodebelni sadovnjaki, mokrišča, gozdovi rdečega bora, rastišča sibirske perunike in narcise. Zabeleženih je več kot 90 vrst metuljev, ohranjeni potoki so habitat potočnega škrčka, ogroženih kačjih pastirjev in številnih drugih vrst. Na Goričkem najdemo tudi avtohtone listnate gozdove z velikim deležem kostanja in doba, večina potokov je habitat vidre, z bližnjo vegetacijo pa dajejo zavetje tudi vodomcu, bičju trsnici ter sivi čaplji.

Mura – Radmožanci obsega nižinsko reko Muro s poplavnim območjem od Šentilja do hrvaške in madžarske meje, z raznolikimi vodnimi, obvodnimi in vlažnimi habitatni in je rastišče ogroženih rastlinskih in živalskih vrst. Na območju so številne stranske struge, mrtvice in depresije, kjer so obsežne površine visokega šašja, vlažni travniki z močvirsko logarico in sibirsko peruniko, svišča. Pojavlja se več ogroženih vrst kačjih pastirjev in metuljev, številne vrste kobilic. V strugi živi okoli 50 vrst rib. Na območju je veliko vrst plazilcev, pogosto najdemo belouško, navadnega goža, martinčke in želvo močvirsko skledarico. Peščene stene vzdolž reke in rokavov so pomembne za breguljko, čebelarja in vodomca ter več vrst netopirjev.

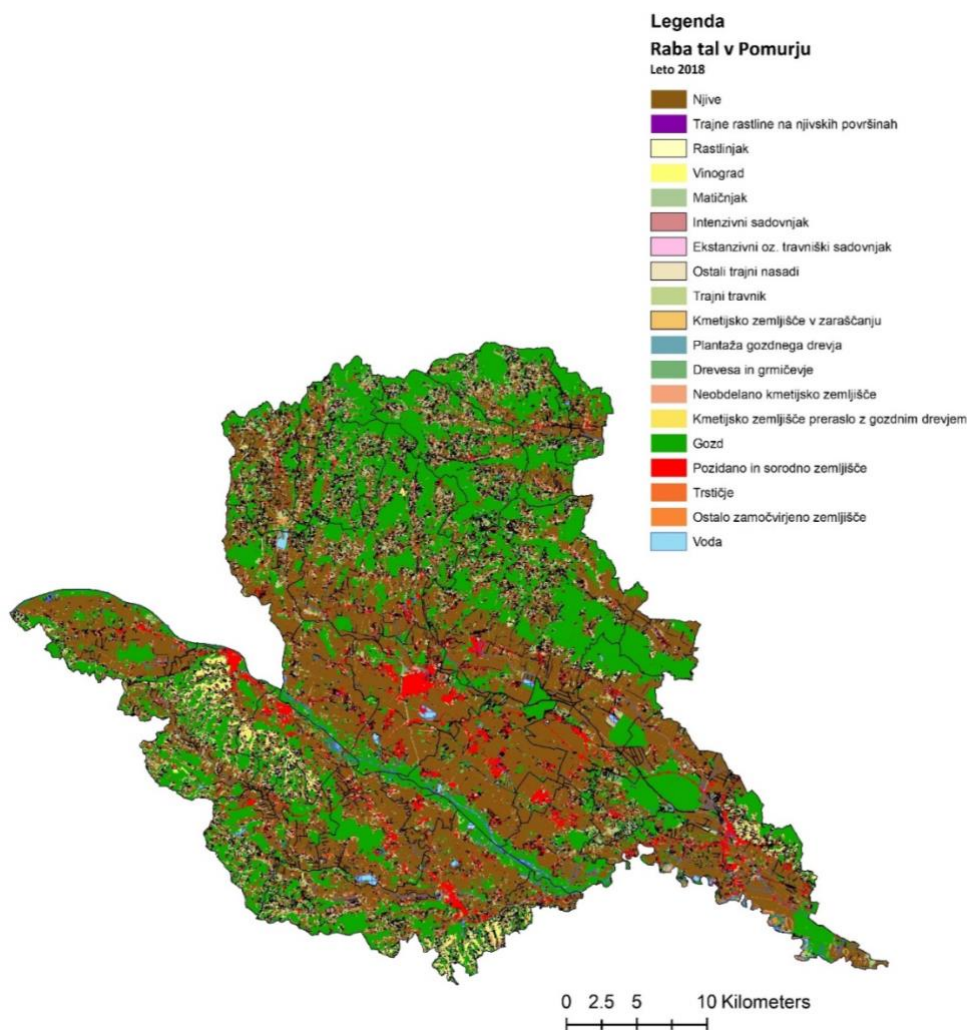
Natura 2000 območje Mura, ki ga tvorita območji POO in POV Mura, je po podatkih ZRSVN po skupnem številu kvalifikacijskih vrst (66) in habitatnih tipov (9) najbogatejše Natura 2000 območje v Republiki Sloveniji. Kakršnikoli infrastrukturni posegi v to ranljivo okolje bi ogrozili pestrost naravnih habitatov ob reki Muri, zato je potrebno popolnoma zaustaviti vse procese in postopke načrtovanja gradnje hidroelektrarn na Muri.

3.3.2. POPLAVNA OBMOČJA

Voda je odločilnega pomena za obstoj tukajšnjega prebivalstva. Zadnja tri desetletja se na porečju reke Mure nenehno srečujemo s pojavom sušnih obdobj, nato pa spet čedalje bolj škodljivim delovanjem voda (poplavljanje reke Mure). Intenzivne poplave v zadnjem desetletju so pokazale določene pomanjkljivosti vodne infrastrukture (prenizki visokovodni nasipi, izdelani iz neustreznega materiala, neustrezen oziroma onemogočen dostop do visokovodnih nasipov, ipd.). Zato so nujni ukrepi, ki bi zadrževali viške vode in njihovo učinkovito rabo v kmetijstvu. Poleg klasičnih zadrževalnikov vode, ki bi prišli v poštev predvsem na obronkih Goričkega in Prlekije, bi bilo potrebno vzpostaviti tudi določene ukrepe na koritih reke Mure in ostalih manjših vodotokih, s čimer bi dvignili nivo podtalne vode v sušnem obdobju. Potrebno bi bilo tudi pripeljati čim več vode iz reke Mure po mlinščicah, rokavih reke Mure v zaledje, s ciljem vzpostavitve omočenih obodov v koritu reke Mure.

3.3.3. RABA PROSTORA

V Pomurju so leta 2018 njivske površine pokrivalo 38,32 % ali 512,3 km². Največ jih je na območju ravnin, kot so Ravensko, Apaško polje, Mursko polje, Spodnja ščavniška dolina in Dolinsko. Gozdovi so pokrivali 29,9 % površin, kar predstavlja 400,14 km² (ZGS OE Murska Sobota 2020). Večji strnjeni deli gozdov so v pasu ob reki Muri, na Goričkem ter na južnem delu Dolinskega. Trajni travniki so pokrivali 8,82 % površine, razporejeni so enakomerno po celotni regiji, manjši delež jih je bilo na ravninskih območjih, kjer prevladujejo njivske površine. Pozidana in sorodna zemljišča pokrivajo 6,9 % površin. Nerodovitni del predstavlja 1,34 %.

Slika 6: Raba tal v Pomurju leta 2018 (vir: Koltai 2017)

Drevesa in grmičevje v Pomurju pokrivajo 2,0 % površine. Več jih je v gričevnatih predelih, ob potokih na Goričkem, v to kategorijo spadajo tudi mestni parki, ki so v večjih urbanih središčih. Sadovnjaki in vinogradi so predstavljali 3,14 % površin. Sadovnjaki so enakomerno razmeščeni po celotni regiji, vinogradi pa na območju Vzhodnih Ljutomersko-Ormoških goric, Radgonsko-Kapelskih goric, Lendavskih goric ter na južnem robu Jugovzhodnega Goričkega. V regiji je nekoliko več ekstenzivnih oziroma travniških sadovnjakov (1,72 %), intenzivnih pa 0,32 %. Ostali trajni nasadi (površina zasajena z eno ali več različnimi vrstami trajnih rastlin) zajemajo 0,05 % površine.

Rastlinjaki pokrivajo 0,03 % površine in so enakomerno razporejeni po celotni regiji, večje pa najdemo v občinah Beltinci, Turnišče, Dobrovnik, Gornja Radgona, Križevci, Ljutomer in Moravske Toplice. Trstičje in zamočvirjena zemljišča skupaj pokrivajo 0,19 % površine Pomurja in se v večji meri nahajajo ob Ledavskem jezeru ter ob reki Muri v občini Lendava (Koltai 2017).

3.3.4. VAROVANJE OKOLJA

Nesmotno gospodarjenje z naravnimi viri je v regiji prisotno na več področjih. Površinske in podtalne vode, kljub strogi zakonodaji, prekomerno onesnažujemo. Gramoznice in termo-mineralne vode prekomerno izkoriščamo ter proizvajamo prevelike količine odpadkov. Te prepogosto nekontrolirano odlagamo, saj odlagališča niso povsod ustrezno urejena. Na nekaterih mestih s posegi zmanjšujemo biotsko raznovrstnost in krajinsko pestrost v prostoru. Kakovost in struktura tal ter trajna rodovitnost prsti so na površinah v intenzivnem kmetovanju trajno ogrožene. Prav tako vse večji pritisk na okolje in posledično zdravje predstavljajo onesnaženost zraka ter zvočna in svetlobna onesnaženost.

V Pomurju smo v letu 2011 4,4 % vseh sredstev namenjenih za investicije, namenili investicijam v varstvo okolja. Na nacionalni ravni znaša ta delež 6,4 % vseh investicij. 56 % teh investicij je bilo namenjenih ravnanju z odpadki, 28 % investicij smo namenili varovanju biološke raznovrstnosti in pokrajine, 15,7 % investicij pa je bilo namenjenih varstvu zraka, podnebja in upravljanju z odpadnimi vodami. Tekoči izdatki za varstvo okolja v regiji v letu 2019 so znašali 33 milijonov evrov, kar predstavlja 4,8 % tovrstnih izdatkov na nacionalni ravni v letu 2019.

Področje ravnanja z odpadki je v regiji relativno dobro razvito. Vse občine v regiji imajo urejeno zbiranje odpadkov, ki se praviloma ločujejo že pri izvoru oziroma pri povzročitelju odpadkov. S pomočjo evropskih sredstev se je na razširjeni lokaciji deponije pri Puconcih izgradil, posodobil in uredil centralni sodoben regijski center zbiranja, sortiranja, predelave oziroma recikliranja in deponiranja komunalnih odpadkov CEROP. Kljub dobro urejenemu stanju na področju ravnanja z odpadki, obstaja v Pomurju še zmeraj nekaj neurejenih področij na tem področju, in sicer ekološki otoki, zbirni centri ter upravljanje z biološkim muljem, kot s stranskim produktom iz čistilnih naprav, prav tako ostaja pogosta pojavnost divjih odlagališč odpadkov – zlasti gradbenega materiala in nevarnih snovi.

Medtem, ko smo v Pomurju še leta 2001 zbrali 731 kg komunalnih odpadkov na prebivalca, se je ta številka v letu 2011 zmanjšala na 285 kg. V letu 2016 se je ponovno dvignila, in sicer na 431 kg na prebivalca, medtem ko je v letu 2019 znašala 338 kg na prebivalca. Slovensko povprečje je istega leta znašalo 359 kg komunalnih odpadkov na prebivalca.

3.3.5. VODA

Oskrba s pitno vodo je na območju Pomurja nezadostna, saj se pogosto pojavljajo težave pri oskrbi zaradi oporečne vode, ponekod pa vodovodni sistemi niti še niso izgrajeni. V letu 2011 je bilo v Pomurju iz javnega vodovoda dobavljeno 29 m³ vode na prebivalca za gospodinjstva, v letu 2016 pa 31 m³, medtem ko povprečje Slovenije znaša 38 m³ dobavljene vode. V letu 2015 se je zaključil projekt »Oskrbe s pitno vodo v Pomurju,« sofinanciran s pomočjo evropskih sredstev v okviru OP ROPI 2007–2013. V okviru projekta so bili vzpostavljeni trije sistemi oskrbe s pitno vodo v regiji, s čimer je

prebivalcem regije omogočena oskrba z neoporečno pitno vodo. Trenutno so v teku dodatni projekti na področju oskrbe s čisto pitno vodo.

Čista in kakovostna voda postaja zaradi redkosti vedno večja dragocenost. Mala evropska mesta, kot je Murska Sobota s primestnimi naselji in ostala mesta in naselja v Pomurju, so zaokrožena s kmetijskimi površinami in prav zato je voda onesnažena z različnimi kemikalijami, ki izvirajo predvsem iz nespametnega intenzivnega kmetijstva v preteklosti in tudi še danes. Zato morajo tudi mesta in naselja razmišljati o zagotavljanju čiste pitne vode. Poleg občasne mikrobiološke in presežene kemične onesnaženosti vode, se v Pomurju srečujemo tudi z onesnaženostjo vode z neprijetnim vonjem, barvo in okusom ter trdo vodo. Poleg zagotavljanja čiste pitne vode pa si mora regija s stalnim osveščanjem in izobraževanjem prebivalstva prizadevati zmanjšati porabo pitne vode s ponovno uporabo vode (reciklažo) in deževnice ter integrirati ukrepe za zmanjšanje porabe čiste pitne vode. Sočasno pa tudi skrbeti za zmanjšano porabo ustekleničene vode. Poleg tega je nujen stalen nadzor nad kakovostjo pitne vode in sprejemanje ukrepov za zavarovanje virov pitne vode in monitoring vodovodnega sistema. Prav tako pa si je potrebno prizadevati, da čim več deževnice odteče nazaj v naravo in ne konča med odpadno vodo. Na področju varovanja vodnih virov je potrebna postavitve mreže vrtin in monitoringa podtalne vode na območju vodnih virov; Izvedba meritev nivoja in kakovosti podzemnih vod ter izdelava predloga vodovarstvenih območij vodnih virov. Na področju monitoringa vode na vodovodnem sistemu pa analizi hidravličnega modela vodovodnega sistema, določitev odvzemnih mest na vodovodnem omrežju, izdelava predloga vzpostavitve notranjega monitoringa na vodovodnem omrežju in postavitve vzorčnega standardiziranega odvzemnega mesta na vodovodnem omrežju.

Vse bolj zaostrene zahteve glede varstva okolja na eni strani in lastne potrebe okoljsko vedno bolj ozaveščenih prebivalcev Pomurja, zahtevajo nov, kakovostnejši pristop k reševanju problematike odvajanja in čiščenja komunalnih odpadnih voda v regiji, kar doprinaša k varovanju podtalnih voda in prizadevanju pravične in enakopravne dostopnosti do zdrave pitne vode. Kakovost podtalnice pri več kazalcih dosega največjo onesnaženost v Sloveniji. Preseganje mejnih vrednosti onesnaženja se v zadnjih letih pojavlja v Muri (merilni mesti Ceršak in Mota) ter v Ledavi pri Čentibi. Na širših območjih, bogatih s podtalnico, so prisotne emisije škodljivih snovi, zlasti na področjih intenzivnega kmetijstva. V Pomurju imamo občasno na nekaterih vodnih zajetjih še vedno slabo kvaliteto pitne vode, ki presega mejne vrednosti v več kazalcih onesnaženosti.

Na celotnem območju Pomurske regije se pojavlja onesnaževanje površinskih vodotokov in jezer, predvsem z nitrati, pesticidi in organsko razgradljivimi snovmi, ki se s kmetijskih površin ob vodotokih, spirajo neposredno v vodotoke. K bistvenemu zmanjšanju tovrstnega onesnaževanja bi pripomogla vzpostavitev zelenega pasu med kmetijskimi površinami in vodotoki, saj bi zeleni pas zadržal večino navedenih onesnaževal in preprečil neposredno spiranje v vodotoke. Na drugi strani se kot problematično izkazuje predvsem slabo kemijsko stanje vodnega telesa podzemne vode Murska kotlina, ki je prekomerno obremenjeno z nitrati in pesticidi iz kmetijstva.

3.3.6. ENERGIJA

Električno omrežje v regiji je močno dotrajano in prekomerno obremenjeno ter je na meji oziroma že pod mejo potreb pomurskih gospodinjstev in gospodarstva. Obstaja resna nevarnost, da ne bo

preneslo pričakovanih obremenitev in se sesuje, po drugi strani pa upravljalec omrežja ne more izvrševati zakonsko predpisanih nalog, npr. priključevanje novih energetskih postaj iz obnovljivih virov. Izgradnja elektrarn na reki Muri bi zagotavljala le majhno količino električne energije v skladu s potencialom hidroenergije, na drugi strani pa je strokovno nepotrjeno razmerje med investicijo in količino pridobljene energije ter posegi v okolje in prostor. Najpomembnejši potencial regije je v nujnih ukrepih spodbujanja učinkovite rabe energije v vseh treh sektorjih ter zagotovitev kakovostnega električnega omrežja. Prav tako tičijo energetski potenciali v obnovljivih virih energije, ki jih je možno pridobivati z decentraliziranimi sistemi na sonce, biomaso in geotermalno energijo.

Pomurje ima zelo dobre pogoje pri potencialu obnovljivih virov energije (OVE), vendar pa je potrebno določiti smotno mejo med izkoriščanjem OVE in varovanjem okolja, pri čemer mora imeti varovanje okolja prednost pred povečanjem obsega rabe OVE. Ključen ukrep je energetska učinkovitost – določen delež potenciala mora izhajati zlasti iz energetske učinkovitosti. V Pomurju ima velik potencial lesna biomasa. Ocenjuje se, da bi 1800 gospodinjstev lahko prešlo na lesno biomaso (LEA Pomurje). Prav tako je velik potencial sonca, kjer bi se lahko koristilo skoraj 10 GWh sončne energije letno, in sicer brez montaže sončnih kolektorjev na kmetijskih površinah. Geotermalna energija ima potenciala, tako za toplotno kakor tudi za električno energijo, vendar je potrebno preprečiti tveganje izpuščanja tople onesnažene vode v okolje in zasledovati vzpostavljanje optimiranih kaskadnih sistemov.

Glede izkoriščanja obnovljivih virov energije iz Energetske bilance Pomurja (LEA Pomurje) izhaja, da se največ uporablja lesna biomasa. Poleg lesne biomase se za ogrevanje sanitarne vode za gospodinjstva uporablja tudi energija sončnega sevanja. Obnovljivi viri energije (les, geotermija, sončna energija, toplotne črpalke) so pri ogrevanju in tehnološki toploti v Pomurju zastopani s približno 44 % (pribl. 670 GWh/leto). Lokalni energetski koncepti in ostali strateški lokalni načrti se bodo morali na ravni regije uskladiti in racionalizirati, pri tem bo poudarek na rabi obnovljivih virov energije in samooskrbi z energijo, možnostih varčevanja z energijo in načinih pospeševanja učinkovite rabe energije na področju gospodarstva, stanovanj in prometa.

Analize kažejo, da se je na območju regije z hipnim povišanjem cen naftnih derivatov raba energetskih virov umirila oziroma zmanjšala na račun rabe obnovljivih virov energije, predvsem lesne biomase. Zanimivo je, da s terena poročajo predvsem dimnikarske službe, da so posamezne vasi, predvsem tiste, kjer je velik delež lastnikov gozdov, že v veliki večini prešle na lesno biomaso. Velik problem v regiji še vedno predstavljajo peči z nizkim izkoristkom, zastareli stroji in naprave ter energetske potratne stavbe. K veliki porabi energije prispevajo tudi potrošniki, ki še vedno v svoje vsakdanje življenje niso vpeljali energetske varčnega obnašanja. Velik premik je potrebno narediti tudi v javnih zgradbah (šole, vrtci, krajevni uradi, občina ...), kjer energetske varčno obnašanje še ni doseglo zadovoljivega nivoja, prav tako je nujno potrebno uvesti energetske knjigovodstvo. Prav tako se v regiji srečujemo z vsak dan višjo stopnjo energetske revščine, ki se je v preteklosti analizirala in odpravljala le v sklopu manjših projektov, brez sistemskega pristopa.

Stanje na področju energetske učinkovitosti in na področju izkoriščanja obnovljivih virov energije v Pomurski regiji je pod razpoložljivim potencialom, kar je ugotovljeno z vzorčnimi analizami. Ocena stanja, ki bi ga območje lahko doseglo in na ta način dosegalo ustrezne kazalnike je velik potencial regije. Cilji, ki izhajajo iz nacionalnih in evropskih strateških dokumentov, so realno dosegljivi in se jih lahko z ustreznimi koraki doseže. Ker gre za regijo, kjer je poraba energije previsoka v vseh sektorjih in

se je potrebno lotiti tega problema sistematično in zajeti vse sektorje porabe energije. Priložnost se odražajo v preusmeritvi privarčevanih kapacitet v druge, za regijo koristnejše sfere, predvsem pa na nivoju varovanja okolja in zniževanja emisij toplogrednih plinov.

Gozdnatost v regiji je relativno visoka, saj je Pomurje pokrito z 39 475,15 ha gozda, kar pomeni 29,5 % gozdnega deleža. Z zamenjavo zastarelih kotlov z novimi bi v regiji prihranili vsaj 73 000 MWh primarne energije. Ker se ta energent porabi v glavnem v gospodinjstvih bi bil prihranek okoli 7,3 % vse energije, ki jo porabimo za ogrevanje v gospodinjstvih in javnem sektorju.

V Pomurju je bilo konec leta 2016 skupaj postavljenih 356 sončnih elektrarn s skupno močjo 23,96 MW, ki skupaj v 2016 proizvedle 24 598 MWh električne energije. Trenutno se v Pomurju geotermalna energija izkorišča le neposredno za toploto. Skupna kapaciteta izkoriščanja geotermalne energije znaša 37,51 MWt (brez TČ). Z izkoriščanjem geotermalne energije se v Pomurju porabi 355 TJ/leto energije, kar se tiče potenciala geotermalne energije za pridobivanje električne energije, lahko govorimo o številki preko 22 000 MWh/leto.

3.3.7.ŠIROKOPASOVNA OMREŽJA

Ob prometni infrastrukturi Pomurje s preostalo Slovenijo in svetom povezuje tudi razmeroma dobro optično omrežje. V zadnjem obdobju občine vzpostavljajo WIFI omrežje v okviru programa WIFI4EU, ki ima na voljo še dovolj sredstev, da se programu v bodoče priključijo tudi preostale občine.

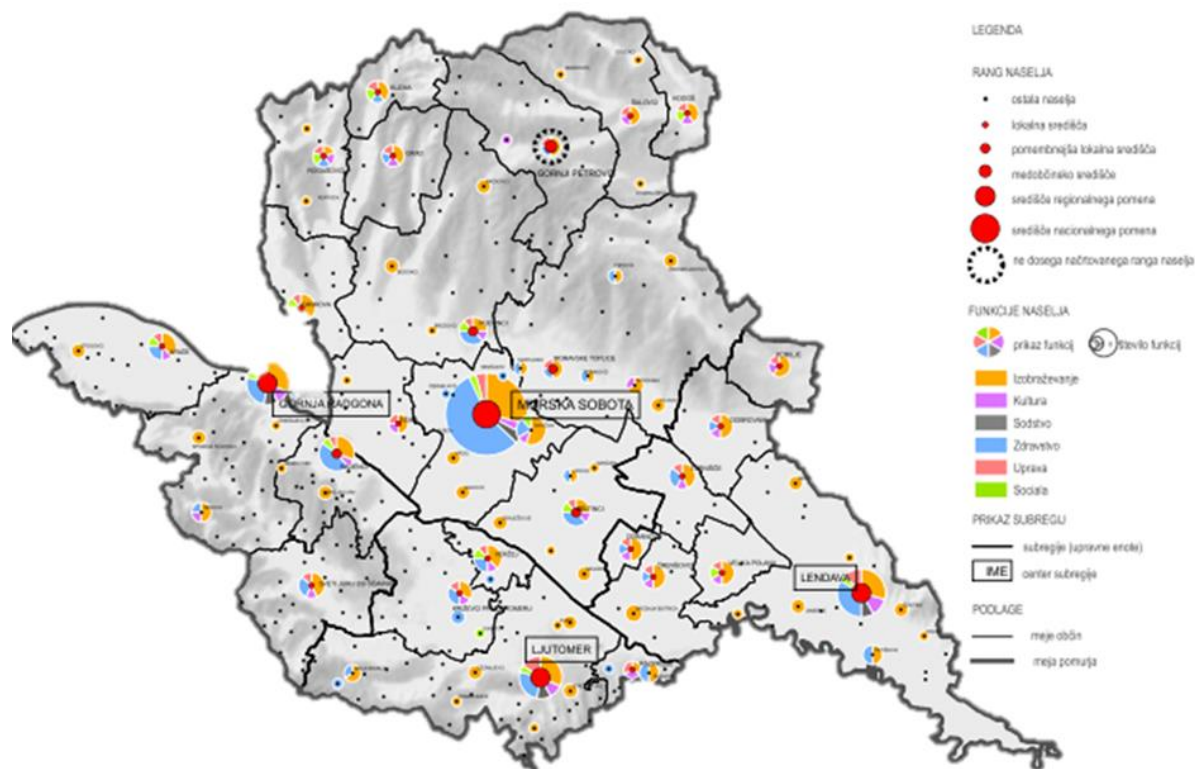
Ob tem je v začetnih fazah izvajanja projekt RUNE (Rural Network), ki z investicijskimi sredstvi EU pospešeno gradi omrežje na podeželju. V Pomurju bo dostop omogočen predvidoma 21 750 odjemalcem (3 vozlišča). S kombiniranjem investicij operaterjev v širokopasovno omrežje ter omenjenih projekta RUNE in programa WIFI4EU je Pomurje blizu viziji, ki zasleduje cilj širokopasovnega interneta v vsakem gospodinjstvu v regiji.

3.4. PROSTOR – SOODVISNOST IN SKLADNOST RAZVOJA

3.4.1.URBANIZIRANA OBMOČJA

Glede na študijo »Policentrično omrežje središč in dostopnost prebivalstva do storitev splošnega in splošnega gospodarskega pomena« (2016) osnovo urbane mreže Pomurja predstavljajo Murska Sobota z mestnim naseljem Černelavci in s približno 12 500 prebivalci ter Ljutomer, Lendava in Gornja Radgona, kot mesta z več kot 3000 prebivalci. Med urbana naselja glede na preliminarne podatke iz osnutka SPRS 2050 spadajo tudi Beltinci in Radenci, ki imata manj kot 3000 prebivalcev. Med naselja z več kot 1000 prebivalci uvrščamo naselja Bakovci, Črenšovci, Krog, Lipovci, Odranci in Rakičan.

Slika 7: Omrežje naselij z njihovo funkcijo (vir: RRP Pomurje 2014–2020)

Murska Sobota je pomembno regijsko središče SV Slovenije, ki razvija vse funkcije, pomembne za središče nacionalnega pomena in regionalno prometnega vozlišča, in kot taka konkurira mestom v zamejstvu (Varaždin, Monošter). Vloga Murske Sobote kot zaposlitvenega središča se krepi, prav tako se spodbuja razvoj dejavnosti, ki so povezane s potenciali širšega podeželskega zaledja. Lendava, Gornja Radgona in Ljutomer se razvijajo kot središča subregionalnega pomena. V njih se razvijajo storitve splošnega in splošnega gospodarskega pomena za oskrbo prebivalcev središča in njegovega zaledja (podeželsko in obmejno), Gornja Radgona in Lendava predstavljata pomemben potencial v sodelovanju v čezmejnem prostoru. Gornja Radgona s sosednjo avstrijsko Radgono razvija in oblikuje čezmejno konurbacijo. Ostali kraji imajo značaj lokalnih središč.

Iz urbaniziranih središč se širi razpršena stanovanjska gradnja. Na širših mestnih in drugih poselitvenih območjih je potrebno usklajeno načrtovati javna stanovanja, zlasti za ranljivejše skupine prebivalstva in določiti območja funkcionalne prenovе stanovanj (zmanjševanje emisij CO₂, prenova dotrajanih stanovanj, prenova nekvalitetnih stanovanjskih sosesk).

Netrajnostno naravnana urbanizacija in poselitvena politika v preteklosti sta povzročili številne okoljske probleme, ki jih je potrebno zmanjšati. Učinek okoljskih problemov v mestih se namreč še posebej hitro in močno čuti, če mesto svojo vlogo varuha okolja zanemarja ali celo opusti. Izginjanje habitatov in zmanjševanje biotske raznovrstnosti, propadajoče in zanemarjene stavbe, degradirana območja, hrup, slab zrak, pomanjkanje in onesnaženost pitne vode, kopičenje odpadkov, gost promet – vse vodi v različne zdravstvene probleme in znižuje kakovost življenja v mestih. S tem se znižuje tudi privlačnost mesta za vlaganje in priseljevanje. Regijsko središče Murska Sobota in ostala mesta v regiji sodijo med mala evropska mesta, zato nimajo vseh težav velikih mest, to pa še ne pomeni, da teh ni.

Zelo očiten je tudi trend gradnje novih nakupovalnih centrov na obrobju mest, kar dodatno povzroča povečanje prometa in obremenjujočih posegov v okolje z dodatno infrastrukturo. Mestno središče pa propada in izumira. Politika trajnostnega razvoja urbanega območja mora v prihodnje zahtevati celovit pristop, saj so okoljske zadeve na urbanih območjih zapletene in prepletene, v urejanje teh vprašanj pa so vključeni različni akterji, poleg tega pa gre največkrat za mnogovrstne rešitve. Na temelju obstoječega stanja se izpostavljajo štiri najbolj aktualne teme, ki morajo biti med seboj tesno povezane:

- trajnostno upravljanje urbanih okolij,
- trajnostni urbani promet,
- trajnostna gradnja in
- trajnostno urbanistično načrtovanje.

3.4.2. PODEŽELJE

Območje Pomurja odlikuje visoka stopnja ohranjenosti naravnega okolja, značilna je velika biotska raznovrstnost, predvsem v območjih Natura 2000 in na območju Krajinskega parka Goričko. Kmetijska zemljišča v regiji so naravna dobrina pomembna za pridelavo hrane. Vplivajo tudi na podobo kulturne krajine ter na naravne vrednosti. Območje je prav tako bogato z ljudskim izročilom ter tradicionalnimi domačimi obrtni, ki pa le stežka zagotavljajo pogoje za zaposlitev mladih, bodočih nosilcev dejavnosti.

Podeželje ni zgolj kmetijstvo oziroma kmetovanje, temveč so to v prvi vrsti ljudje – sicer vse starejši, a tudi vse bolj učeči. Izzivi, ki jih prinaša učeča se družba, so pametne rešitve za podjetno in konkurenčno ter vitalno podeželje – novi koncepti in tehnologije za prosperiteto podeželja, inovacije in nove tehnologije na podeželju, trajnostna mobilnost podeželja ter organizirana skrb za ostarele na podeželju. Velik pomen bo treba nameniti lokalni predelavi pridelane hrane v produkte z višjo dodano vrednostjo in v lokalno prehransko samooskrbo regije. Zavoljo zdravja ljudi in okolja bo treba spodbujati ekološko pridelavo hrane ter ohranjanje malih kmetij, kakovostne produkte in vsebine v kmetijstvu oziroma ponudbo podeželja pa tesneje povezati s turističnimi vsebinami regije.

Razvojni potenciali pomurske regije na področju razvoja podeželja in rabe tal so tako v višji stopnji lokalne predelave kmetijskih pridelkov v kakovostne prehranske izdelke z višjo dodano vrednostjo in v večjem poudarku na trženju kakovostne in zdrave hrane iz Pomurja. Lokalna prehranska samooskrba regije naj bo utemeljena na zdravi hrani, ki je pridelana oziroma predelana v domačem okolju in trajnostno vpliva na zdravje človeka in okolje. Izdatno bo treba povečati obseg ekološkega kmetovanja (predvsem s preusmeritvijo manjših kmetij v ekološko pridelavo s poudarkom na zelenjadarstvu in nišni ekološki pridelavi), prav tako pa se bolj posvetiti pridelavi visokokakovostne in varne ter zdrave hrane, ki je bogata s prehransko vrednostjo, vitamini, minerali in antioksidanti in kot »super-hrana« pridelovalcem prinaša večjo dodano vrednost na enoto proizvoda.

Spodbujanje dopolnilnih dejavnosti na manjših kmetijah bo ključnega pomena za obstoj manjših kmetij, predvsem z usmeritvijo v predelavo primarnih kmetijskih pridelkov. Prav tako pomeni izjemen potencial povezovanje kmetij z butičnim turizmom, kjer največ obetajo doživetja pomurske regije ter privlačnost regije za kolesarjenje in pohodništvo. Večji poudarek je potrebno dati krepitvi tržne

usmerjenosti lokalnih pridelovalcev, in sicer s promocijo ter ozaveščanjem prebivalstva o pomenu kupovanja lokalnih pridelkov in izdelkov.

Privabljanje mladih in izobraženih kadrov na področje kmetovanja bo bistveno za ohranjanje vitalnosti podeželja in razvoja dejavnosti v Pomurju. Treba je dvigniti ugled kmetijskim poklicem in vpeljati zlasti »zelena« delovna mesta v ekološkem kmetovanju. Ob tem se morajo oblikovati kratke dobavne verige in sodobna združniška združenja, kjer gre za oblikovanje zadruga po načelu demokratičnega članskega upravljanja in gospodarske udeležbe članov. Velik potencial predstavlja oskrba javnih zavodov z lokalno pridelano hrano – promocija in ozaveščanje javnih zavodov z možnostjo dobave lokalnih pridelkov in produktov, kar je cilj kratkih dobavnih verig, ki dodajo izdelkom višjo dodano vrednost.

Prihodnost kmetijstva je razvoju digitalnih podpornih rešitev za kakovostnejšo in okoljsko neoporečno pridelavo hrane. Digitalne tehnologije zagotavljajo vrsto rešitev za kmetovanje, kot so npr. oddaljene meritve talnih razmer, bistveno zmanjšanje rabe fitofarmaceutskih sredstev in umetnih gnojil, boljše gospodarjenje z vodami ipd. Z digitalizacijo se izboljšajo donosi pridelkov, delovne razmere kmetov ter zmanjšajo vplivi kmetijstva na okolje. Pri tem bo ključno vlogo odigral prenos kmetij s starejših generacij na mlajše prevzemnike kmetij, ki bodo v kmetijske dejavnosti vnesli inovativnost pri spopadanju z izzivi prihodnosti. Skladno s tem se bodo oblikovale tudi pametne vasi, torej pametne rešitve za podjetno in konkurenčno ter vitalno podeželje, ki prinašajo nove koncepte in tehnologije za prosperiteto podeželja, inovacije in nove tehnologije na podeželju, trajnostno mobilnost ter organizirano skrb za ostarele na podeželju.

Ob oživljanju tradicionalnega koncepta zadružništva in uvajanju koncepta »pametnih vasi« postaja vse pomembnejši dejavnik na podeželju pristop LEADER/CLLD. Lokalni razvoj, ki ga vodi skupnost (CLLD) je preizkušen koncept celostnega razvoja podeželja, ki je v preteklosti omogočil številne lokalne pobude in ohranil ter ustvaril precejšnje število delovnih mest na podeželju. V Pomurju izvajajo pristop imenovan s prisposodbo »od spodaj-navzgor« ali »bottom-up« tri Lokalne akcijske skupine: LAS Prlekija, LAS Goričko in LAS Pri dobrih ljudeh. Visoka dodana vrednost tega pristopa je lokalno določanje prioritet na področju gospodarstva, kmetijstva, turizma, kulture, naravovarstva in sociale. S pristopom LEADER/CLLD podpirajo lokalne akcijske skupine najperspektivnejše in najinovativnejše ideje, ki z malimi projekti odpirajo velike in mnogotere priložnosti na podeželju.

Zaradi geografskih, gospodarskih in okoljskih specifik Pomurja bo smiselno spodbujati preusmeritev večjega dela kmetijskih zemljišč v zelenjadarstvo.

3.4.3. TRANSPORTNO OMREŽJE

S krepitvijo policentričnega urbanega sistema in regionalnega prostorskega razvoja, želimo zagotoviti enakovredno vpetost Pomurja v nacionalna in mednarodna transportna omrežja, kar bo prispevalo h krepitvi njegove konkurenčnosti, razvoja in privlačnosti. Povezan in usklajen razvoj prometnega in poselitvenega omrežja ter izgrajena gospodarska javna infrastruktura bodo zagotovili ustrezno povezanost med območji in urbanih središči, prebivalstvu in gospodarstvu pa bo omogočen dostop do kvalitetnih javnih storitev, s čim se bo povečala socialna, ekonomska in prostorska kohezija regije.

Pomurska razvojna regija ima ugodno prometno pozicijo, saj leži ob V. panevropskem cestnem in železniškem koridorju. Na nacionalni ravni razpolaga z avtocesto v skupni dolžini 70 km, z dvema glavnima cestama II. reda in eno glavno železniško progo. Kategoriziranih regionalnih cest je 28 (4 I. reda, 6 II. reda, 17 III. reda) ter dve regionalni železniški progi. Skupna dolžina drugih cest v Pomurju znaša 3120 km. S pomočjo EU sredstev zgrajena hitra cesta, v skupni dolžini 70 km, in modernizacija železniške proge Pragersko-Hodoš, sta prispevali k odpravi močno obremenjujočih vplivov naglo naraščajočega težkega tranzitnega prometa na bivalna in delovna okolja v naseljih.

Z vidika železniškega potniškega prometa sta najpomembnejši železniški postaji v Murski Soboti in Ljutomeru, ki skupaj letno odpravita več kot 300 000 potnikov. V obeh mestih ustavlja mednarodni IC vlak. Najpomembnejša železniška postaja je glede na količino pretovorjenega blaga Lendava, po pomenu ji sledita železniški postaji v Murski Soboti in Radencih. Glede na podatke o številu odpravljenih potnikov in količini pretovorjenega blaga se med nacionalno pomembne železniške postaje uvrščata Murska Sobota in Lendava, medtem ko imata železniški postaji v Ljutomeru in Radencih regionalni pomen. Na področju tovarnega prometa je treba izpeljati investicije v izgradnjo železniške infrastrukture, in sicer povezavi Lenti–Lendava–Bratonci ter Gornja Radgona–Bad Radkersburg.

Pri Rakičanu je športno letališče, ki bi ga bilo mogoče izkoristiti v mednarodne turistično-športne namene, več pozornosti pa je treba nameniti turističnim in gospodarskim potencialom, ki jih predstavljata mednarodni letališči v Mariboru in Gradcu.

Javni potniški promet kot oblika trajnostne mobilnosti je ključna rešitev za razbremenitev cestnega omrežja, povečanje pretočnosti prometa, zagotavljanje dostopnosti vsem družbenim skupinam, razbremenitev občinskih proračunov, zmanjšanje pritiskov na okolje ter povečanje varnosti v cestnem prometu. Dolgoročna vizija regije na področju mobilnosti zasleduje cilj nič lastniških motornih vozil v pomurskih gospodinjstvih.

Uresničitev slednje vizije je možna z vzpostavitvijo učinkovitega, dostopnega in zanesljivega javnega potniškega prometa, s promocijo hoje, rabe koles, avtomobilov v skupnostni rabi ter inter- in multimodalni mobilnosti, vpeljevanju naprednih tehnologij (internet of traffic), ki zagotavljajo večji izkoristek prostih kapacitet vozil v cestnem prometu ter s splošno promocijo pomena trajnostne mobilnosti za zdravje posameznika, skupnosti in naravnega okolja.

3.4.4. STANOVANJSKA POLITIKA

S stanovanjsko politiko želimo izboljšati dostopnost do vseh vrst stanovanj in zagotoviti primerne finančne pomoči pri uporabi stanovanj tistim, ki stroškov ne zmorejo plačevati sami. Z njo si prizadevamo tudi izboljšati pogoje za upravljanje stanovanjskih stavb in spodbujati boljšo kakovost stanovanj in bivalnega okolja. Pomemben cilj stanovanjske politike je z ustrezno stanovanjsko oskrbo prispevati k varstvu družine, starejših in invalidnih oseb ter drugih ranljivih skupin prebivalstva.

Za pripravo in izvedbo ukrepov za izboljšanje stanovanjske problematike mladih na nacionalni ravni je bila leta 2016 ustanovljena Delovna skupina za mlade za izvedbo pilotnih projektov po Resoluciji o Nacionalnem stanovanjskem programu 2015–2025. Delovno skupino pod vodstvom Ministrstva za

okolje in prostor sestavljajo še predstavniki Stanovanjskega sklada RS, Urada za mladino RS, Mladinskega sveta Slovenije, Študentske organizacije Slovenije, Skupnosti občin Slovenije, Združenja občin Slovenije in Združenja mestnih občin Slovenije.

Pri implementaciji stanovanjske politike bo ob občinah pomembno vlogo imela zlasti regija, tako v sklopu svojih pristojnosti priprave regionalnega prostorskega načrta, kakor tudi preko določanja smernic razvoja in investicijskih prioritet. K doseganju ciljev stanovanjske politike, ki stremijo k zagotavljanju dostopnosti, funkcionalnosti in varnosti stanovanj, bodo prispevali tudi pilotni projekti izpeljani bodisi v okvirih čezmejnih in transnacionalnih programov bodisi na podlagi namenskih in specializiranih nacionalno podprtih in reguliranih finančnih mehanizmov.

Z zagotavljanjem ustreznih, zlasti pa cenovno dostopnih stanovanj, si lahko regija obeta višjo stopnjo priseljevanja in s tem ublažitev negativnih trendov skupnega prirasta prebivalstva, hkrati pa lahko z osredotočenostjo na podporo mladim posameznikom, družinam in izobražencem pri priseljevanju blagodejno vpliva na pospeševanje podjetniške kulture, ustvarjalnosti in inovativnosti.

3.4.5. REGIJSKO PROSTORSKO NAČRTOVANJE

Pomurje sestavljajo tri funkcijsko zaokrožena območja: Murska ravan, Goričko in Prlekija. Med njimi sta slednji izrazito problemski območji. Med vsemi pomurskimi občinami le MO Murska Sobota sodi v skupino razvitejših, za katero so značilna urbanizacija, koncentracija prebivalstva, priseljevanje, predstavlja pa tudi zaposlitveno središče Pomurja.

Urbanizacija je zajela le Mursko ravan. Na ravni povprečne razvitosti so še Radenci, Gornja Radgona, Lendava in Ljutomer. Ostale občine so pod slovenskim povprečjem, zanje so značilni primanjkljaj delovnih mest, depopulacija in visoka dnevna migracija zaposlenih. Goričko je najmanj razvito sklenjeno območje, ki meri več kot 31 000 ha oziroma četrtno Pomurske regije. Za vse občine na Goričkem so značilni vsi atributi, ki označujejo nerazvitost. Prlekija je po stopnji razvitosti regionalnega razvoja rahlo pod slovenskim povprečjem.

Regija je v celoti problemska, čeprav nekateri deli še posebej izrazito zaostajajo v razvoju (Goričko in Prlekija). Decentralizacija v nacionalnem in regionalnem smislu z namenom uravnoveženega regionalnega razvoja je ena prvih nalog, sledijo pa krepitev podjetniške miselnosti, prestrukturiranje kmetijstva, razvoj turizma, dostop do znanja, krepitev urbanih središč in vrsta drugih.

K uravnoveženosti regionalnega razvoja, zlasti pa k učinkovitejšemu in usklajenemu poseganju v prostor na regionalni ravni bo prispeval tudi regionalni prostorski načrt, ki ga predvideva tako Zakon o urejanju prostora kakor tudi Zakon o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja. Regionalni prostorski načrt omogoča predvsem priložnost za svež premislek o vzpostavljanju objektov, ki presegajo meje posameznih občin, pripravljen pa mora biti participativno s strokovnjaki s področja prostorskega načrtovanja.

Urbanizacija naj se razvija zlasti v dveh ključnih transportnih oseh, to je ob petem koridorju in železniški progi, kar pomeni, da je poleg Murske Sobote potrebno okrepiti vlogo Gornje Radgone z Radenci, Ljutomera ter izkoristiti povezavo z Lendavo. Pomembnejša medobčinska oskrbna središča regije so

Gornja Radgona, Ljutomer in Lendava, ostali kraji imajo značaj lokalnih središč. Posebna pozornost mora biti namenjena zavarovanim območjem in zagotavljanju prostorskih pogojev za vzpostavitev Regijskega naravnega parka Mura, ki se po svojem obsegu in vsebinah naj sklada z razglašnim Biosfernim območjem Mura.

Pri razvoju obstoječih in umeščanju novih gospodarskih con se naj občine povezujejo, dogovarjajo in upoštevajo prostorske kriterije z namenom, da se prepreči drobljenje regijskega potenciala. V Murski Soboti je potrebno nadaljevati z gradnjo obvoznice, ki bo poslovno območje SOIC povezala z avtocesto ter razbremenila promet v mestu. Poleg te naj se razvijajo gospodarske cone v Gornji Radgoni, Ljutomeru in Lendavi, podjetniške cone pa v drugih, manjših krajih.

Centralne dejavnosti, storitve javnega pomena, skupne komunalne naprave in omrežja naj se razvijajo skladno s funkcijo središča in potrebami funkcionalnih območij. Sočasno je treba izboljšati dostopnost do regijskega središča in ostalih mest z javnimi prevoznimi sredstvi.

Za doseg večje privlačnosti in konkurenčnosti mest se bo vlagalo v prenovu degradiranih površin, v revitalizacijo (gradbeno, gospodarsko in socialno) in izboljšanje kakovosti življenja v mestih (zeleni sistemi, alternativne oblike oskrbe z energijo, vodo) ter v komunalno opremljanje zemljišč, kjer to še ni izvedeno. K urejanju zelenih površin v mestu in primestnih naseljih ter vaseh bo regija morala pristopiti z drugačnega vidika, z vidika urbane regije, kar omogoča tudi operativno uresničevanje zamisli trajnostnega razvoja oziroma sonaravnega urbanega razvoja.

Mestne zelene površine je torej smiselno opazovati kot del ekosistemske celote oziroma mestne zelene površine bi se lahko obravnavale kot del ekosistema na regionalni ravni in ne le kot interni mestni problem. Namesto o naravi v mestu govorimo pravzaprav o mestu v naravi. Mestni parki in druge zelene površine s tem deloma izgubijo svojo dosedanjo vlogo, čeprav za mnoge mestne prebivalce njihova nadomestna in simbolna vloga ostaja še vedno zelo pomembna.

3.5. POMURJE V MEDNARODNEM PROSTORU

Upoštevajoč dolžino zunanjih meja ter dejstva, da večina pomurskega prebivalstva živi v obmejnem območju, je teritorialno sodelovanje prepoznano kot eden ključnih instrumentov, ki lahko dodatno spodbudi razvoj Pomurja. S krepitvijo funkcionalnih povezav med obmejnimi urbanih središči, spodbujanjem sodelovanja obmejnih partnerskih institucij, z oblikovanjem skupnih čezmejnih produktov in storitev s področja kulture, turizma in varovanja narave (naravni park treh dežel Goričko-Raab-Őrség; vzpostavitev Regionalnega naravnega parka Mura; zaščita pred poplavami reke Mure in Drave), javne infrastrukture (čezmejne železniške povezave in regijska mreža multimodalne mobilnosti), obnovljivih virov energije se lahko zagotovi enakomerna oskrba prebivalstva obmejnih območij in vzpostavi dolgoročno teritorialna kohezija.

Intenzivnost mednarodne integracije pomurskih institucij se je z vstopom v EU bistveno okrepila. Mednarodno povezovanje in sodelovanje bo tudi v novem programskem obdobju eden ključnih instrumentov za spodbujanje razvoja obmejnih območij.

Priložnosti za Pomurje v okviru transnacionalnih programov mednarodnega povezovanja in sodelovanja so zlasti na naslednjih področjih, ki so skupne vsem čezmejnimi in transnacionalnim programom in so komplementarne z ukrepi podonavske, alpske in jadransko-jonske makroregije:

- podpiranje konkurenčnosti MSP (inovacije in prehod na nizkoogljično gospodarstvo),
- razvijanje visokokakovostne ponudbe zelenega turizma, ki temelji na aktivnem ohranjanju narave in vključevanju naravnih ter kulturnih potencialov,
- priprava in izvedba načrtov upravljanja voda za čezmejna območja,
- priprava in izvedba načrtov zmanjševanja poplavne ogroženosti za čezmejna porečja (Drava, Mura),
- načrtovanje in zagotavljanje skupnega oziroma čezmejnega zagotavljanja javnih storitev,
- izboljšanje mobilnosti in multimodalnosti (kolesarske, železniške, rečne in zračne povezave),
- zagotavljanje ugodnega stanja vrst in habitatnih tipov v okviru Nature 2000.

Poleg čezmejnega sodelovanja je za nadaljnjih razvoj in izboljšanje kakovosti življenja in boljšega sožitja prebivalcev ob meji pomembno tudi vključevanje in sodelovanje v programih med-regionalnega sodelovanja. To pomurskim prijaviteljem omogoča uveljavitev tudi v širšem evropskem prostoru in spoznavanje dobrih praks partnerjev onstran meja.

Čezmejno sodelovanje je tako s strateškega vidika pomemben inštrument EU, ki ga bo Pomurje z oblikovanjem skupnih razvojnih strategij, prenosom dobrih praks in ustvarjanjem pogojev za čezmejno ter odgovorno upravljanje skupnih naravnih virov, izkoristilo za pospešitev gospodarskega razvoja obmejnega območja in vzpostavitev dolgoročne teritorialne kohezije.

3.6. SWOT ANALIZA – POMURJE

PREDNOSTI	SLABOSTI
<ul style="list-style-type: none"> • dobra geostrateška pozicija • kakovostno življenjsko okolje • multikulturalnost • akumulirano znanje v določenih industrijah (kovinskopredelovalna, elektro, živilsko-predelovalna in tekstilna industrija) • dobro razvit zdraviliški turizem • obnovljivi viri energije • zavarovana območja narave in biotska raznovrstnost • tradicija kmetovanja • pestrost kulturnega izročila in bogata kulturna krajina • odlično poznavanje kultur in jezikov sosednjih držav 	<ul style="list-style-type: none"> • starajoča se demografska struktura • nadpovprečna stopnja brezposelnosti in dolgotrajna brezposelnost • nizka stopnja sodelovanja in povezovanja med različnimi sektorji • nizka stopnja inovacijske in podjetniške kulture • pomanjkanje vrhunskih menedžerskih znanj in izkušenj • podpovprečna konkurenčnost in produktivnost gospodarstva v določenih sektorjih • razdrobljenost in nepovezanost turistične ponudbe in turističnih akterjev • neučinkovito prostorsko in prometno načrtovanje • nezadostna energetska učinkovitost • neustrezno zagotavljanje dostopa do javnih storitev • nerazvitost trajnostnih načinov mobilnosti • nizka konkurenčnost, produktivnost kmetijskega sektorja • premalo izkoriščeni potenciali na podeželju
PRILOŽNOSTI	NEVARNOSTI
<ul style="list-style-type: none"> • čezmejno in mednarodno sodelovanje in povezovanje • koncentracija na ključne projekte z največjimi razvojnimi, dolgoročnimi in multiplikativnimi učinki • učinkovitejše prostorsko in regionalno načrtovanje • spodbujanje investicij na degradiranih območjih in v opuščeni objekti • spodbujanje tehnološkega razvoja in inovacij (tehnološke, ne-tehnološke in družbene), podjetništva in kreativnosti • povezovanje in grozdenje gospodarskih subjektov z raziskovalnimi organizacijami • razvoj butične ponudbe in ponudbe za zdrav življenjski slog • razvoj turizma na podeželju (lokalno, eko, etno, kulturnega) in aktivnega turizma • povezovanje termalnega turizma in turizma na podeželju • vključevanje lokalno pridelane hrane v turistično ponudbo • potencial kulturne dediščine ter kreativnih in kulturnih industrij ter povezovanje s turizmom in podjetništvom • raba obnovljivih virov energije • vzpostavljanje kratkih verig z lokalno in ekološko pridelanimi živili • povečanje deleža lokalne (samo)oskrbe • kakovostna kulinarična ponudba 	<ul style="list-style-type: none"> • onesnaževanje okolja in podnebne spremembe • spreminjanje demografske strukture prebivalstva • naraščanje brezposelnosti • počasnost uvajanja tehnoloških sprememb • močna konkurenca uveljavljenih (sosednjih) držav v turizmu • neustrezen prostorski razvoj in umeščanje posegov v prostor • izguba in zaostajanje za trendi razvoja poklicev v kreativnih industrijah in drugih perspektivnih sektorjih • zmanjševanje dostopnosti do izobraževalnih in zdravstvenih storitev • slabšanje zdravja prebivalcev • ogroženost kmetijske pridelave • vse pogostejše gospodarske krize

4. STRATEŠKI KONTEKST RAZVOJA

Regionalni razvojni program Pomurje 2021–2027 je pripravljen v skladu s smernicami in metodologijo priprave nacionalnih strateških dokumentov, s čimer je zagotovljena njegova skladnost z nacionalnimi ter evropskimi smernicami razvoja v luči doseganja pametne, trajnostne in vključujoče rasti.

RRP je v skladu z Zakonom o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja (ZSRR-2) temeljni strateški in programski dokument na regionalni ravni. Z njim se uskladijo razvojni cilji v regiji ter določijo instrumenti in ocenijo viri za njegovo uresničevanje. Izvedbeni dokument RRP je predvidoma dogovor za razvoj regije, ki ga podpišeta predsednik razvojnega sveta regije in minister, pristojen za regionalni razvoj.

RRP 2021–2027 se v skladu s 5. členom ZSRR-2 usklajuje s Strategijo razvoja Slovenije 2030 (SRS), Strategijo prostorskega razvoja Slovenije, Državnim programom razvojnih politik, Partnerskim sporazumom med Slovenijo in EU, vsemi relevantnimi operativnimi programi, z osnutkom Strategije prostorskega razvoja Slovenije 2050, sektorskimi politikami (okolje, infrastruktura, kmetijstvo, turizem, pametna specializacija), z Načrtom za okrevanje in odpornost po pandemiji COVID19 ter z drugimi strateškimi in programskimi dokumenti na mednarodni in državni ravni.

Metodologijo priprave RRP je predpisala Vlada Republike Slovenije (v nadaljevanju vlada) z Uredbo o regionalnih razvojnih programih (Uradni list RS, št. 69/12 in 78/15). Slednja določa vsebino RRP, postopek priprave RRP v razvojni regiji in usklajenost s SRS ter drugimi nadrejenimi dokumenti razvojnega načrtovanja. Regija pri pripravi RRP pridobi tudi smernice glede prostorskega razvoja v regiji s strani ministrstva, pristojnega za prostor. Po določbah Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o javnih financah (ZJF-H; Uradni list RS, št. 13/18) bosta prvi državni program razvojnih politik (DPRP) in srednjeročna fiskalna strategija prvič predložena v sprejetje vladi za leto 2020. Ta zakon konkretno določa roke in nosilce.

Ministrstva so do 15. oktobra 2019 posredovala službi, pristojni za razvoj, na ravni podprograma vrstni red prioritete ali njihove spremembe iz svoje pristojnosti za naslednja štiri leta. Prioritete se ujemajo s cilji, opredeljenimi v Strategiji razvoja Slovenije 2030. Vlada se je zavezala, da bo sprejela Državni program razvojnih politik 2020–2023 na predlog službe, pristojne za razvoj in Ministrstva za finance do 30. novembra 2019. S tem je možno prioritete DPRP upoštevati tudi pri pripravi RRP za obdobje 2021–2027.

Zakon o urejanju prostora (ZUreP-2; Uradni list RS, št. 61/17) določa regionalni prostorski plan, ki je prostorski strateški akt, s katerim se država in občine na podlagi Strategije prostorskega razvoja Slovenije, drugih razvojnih aktov države in razvojnih ciljev EU dogovorijo in uskladijo o prostorskem razvoju posamezne regije in določijo njene bistvene razvojne priložnosti. Regionalni prostorski plan se za posamezno razvojno regijo sprejme predvidoma najpozneje do 1. januarja 2023.

Regionalni prostorski plan je podlaga za pripravo RRP, ki se pripravlja po predpisih o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja. Sprejet mora biti pred RRP ali sočasno z njim. Regionalni prostorski plan sprejme razvojni svet regije, ki je določen s predpisi o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja, po predhodni potrditvi vlade. Glede na navedeno določbo ZUreP-2 o najmanj sočasni pripravi in sprejemu RRP ter regionalnega prostorskega plana se prvi prostorski plani ne bodo sprejemali sočasno

z RRP 2021–2027. Mogoče je zagotoviti zgolj sočasno pripravo strateških izhodišč za prve prostorske plane regije in RRP 2021–2027.

Za programsko obdobje 2021–2027 je Evropska komisija objavila paket kohezijskih uredb, ki so bile upoštevane ob pripravi RRP 2021–2027.

4.1. SISTEM SPREMLJANJA, VREDNOTENJA IN ORGANIZIRANOSTI IZVAJANJA RRP

Skladno z Zakonom o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja (ZSRR-2) so za pripravo in izvajanje regionalnega razvojnega programa ključni naslednji organi na ravni regije:

- Razvojni svet pomurske regije (RSR),
- Svet pomurske razvojne regije (SR),
- Razvojni svet kohezijske regije Vzhodna Slovenija,
- Razvojni center Murska Sobota kot nosilna regionalna razvojna agencija (RRA),
- območne razvojne agencije v mrežno organizirani RRA za Pomurje in
- Regijska razvojna mreža (RRM).

Razvojni svet pomurske regije (RSR), kot organ usklajevanja razvojnih pobud in interesov v regiji, vodi, usmerja, sprejema RRP in dogovore za razvoj regije. RSR opravlja naslednje ključne naloge:

- vodi in usmerja pripravo regionalnega razvojnega programa in ga sprejme,
- na področju regionalnega razvoja sodeluje z regijami drugih držav,
- sklepa dogovore za razvoj regije,
- sodeluje v teritorialnem razvojnem dialogu,
- spremlja izvajanje regionalnega razvojnega programa in dogovorov za razvoj regije in
- opravlja druge naloge v skladu z ZSRR-2.

RSR sestavlja 31 članov, ki predstavljajo gospodarstvo, lokalne samoupravne skupnosti, nevladne organizacije, območna razvojna partnerstva in madžarsko narodno skupnost.

V okviru RSR delujejo tudi področni odbori, ki jih sestavljajo člani RSR in predstavniki regijske razvojne mreže. Odbori pripravljajo predloge odločitev v postopku priprave in izvajanja RRP na prioritetenih področjih razvoja v regiji.

Svet pomurske razvojne regije (SR), ki ga sestavljajo županje in župani 27 pomurskih občin, potrjuje regionalni razvojni program in dogovore za razvoj regije.

Za izvajanje kohezijske politike EU in opravljanje drugih skupnih nalog, povezanih z razvojem, ki jih sporazumno določijo občine in država, se razvojne regije povezujejo v kohezijske regije. Slovenija je na ravni NUTS 2 razdeljena na dve kohezijski regiji: na bolj razvito kohezijsko regijo Zahodna Slovenija in manj razvito kohezijsko regijo Vzhodna Slovenija. Razvojni svet kohezijske regije sodeluje pri sprejemanju odločitev in daje predhodno soglasje k vsebini in izvajanju programov EU, ki vplivajo na razvoj kohezijske regije ter opravlja druge naloge, povezane z razvojem, ki jih sporazumno določijo občine in država. Ustanovljena sta dva razvojna sveta kohezijske regije, in sicer Razvojni svet kohezijske

regije Vzhodna Slovenija in Razvojni svet kohezijske regije Zahodna Slovenija. Vsaka regija v kohezijski regiji ima v razvojnem svetu 5 predstavnikov regije.

Mrežno organizirana regionalna razvojna agencija za Pomurje (RRA), v kateri ima nosilno vlogo Razvojni center Murska Sobota, opravlja strokovne, tehnične in administrativne naloge pri pripravi RRP. RRA je prav tako zadolžena za pripravo letnih in končnega poročila o izvajanju programa, ki ga sprejema RSR. Projektno skupino za pripravo programa, ki je povezovala, pripravila in koordinirala pripravo RRP, sestavljajo vodja priprave RRP, strokovni koordinatorji in vodje odborov RSR.

V pripravo RRP je vključena tudi regijska razvojna mreža (RRM), ki je sestavljena iz ključnih regijskih deležnikov. Člani razvojne mreže se vključujejo v izvajanje regionalnih razvojnih projektov v okviru določenih prioritet in investicijskih področij. Naloge regijske razvojne mreže so:

- dajanje razvojnih pobud razvojnemu svetu regije;
- povezovanje pri pripravi in izvajanju regijskih projektov;
- medsebojno obveščanje vključenih institucij o programih in projektih v regiji;
- povezovanje razvojnih institucij v regiji in preko meja regije in
- druge posvetovalne naloge s področja razvoja v regiji.

RRA opravlja strokovne, tehnične in administrativne naloge pri pripravi RRP 2021–2027, razvojne odločitve na ravni regije in kohezijske regije pa sprejemajo Razvojni svet pomurske regije (RSR), Svet pomurske razvojne regije (SR) in Razvojni svet kohezijske regije Vzhodna Slovenija. RRP vključuje kvantificirane cilje s fizičnimi kazalniki, s katerimi se bo spremljalo izvajanje RRP. Ti so navedeni v spodnji tabeli.

Strateški cilj	Kazalnik vpliva	Izhodišče	Cilj 2030	Vir
<i>Zdravo naravno, družbeno in gospodarsko okolje</i>	Skupne površine zavarovanih območij narave	47 791 ha (2021)	72 000 ha	ZRSVN
	Skupni izpusti CO ₂ na leto	566 193 t (2018)	500 000 t	ARSO
	Stopnja registrirane brezposelnosti	13,1 % (2021)	7 %	SURS
	Zaostanek neto dodane vrednosti na zaposlenega v gospodarskih družbah za slovenskim povprečjem	20,5 % (2019)	14 %	AJPES
<i>Zdrava hrana in vitalno podeželje</i>	Delež kmetijskih zemljišč v uporabi z ekološko	3,2 % (2019)	7 %	SURS

*Zdravo staranje
in povezana
družba*

pridelavo (glede na vsa kmetijska zemljišča v uporabi)			
Delež lokalne ekološko pridelane hrane v obrokih vzgojno izobraževalnih zavodov	10 % (2019; ocena za Slovenijo)	15 %	NIJZ
Skupne kapacitete koncesioniranega izvajanja dolgotrajne oskrbe	1185 (2021)	1435	SSZS
Skupno število zaposlenih v nevladnih organizacijah	386 (2018)	450	LRF za Pomurje

Za spremljanje izvajanja RRP je odgovoren RSR, ki sprejema letna in končno poročilo o izvajanju RRP, ki jih pripravi RRA. RRA spremlja kazalnike RRP in izvajanje dogovorov z informacijskim sistemom ministrstva, v katerega RRA vnese podatke iz sprejetega RRP, dogovora in projektov.

Letna in končno poročilo o izvajanju RRP vključujejo:

- kratek prikaz sprememb, ki so pomembne za izvajanje RRP, ter njihov vpliv na doseganje ciljev RRP;
- napredek pri doseganju kvantificiranih ciljev z uporabo fizičnih in finančnih kazalnikov;
- dosežene učinke po izvedbi posameznih ukrepov in projektov in
- povzetek pomembnih težav pri izvajanju RRP in sprejete ukrepe za njihovo odpravo.

Letno poročilo se predloži ministrstvu v treh mesecih po koncu koledarskega leta, končno poročilo pa v šestih mesecih po poteku programskega obdobja. Medtem ko je namen spremljanja ugotoviti, kaj se dogaja, pa je namen vrednotenja ugotoviti, kaj to pomeni in ali so bili zastavljeni cilji dejansko uresničeni. Vzpostavitev ustreznega sistema spremljanja omogoča tudi uspešno vrednotenje. Vrednotenje RRP izvaja RRA, in sicer na način, da se za posamezne vsebine ali celoten program zagotovijo neodvisni izvajalci vrednotenja.

RSR spremlja uresničevanje zastavljenih ciljev RRP in po potrebi predlaga njegove spremembe. RRP se uresničuje z dogovorom za razvoj regije (dogovor). Postopek priprave dogovora se začne s povabilom MGRT RSR za pripravo in podpis dogovora, ki vsebuje:

- povzetek RRP s predstavitvijo razvojnih specializacij regije, strateških razvojnih ciljev regije ter prioritet in ukrepov,

- seznam projektov, razvrščenih po prioriteti s podatki o nosilcih, imenih projektov ter finančno oceno posameznih projektov in zbirnika po virih sredstev,
- seznam rezervnih projektov, razvrščenih po prioriteti s podatki iz prejšnje alineje,
- opis meril za izbor in postopka izbora regijskih projektov,
- razvrstitev sektorskih projektov po prioriteti z utemeljitvijo in
- podrobno predstavitev posameznih projektov.

RRA pripravi načrt priprave dogovora. Dogovor se pripravlja skupaj z državnim programom razvojnih prioritet in investicij (DRPi) in mora biti z njim usklajen. RRA pripravi predlog kriterijev za uvrščanje regijskih projektov v dogovor, ki jih potrdi RSR in so povezani z razvojno specializacijo regije. Če se regijski projekti sofinancirajo iz sredstev kohezijske politike Evropske unije, morajo kriteriji vsebovati tudi merila za izbor operacij financiranih iz sredstev EU.

Predloge regijskih projektov in rezervnih projektov v višini največ 30 odstotkov predvidenih sredstev za regijske projekte oblikujejo odbori RSR in potrdi RSR, pri čemer se upoštevajo prioritete, ukrepi in nabor regijskih projektov iz RRP ter kriteriji za uvrščanje regijskih projektov v dogovor in razvojne programe na državni ravni. Do prejetih predlogov sektorskih projektov za uvrstitev v dogovor, ki vključujejo javne investicije ali ne-investicijske državne projekte s področja dela ministrstev, se opredeli RSR tako, da jih razvrsti po prioriteti. Projekt, uvrščen v dogovor, mora poleg sestavin iz 10. točke 4. člena Uredbe o regionalnih razvojnih programih (Ur.l. RS, št. 69/2012) vsebovati tudi:

- podrobnejši načrt financiranja s prikazom stroškov in navedenimi viri (državni proračun, vključno s posebej izkazanimi sredstvi EU, proračuni lokalnih skupnosti, drugi javni viri in zasebna sredstva) po posameznih letih programskega obdobja;
- geografsko območje, na katerem se bo projekt izvajal;
- seznam dokumentacije, ki je že pripravljena, in
- podatke o stanju lastništva zemljišč in objektov pri investicijskih projektih.

Za pripravo in izvajanje medregijskih projektov, ki imajo razvojni učinek na več regij, lahko razvojni sveti vključenih regij pooblastijo eno od RRA. Spremembe dogovora se sprejme s sklepom RSR v primerih, ko pride do bistvenih odstopanj od dogovora. Bistvena odstopanja so:

- odstopanje finančne vrednosti regijskega projekta v višini 20 % ali več,
- sprememba namena ali ciljev regijskega projekta,
- zamenjava regijskega projekta v dogovoru, če ne gre za rezervne projekte.

Pri odstopanjih, ki niso bistvena, lahko nosilec projekta ob prijavi za sofinanciranje obrazloži odstopanja od sprejetega dogovora, obrazložitev pa predloži tudi RRA. Kadar gre za zamenjavo projekta z rezervnim projektom, se priloži obrazložitev RRA.

5. VIZIJA RAZVOJA POMURJA

Zdravo. Pomurje 2030.

6. RAZVOJNA SPECIALIZACIJA POMURJA

Nestabilne razmere na globalni ravni, okoljska kriza, starajoča se in dolgoživa družba, nepredvidene posledice pandemije COVID-19 in vse večji pomen varnosti zahtevajo razvojni preboj Pomurja, ki ga bo moč doseči na obstoječi tradiciji, znanju in primerjalnih prednostih regije. Kulturne, jezikovne in zgodovinske prvine pomurskega prostora zagotavljajo dobre temelje razvoja odprte družbe, ki bo znala ustvarjati zdravo naravno, družbeno in gospodarsko okolje, medtem ko naravne danosti in ugodne klimatske razmere ter znanje in izkušnje ponujajo priložnost za dvig konkurenčnosti kmetijstva, turizma in storitev zdravstva ter nege.

Zdravje je ključna in temeljna vrednota, ki je povezana z mnogimi vidiki življenja in aktivnosti. Zdravje predstavlja osnovo dobrega in kakovostnega življenja. Kot osnovna vrednota in temeljna dobrina lahko nastopa kot dejavnik zagotavljanja zdravega naravnega okolja, kohezivne in solidarne družbe ter gospodarske rasti v povezavi z zdraviliškim in zdravstvenim turizmom, pridelavo zdrave hrane in z zdravjem ter nego povezanimi storitvami. Navsezadnje področje razvoja zdravih in funkcionalnih živil odpira neslutene možnosti v živilski industriji.

Razvojna specializacija predstavlja način osredotočenja in aktiviranja endogenega regijskega potenciala, ki omogoča razvojno prestrukturiranje regije v smeri njenih dolgoročnih primerjalnih prednosti. Pomurje vidi razvojno specializacijo v trajnostnih, integriranih in inovativnih rešitvah na področjih povezanih z zdravjem – od zdravega okolja in zagotavljanja privlačnosti regije za priseljevanje ustvarjalnih in inovativnih mladih ter turistični obisk do pridelave in predelave zdrave hrane ter omogočanja pogojev in spodbujanja storitev za zdravo staranje. To so področja, ki zaradi geografskih, zgodovinskih, kadrovskih in kulturnih specifik predstavljajo primerjalno prednost Pomurja v primerjavi z ostalimi regijami v Sloveniji in čezmejni okolici.

Identificirani razvojni programi in ukrepi bodo usmerjeni v podporo investicijam ter razvoju produktov in storitev, ki bodo zasledovali temeljno razvojno specializacijo Pomurja in bodo opredeljeni v treh ključnih področjih:

- Zdravo naravno, družbeno in gospodarsko okolje
- Zdrava hrana in vitalno podeželje
- Zdravo staranje in povezana družba

V okviru teh treh močno integrativnih področij bo Pomurje spodbujalo tudi razvoj tehnoloških in socialnih inovacij, ki bodo osnovane na edinstvenih razlikovalnih prednostih in trajnostnem pozicioniranju regije.

7. STRATEŠKI RAZVOJNI CILJI

7.1. CILJ 1: Zdravo naravno, družbeno in gospodarsko okolje

Temeljni pogoj za dobro počutje prebivalcev in obiskovalcev je zdravo življenjsko okolje. Izjemna biotska pestrost, relativno nizka stopnja urbaniziranosti in pokritost polovice regije z območjem Natura 2000 omogočajo zagotavljanje odličnih pogojev bivanja v varnem in do zdravja prijaznem okolju. Hkrati je zdravo okolje ključni dejavnik možnosti dolgoročnega trajnostnega obstanka in razvoja Pomurja, ob tem pa lahko zdravo okolje predstavlja bistveni element privlačnosti regije tako za turistični obisk kakor tudi za trajno priseljevanje mladih družin in ustvarjalnih izobražencev.

Za zagotavljanje ustreznega ravnanja z okoljem in naravnimi viri je treba vzpostaviti široko okoljsko ozaveščeno skupnost, ki bo vključevala tako posameznike oziroma gospodinjstva in lokalne skupnosti, kakor tudi javne in zasebne organizacije, gospodarske subjekte in ostale deležnike. Posege v naravno okolje in umeščanje v prostor je treba načrtovati strokovno in dolgoročno, prav tako pa spodbujati investicije v visokotehnoške in alternativne rešitve pri zagotavljanju zdravega okolja, zlasti glede komunalne in sorodne javne infrastrukture.

Prehod v nizkoogljično družbo zahteva bistvene spremembe pri ravnanju z energijo in mora združevati ukrepe za učinkovito rabo energije, zlasti iz obnovljivih virov, razvoj aktivnih omrežij za distribucijo električne energije in ukrepe uveljavljanja trajnostne mobilnosti, ki bodo zajeti v celostnih prometnih strategijah, načrtih za kakovost zraka v mestnih središčih in strategijah za trajnostni razvoj urbanih območij. Več pozornosti je treba nameniti uveljavljanju trajnostne mobilnosti na podeželju in omogočanju enostavnega, učinkovitega in vključujočega javnega potniškega prometa.

Poleg odgovorne in trajnostne rabe virov ter ohranjanja biotske raznovrstnosti, kot pogojev za zagotavljanje kakovosti življenja in bivanja, bodo v prihodnje bistvenega pomena tudi vlaganja v ukrepe za prilagajanje na podnebne spremembe. Podobno bodo nujni ukrepi tudi za ohranjanje vitalnosti naravnih ekosistemov, ki slabijo zaradi prevelike razdrobljenosti in krčenja prostorskih potencialov regije. Ohranjanje naravnih virov, kot so čisti zrak, voda in zemlja, je namreč soodvisno od ohranjanja narave.

Podpora trajnostni mobilnosti in urejanju javnih zelenih površin lahko izrazito prispeva k blažitvi podnebnih sprememb in izboljšanju kakovosti zraka, predvsem v mestih, medtem ko na podeželju predstavlja dodatno privlačnost za obisk, medtem ko lahko priprava skupnih regionalnih prostorskih aktov vodi k racionalnejši rabi prostora ter izkoriščanju prostorskega potenciala regije.

Zdravo okolje, za katerega skrbi ozaveščena skupnost, je dobro izhodišče za grajenje kohezivnosti in medgeneracijskega sožitja. Zdrava družba je odprta za inovacije in spodbuja ustvarjalnost, s tem pa krepi izobraževalni in kreativni zagon mladih ter bistveno prispeva k oblikovanju zdrave podjetniške kulture. Slednja je trenutno na nizki ravni, zato bo v prihodnje treba toliko več vlagati v razvoj podpornega okolja za zagonska podjetja in obstoječe gospodarstvo z inovativno-razvojnimi tendencami. Zdravo gospodarsko okolje pomeni vključujoč trg dela, prenos dobrih praks, grozdenje in sodelovanje inovacijskih jeder posameznih organizacij, vseživljenjsko izobraževanje in razvoj kadrov ter iskanje alternativnih oblik poslovanja, ki temeljijo na krožnih modelih ekonomije in so okoljsko, družbeno in gospodarsko uravnotežene.

Pomurje bo s strukturiranim in smelim zasledovanjem cilja zdravega naravnega, družbenega in gospodarskega okolja razvilo svoje skrite in manj skrite potenciale ter postalo izjemno privlačna regija, tako za občasni turistični obisk kakor tudi za dolgoročno naseljevanje mladih ter investicije domačih in tujih vlagateljev.

7.2. CILJ 2: Zdrava hrana in vitalno podeželje

V nekaterih predelih Pomurja je kmetijstvo še vedno temelj gospodarstva in predstavlja za podeželje precejšen razvojni potencial. Z medsektorskim povezovanjem in sodelovanjem z obrtniki, trgovino, turizmom, živilsko industrijo in ostalimi deležniki je mogoče podeželje razvijati še naprej, generator razvoja pa lahko postane osredotočenost na pridelavo zdrave hrane ter s hrano povezane dejavnosti, zlasti predelava v visokokakovostne izdelke, funkcionalna hrana v povezavi z zdravstvenim in zdraviliškim turizmom ter kulinarični turizem.

Na podeželju, kjer je glavna dejavnost kmetijska pridelava in predelava hrane, lahko deležniki svojo konkurenčnost povečajo z razvojem inovativnih rešitev utemeljenih na sodobnem visokotehnološkem kmetovanju, z razvojem turizma na kmetijah in drugih oblik podeželskega turizma ter z ekološko pridelavo, pa tudi z ustvarjanjem novih izdelkov visoke kakovosti in preusmerjanjem na polje funkcionalne hrane, ki povezuje različne vidike z zdravjem povezanih storitev – kmetijstvo, zdravstvo, wellness ter aktivni turizem v zdravem naravnem okolju.

Pridelava, predelava in ponudba agroživilskih proizvodov regije se lahko ekonomsko uspešno uveljavijo na trgu neposredno preko turističnih gostinskih, hotelskih in zdraviliških podjetij (kulinarična turistična ponudba regije) brez posrednika. Da bi tovrstna povezanost med različnimi proizvajalci polproizvodov – potrebnih za končni in celoviti turistični ali zdraviliški oziroma zdravstveni proizvod – zažvela, bodo morale biti uvedene kratke lokalne verige vrednosti, ki omogočajo stalno dobavo potrebnih kakovostnih živil iz lokalnega oziroma regionalnega okolja za turistični, gostinsko-hotelski in zdraviliški sektor. Ob tem so izjemna priložnost tudi velike javne ali zasebne organizacije, denimo vrtci in šole, bolnišnica, večje gospodarske družbe z veliko zaposlenimi in izvajalci dolgotrajne oskrbe.

V Pomurju je treba postopno prestrukturirati velik del kmetijstva v specializirano pridelavo z višjo dodano vrednostjo, predvsem proizvodnjo v zaprtih kontroliranih prostorih, zlasti rastlinjakih. V Sloveniji pridelujemo ekološko zelenjavo na približno 115 ha pridelovalnih površin, od tega je od 60 do 70 ha površin v obdelavi tržno usmerjenih pridelovalcev in se iz leta v leto povečuje. V prometu z ekološkimi živili zavzema slovenska zelenjava, kljub povpraševanju slovenskih potrošnikov, zanemarljiv delež zaradi majhnega obsega pridelave. Ciljno usmerjena in organizirana ekološka pridelava (in predelava) vrtnin oziroma zdrave hrane je zato tržna priložnost, ki kot taka pomeni potencialni vir zaslužka pomurskih kmetovalcev ter razvoja gospodarstva na podeželju.

7.3. CILJ 3: Zdravo staranje in povezana družba

Povprečna starost prebivalcev v pomurski statistični regiji je 45,5, kar je največ med vsemi statističnimi regijami v Sloveniji in jo uvršča med območja z najstarejšim prebivalstvom v Evropi in svetu. Ob nadaljevanju dosedanjega trenda lahko predvidevamo, da bo leta 2027 povprečna starost prebivalcev

v Sloveniji 45,2, v Pomurju pa 48,5 let, kar predstavlja izjemen razvojni izziv za regijo. Vendar lahko starajoča se družba pomeni tudi velik potencial za razvojni preboj.

Ocenjena poraba v Pomurju v višini 19 milijonov EUR za dolgotrajno oskrbo (CZR Murska Sobota), od katerih se vsako leto vedno več sredstev porablja za oskrbo v skupnosti in na domu, torej zunaj ustanov, pomeni možnost spodbujanja regionalnega razvoja na lokalni ravni, ki bo temeljil na socialnih, zdravstvenih in zdraviliških storitvah.

Iz analize podatkov NIJZ izhaja, da je v Sloveniji pokritost s formalno oskrbo, glede na oceno obsega zelo ovirane populacije, nižja kot v povprečju EU. Slovenija zaostaja zlasti pri formalni oskrbi na domu, kar je priložnost za lokalna podjetja (tudi socialna), nevladne organizacije in samozaposlene ter aktivne upokoјence za ustvarjanje dodatnega prihodka in lokalnih delovnih mest ter s tem zmanjšanje brezposelnosti, predvsem dolgotrajne, in povišanje skupnega dohodka v regiji.

S spodbujanjem socialnih inovacij na področju zdravega staranja ter produktov, storitev in modelov na področju oskrbe starejših (dolgotrajne, na domu, v skupnosti ...) in oskrbe potrebnih na podeželskih območjih, se lahko tem ciljnim skupinam omogoči, da čim dlje, čim bolj zdravi in neodvisni ostanejo v svojem domačem okolju. S tem bomo zmanjšali depopulacijo podeželja, zmanjšali pritisk na institucionalno oskrbo in s ciljnim zaposlovanjem dolgotrajno brezposelnih za izvajanje te oskrbe zmanjšali družbene stroške na daljši rok.

Vzporedno se bodo lahko z vključevanjem vseh deležnikov razvijale komplementarne podporne socialne in mobilnostne storitve, s posebnim poudarkom na vključevanju in mobilizaciji potencialov dolgotrajno brezposelnih. Obstoječe socialne, zdravstvene in zdraviliške storitve bodo integrirane s storitvami za oskrbo na domu in v skupnosti, prav tako se bosta nadalje razvijala zdraviliški in zdravstveni turizem, ki imata v regiji dolgo zgodovino in bogate izkušnje. S povečanjem zaposlenosti na področju komplementarnih storitev oskrbe pri dolgotrajno brezposelnih bo vedno več ljudi lahko ostalo na svojih domovih na podeželju, tako dolgotrajno brezposelni, ki lahko skozi opravljanje teh storitev najdejo smiselno zaposlitev v svojem okolju, kot tudi tisti, ki potrebujejo te storitve, da lahko ostanejo čim dlje doma in s tem ohranjajo boljšo kakovost življenja ter se izognejo institucionalizaciji za čim daljši čas.

8. RAZVOJNE PRIORITETE POMURJA

Razvojne prioritete Pomurja za obdobje 2021–2027 so strukturirane skladno s cilji politik Evropske unije za to obdobje in usklajene s temeljnimi strateškimi usmeritvami in endogenimi potenciali pomurske regije. Razvojne prioritete regije kot celostni sklopi identificiranih ukrepov so:

- Pametna regija
- Zelena regija
- Povezana regija
- Socialna regija
- Privlačna regija

V nadaljevanju so prioritete kratko opisane, tem sledijo predvideni kazalniki spremljanja učinkov implementiranih projektov, nato sledi oris področnega ukrepa, izbor najpomembnejših regijskih projektov in indikativni seznam predlaganih razvojnih projektov regije za obdobje 2021–2027.

Skupna okvirna finančna ocena vrednosti RRP za Pomurje 2021–2027 je 3 298 609 964 €.

8.1. PAMETNA REGIJA

Skladno s Sporazumom o partnerstvu med Slovenijo in Evropsko komisijo za obdobje 2021–2027 (november 2021, izhodiščni osnutek) se bo Slovenija zavezala vlagati v prometno, okoljsko, energetsko, zdravstveno, socialno in drugo infrastrukturo. Če hočemo ta vlaganja vzdrževati, je treba znatno povečati slovensko produktivnost, na osnovi katere bo možno financirati visoko blaginjo prebivalstva. Zato je temu ustrezno treba povečati vlaganja v »pametno, digitalno in krožno« gospodarstvo in družbo, kar bo posledično omogočilo tudi povečane investicije v infrastrukturo in omogočalo dolgoročni razvoj gospodarstva in družbe kot celote.

Glede na demografske kazalnike, kazalnike gospodarske razvitosti in razvojne ogroženosti mora Pomurje še okrepiti aktivnosti in investicije v razvoj in povečevanje konkurenčnosti, ki bo temeljila na endogenih potencialih in komparativnih prednostih regije. Ti so zlasti izraziti na področjih zdraviliških, zdravstvenih in socialnih storitev, pridelave in predelave zdrave hrane ter na področju logistike. Prehod v industrijo 4.0, ki je samo gonilo pametnega razvoja, zahteva tudi zanesljivo in fleksibilno temeljno infrastrukturo.

Najpomembnejši regijski projekti:

Ukrep	Projekt	Predlagatelj	Ocenjena vrednost
1.1. Razvoj, upravljanje in trženje poslovne infrastrukture	1.1.1. Celovito upravljanje in trženje kapacitet poslovnih con Pomurja – Regio Invest Si	Razvojni center Murska Sobota	790 000 €
	1.1.2. Investicije v komunalno ureditev in razvoj (specializiranih) poslovnih con	Pobuda občin Lendava, Veržej, Velika Polana, Ljutomer, Sv. Jurij ob Ščavnici, Moravske Toplice, Črenšovci,	21 mil €

		Kuzma, Puconci, Dobrovnik, Šalovci in MO Murska Sobota	
	1.1.3. Mednarodni logistični center Beltinci	Občina Beltinci	500 mil €
1.2. Podporna okolja za spodbujanje podjetništva, raziskovalne dejavnosti, ustvarjalnosti, inovacij in razvoja visoko usposobljenih kadrov	1.2.1. Vpeljava inovacijskih rešitev v pomursko gospodarstvo (V.I.P.)	Pomurski tehnološki park d.o.o.	2 345 000 €
	1.2.2. Središče inovacij InnovHub Slovenska	Razvojni center Murska Sobota	1 200 000 €
1.3. Investicije in podporni programi za digitalizacijo poslovnih in proizvodnih procesov ter javnih storitev	1.3.1. Pomurje 5.0	Pomurska gospodarska zbornica	178 mil €

8.1.1. Razvoj, upravljanje in trženje poslovne infrastrukture

Regija potrebuje konkurenčno gospodarsko in poslovno infrastrukturo za razvoj gospodarske dejavnosti. Ustrezna infrastruktura je nujen steber gospodarskega razvoja regije, hkrati pa pomemben dejavnik v razvoju lokalnih skupnosti. Poslovne cone zagotavljajo osnovne pogoje pri ustvarjanju kakovostnih delovnih mest, omogočajo domače in tuje investicije, pospešujejo prenos inovacij in podjetniških aktivnosti ter pospešujejo gospodarsko rast. Še zlasti se pomen poslovne infrastrukture izkaže v primerih specializiranih poslovnih con, v katerih se grozdijo gospodarski deležniki, ki tako lažje, hitreje in učinkoviteje prenašajo znanja in tehnologije med seboj in na trge.

Kazalniki ukrepa:

Kazalnik	Stanje 2027	Vir spremljanja
Število strateških dokumentov razvoja in trženja poslovne infrastrukture	2	Poročilo nosilca; MGRT
Število izvedenih trženjskih aktivnosti privabljanja investitorjev	20	Poročilo nosilca; SPIRIT
Število razvitih specializiranih poslovnih con	1	Poročilo nosilca; MGRT

8.1.1.1. Celovito upravljanje in trženje kapacitet poslovnih con Pomurja – Regio Invest Si

Predlagatelj: Razvojni center Murska Sobota

Projekt rešuje izziv neuskklajenega in prostorsko neučinkovitega razvoja poslovne infrastrukture v regiji. Ključni cilji projekta so centralizacija strateškega načrtovanja razvoja poslovne infrastrukture v Pomurju, konsolidacija in redno ažuriranje podatkov o kapacitetah in karakteristikah poslovne infrastrukture v regiji ter vzpostavitev enotnega trženjskega in komunikacijskega pristopa, ki bo utemeljen na že vzpostavljenih regijskih marketinških kanalih (primarno InvestPomurje in Pomurje

Region) in usklajen z aktivnostmi na področju privabljanja tujih in domačih investorjev, ki jih za agencijo Spirit na regijski ravni že izvaja Razvojni center Murska Sobota.

Sklopi aktivnosti, s katerimi bodo zasledovani cilji, so priprava strategije razvoja poslovne infrastrukture v Pomurju z identifikacijo ključnih področij specializacije (upoštevajoč prostorske, okoljske, družbene in ekonomske vidike), posodobitev komunikacijskih in trženjskih strategij za privabljanje tujih in domačih investorjev, strokovna podpora občinam in drugim deležnikom pri razvoju poslovne infrastrukture (priprava investicijske dokumentacije, informiranje o virih financiranja), spremljanje investicijske in poslovne aktivnosti v poslovnih conah ter ažuriranje baze podatkov, oblikovanje ponudbe za investitorje ter priprava promocijskega gradiva, aktivno in ciljno trženje investicijskih priložnosti v regiji ter vzajemno sodelovanje z nacionalno agencijo Spirit (izmenjava podatkov, skupna organizacija trženjskih dogodkov, skupne predstavitve v tujini).

Ciljne skupine projekta so občine in drugi deležniki kot investitorji ter ponudniki poslovne infrastrukture; nosilci ali pobudniki investicijskih priložnosti; potencialni tuji in domači investitorji. Neposredno vključeni deležniki pri razvoju, upravljanju in trženju poslovne infrastrukture v regiji so primarno pomurske občine, ob teh pa tudi drugi deležniki, nosilci ali pobudniki investicijskih priložnosti.

Osrednji in najpomembnejši pričakovani rezultat projekta je usklajen in strateški razvoj poslovne infrastrukture v Pomurju. To bo doprineslo k boljšemu načrtovanju prostorskega, gospodarskega in družbenega razvoja v regiji ter k boljši izkoriščenosti kapacitet poslovne infrastrukture v regiji.

Projekt je zasnovan na nacionalni ravni in se bo izvajal v vseh regijah.

Predvideni začetek	Trajanje	Skupna vrednost
1. 1. 2023	60 mesecev	790 000 €

8.1.1.2. Investicije v komunalno ureditev in razvoj (specializiranih) poslovnih con

Predlagatelj: Pobuda občin Lendava, Veržej, Velika Polana, Ljutomer, Sv. Jurij ob Ščavnici, Moravske Toplice, Črenšovci, Kuzma, Puconci, Dobrovnik, Šalovci in MO Murska Sobota

Konec leta 2020 je bilo v Pomurju evidentiranih 51 gospodarskih in poslovnih con v 24 občinah v skupni površini 523,90 ha, med katerimi nekatere še niso ustrezno komunalno opremljene. V nekaterih občinah gre za zaključena poslovno-gospodarska območja, medtem ko so druge poslovne cone manjše in vzpostavljene na različnih lokacijah v občini. Tako glede zasedenosti kot tudi glede infrastrukturne opremljenosti so med posameznimi poslovnimi conami precejšnje razlike. Pobude občin tako vsebujejo predvsem komunalne ureditve načrtovanih con, posodobitve oziroma nadgradnje in morebitne razširitve že obstoječih con.

Posebna pozornost bo namenjena vlaganjem v specializirane poslovne cone oziroma logistične centre, ki bodo ključni člen v kratkih oskrbnih verigah lokalno proizvedene zdrave hrane. Zaradi kratkih razdalj med regijskimi središči je zadostno opremiti že eno logistično središče (zbiranje, sortiranje, pakiranje, komisioniranje, predelava viškov ipd.), ki bo sodelovalo z lokalnimi pridelovalci iz vseh delov regije in združenji, ki jih predstavljajo ali zastopajo. Oprema centra mora vključevati zadostne kapacitete hladilnih prostorov, da bo zagotovljeno varno in ustrezno skladiščenje sveže hrane ter trajnostne

sisteme distribucije pridelkov in izdelkov, ki bodo omogočali hitro odzivnost in zanesljivo dobavo s čim manjšimi vplivi na okolje.

V drugi fazi se bodo oblikovala lokalna logistična središča, ki bodo delovala kot vmesni členi v dobaviteljski verigi in bodo zagotavljala še hitrejšo dobavo hrane s čim manjšim okoljskim odtisom zaradi skrajšanja poti potrebnih za distribucijo. Logistični centri kratkih oskrbnih verig hrane se bodo vzpostavili v obstoječih poslovnih conah v regiji, in sicer locirani v bližino izvora produktov ter transportnih poti.

Predvideni začetek	Trajanje	Skupna vrednost
1. 7. 2022	66 mesecev	21 mil €

8.1.1.3. Mednarodni logistični center Beltinci

Predlagatelj: Občina Beltinci

Na podlagi razvojnih teženj občine, želja investorjev (tako domačih kot tujih) in tudi regije ter države, kakor tudi upoštevanje razvojni potencial območja ob železniški postaji Lipovci ter avtocestnem priključku Beltinci, kjer se križata obe pglavitni prometnici V. evropskega prometnega koridorja, bo Občina Beltinci v občinski prostorski načrt (OPN) vključila tudi pobudo za nastanek mednarodnega logističnega centra Beltinci (ILCB). S širitvijo te cone se bo gospodarska cona vsebinsko in prostorsko zaokrožila ter predstavljala funkcionalno celoto gospodarskih dejavnosti, umeščenih na prometno najatraktivnejši lokaciji v Pomurju in širše.

Pobuda za širitve gospodarske cone znotraj OPN, ki jo podpirata tako Ministrstvo za gospodarski razvoj in tehnologijo in Ministrstvo za infrastrukturo, kakor tudi logistični gigant Luka Koper, kot posredna lastnica 65 ha površin, skupaj z izgradnjo železniške povezave Beltinci–Lendava–Redics, je skladna z usmeritvami in določili Strategije prostorskega razvoja Slovenije, iz katere izhaja, da se pri razvoju gospodarskih con poleg družbeno ekonomskih pogojev, zagotovljenega zaledja kapitala ter znanja na področju visoke tehnologije in delovne sile, upošteva tudi prostorske kriterije, in sicer: optimalno povezavo s prometnim in energetske omrežjem ter z drugo infrastrukturno opremljenostjo; bližino in velikost že obstoječih gospodarskih con ter prometnih terminalov; velikost naselij, njihovo vlogo v urbanem sistemu in dostopnost do predvidenih lokacij gospodarskih con; prostorske možnosti in omejitve, ki izhajajo iz stanja ali značilnosti naravne in kulturne krajine, v katero se posamezna gospodarska cona umešča; gospodarske cone se umeščajo ob prometno vozliščnih lokacijah tako, da so dobro povezane z železniškim in cestnim omrežjem, ki omogoča javni prevoz na delo z vseh območij regije in sosednjih regij. Izkoristi se tudi bližino obstoječe infrastrukture, kot so pristanišče, letališče ter razpoložljivost električne energije večjih kapacitet in moči; razmestitev proizvodnih dejavnosti ne sme poslabšati bivalnih in delovnih razmer v neposredni okolici in ne sme zmanjševati dostopnosti do drugih območij.

Poleg odlične prometne dostopnosti in lege lokacije (tudi bližina športnega letališča), ki ni v neposredni bližini stanovanjskih, turističnih, zdraviliških ali zdravstvenih, rekreacijskih ter podobnih območij, vendar v bližini regionalnega središča, so za širitev gospodarske cone so razpoložljiva ravna, dobro nosilna in stabilna zemljišča ter površine za nadaljnje širitve. V bližini se na območju obstoječe

gospodarske cone nahaja in je dostopna potrebna okoljska, energetska in komunikacijska infrastruktura. Širitev gospodarske cone bo prinesla na območje številne priložnosti tako na lokalnem, regionalnem kot tudi nacionalnem nivoju, posredno pa bo imela vpliv tudi na evropskem nivoju.

Na lokalnem nivoju bo širitev gospodarske cone pripomogla k temu, da bodo novonastala in obstoječa podjetja v občini Beltinci imela prostor za naseljevanje svoje dejavnosti v za to predvideno območje v občini in tako ne bodo iskala prostorskih rešitev v drugih občinah. Prav tako bo širitev cone prispevala k nastanku novih delovnih mest in zmanjševanju brezposelnosti v občini Beltinci. Z novimi delovnimi mesti bo tistim prebivalcem, ki se sedaj vozijo na delo v drugo občino omogočena zaposlitev v občini prebivališča. Na regionalnem nivoju bo z širitvijo gospodarske cone čutili vpliv na celotnem območju severovzhodne Slovenije. S širitvijo gospodarske cone se bodo v Pomurski regiji zagotovila številna nova kakovostna delovna mesta, kar bo zmanjševalo že tako visoko stopnjo brezposelnosti v regiji. Hkrati bodo nova delovna mesta povzročila zmanjšanje izseljevanja iz regije. Posreden vpliv naseljevanja novih podjetij in širitve obstoječih podjetij bo tudi krepitev regijskega gospodarstva.

Predvideni začetek	Trajanje	Skupna vrednost
1. 7. 2022	66 mesecev	500 mil €

8.1.2. Podporna okolja za spodbujanje podjetništva, raziskovalne dejavnosti, ustvarjalnosti, inovacij in razvoja visoko usposobljenih kadrov

Podjetniški in inovacijski pospeševalniki ponujajo storitve poslovne podpore za uspešen razvoj in rast zagonskih podjetij od podjetniške ideje do globalne rasti podjetja. Regija bo v prihodnje posvečala še več pozornosti prav mladim zagonskim podjetjem z drznimi, ambicioznimi in inovativnimi idejami. Z dobrim podpornim okoljem se lahko podjetja razvijajo hitreje in z višjo pričakovano uspešnostjo vzpostavitve na trgu, prav tako pa v javnosti prepoznani podporni programi in ustrezno promovirane uspešne podjetniške zgodbe prispevajo h krepitvi podjetniške kulture.

Raziskave in razvoj so v Pomurju na razmeroma nizki stopnji, tako v slovenskem kot tudi v širšem evropskem kontekstu. Pomurska podjetja se povečini zavedajo vloge znanja, vendar si tehnološkega razvoja, brez dodatnih spodbud države, ne morejo privoščiti. Z zagotavljanjem podpore varovanja intelektualne lastnine v podjetjih, spodbujanjem raziskovalno-razvojnih projektov in prenosom novega znanja, ki nastaja na univerzah in raziskovalnih institucijah, v podjetniški sektor, se bo v regiji krepila podpora inventivnosti, inovativnosti in kreativnosti, ki bo rezultirala v novih ali bistveno izboljšanih produktih in izboljšani konkurenčnosti pomurskih podjetij.

Z namenom hitrejšega prenosa znanj in tehnologij iz raziskovalnih institucij v gospodarske in podjetniške organizacije je v regiji treba spodbujati oblikovanje inovacijskih raziskovalnih središč, ki bodo gradila na že prisotnih znanjih in spretnostih v regiji. Te je treba povezati in jih dvigniti na višjo raven, ki bo zagotavljala kontinuirano raziskovalno delo s stabilnim financiranjem. Domače znanje bo s tem lažje in učinkoviteje izkoriščalo razvojne in inovacijske potenciale regijskega gospodarstva in tako prispevalo ključno prvirno k premostitvi razvojnega zaostanka regije in k posledičnem povišanju dodane vrednosti, ki jo ustvarja pomursko gospodarstvo.

Kazalnika ukrepa:

Kazalnik	Stanje 2027	Vir spremljanja
Število podpornih programov spodbujanja podjetništva, ustvarjalnosti, inovacij ...	3	Poročilo nosilca
Število podprtih podjetniških idej	50	Poročilo nosilca in izjava koristnika

8.1.2.1. Vpeljava inovacijskih rešitev v pomursko gospodarstvo (V.I.P.)

Predlagatelj: Pomurski tehnološki park

Projekt je osredotočen na reševanje treh izzivov s katerim se sooča pomursko gospodarstvo (premajhen »bazen« delovne sile s primernimi znanji in izkušnjami, premajhno število zagonskih podjetij, nizka stopnja digitalnih tehnoloških rešitev v podjetjih), medtem ko se posamezni izziv v okviru projekta rešuje v samostojnem delovnem sklopu.

Aktivnosti: SKLOP 1: PROGRAM »DIJAK/ŠTUDENT«: Nabor mladih talentov (dijakov in študentov) ter gospodarskih izzivov zainteresiranih podjetij ter aplikativno reševanje projektnih nalog ob strokovni podpori mentorjev; SKLOP 2: PROGRAM »START UP/SCALE-UP«: Program podpore za »zagonska podjetja« in za »hitro rastoča podjetja« ter njihovo povezovanje z uveljavljenimi mednarodnimi korporacijami ter investitorji; SKLOP 3: PROGRAM »RAST & RAZVOJ«: Program podpore vpeljave digitalnih tehnoloških rešitev v pomursko gospodarstvo z izvedbo sheme demonstracijskih projektov.

Predvideni začetek	Trajanje	Skupna vrednost
1. 9. 2022	64 mesecev	2 345 000 €

8.1.2.2. Središče inovacij InnovHub Slovenska

Predlagatelj: Razvojni center Murska Sobota

Spodbudno okolje je eden izmed ključnih dejavnikov, ki motivira in opolnomoči mlade, da se odločijo za podjetništvo in tako generirajo podjetniški razvoj, zato so dobro načrtovani in učinkovito izvajani programi podjetništva ključnega pomena.

Inovacijsko središče InnovHub v centru mesta Murska Sobota, opremljeno z napredno tehnologijo po načelih FabLab, bo kot platforma izobraževanja, medgeneracijskega in medpojetniškega povezovanja, ustvarjanja ter podpore inovativnim ustvarjalcem predstavljala učinkovito podporno okolje zagonskim podjetjem (start-upom) in obstoječim podjetjem. Znotraj podpornega okolja bodo mladi podjetniki in podjetnice prejeli strokovno in mentorsko podporo, pridobivali veščine, obenem pa imeli možnost koriščenja skupnih prostorov za delo, srečevanje in mreženje.

Program podjetništva bo osredotočen na tri glavne stebre: kreativne industrije, krožna ekonomija in družbene inovacije.

Predvideni začetek	Trajanje	Skupna vrednost
1. 9. 2022	64 mesecev	1 200 000 €

8.1.3. Investicije in podporni programi za digitalizacijo poslovnih in proizvodnih procesov ter javnih storitev

Proizvodne procese in operacije, ki jih usmerjajo trendi pod imenom Industrija 4.0, je možno še dodatno nadgraditi in izboljšati njihove operativne funkcije. Industrija 4.0 predstavlja integracijo sodobnih informacijskih sistemov in tehnologij s fizično proizvodnjo in procesi, kar omogoča razvoj novih trgov in modelov. Da bi podjetja bila konkurenčna na trgu in sledila razvoju, je popolna digitalizacija procesov postala eden glavnih ciljev podjetij.

Pomurska podjetja čaka še veliko naporov in vlaganj v digitalizacijo proizvodnih, inovacijskih in ustvarjalnih procesov. Naloga regije je vzpostavitev podpornega okolja, ki bo olajšalo transformacijo in povezovalo visokotehnoška podjetja z mrežo raziskovalnih in podpornih institucij, tujih partnerjev in končnih kupcev.

Podobne težnje izkazujejo tudi lokalne skupnosti, saj si želijo na eni strani učinkovitejšega upravljanja z občinami in mesti, hkrati pa tudi boljše dostopnosti storitev za občane, podjetja in obiskovalce.

Kazalniki ukrepa:

Kazalnik	Stanje 2027	Vir spremljanja
Število podpornih programov za digitalno transformacijo poslovnih procesov, proizvodnje in javnih storitev	2	Poročilo nosilca; MGRT; MJU
Obseg investicij v nove tehnologije, produkte, digitalno transformacijo ...	50 mil €	PGZ; Ajpes
Število novih digitalno vodenih poslovnih ali proizvodnih procesov	10	Poročilo nosilca; PGZ
Število novih kakovostnih delovnih mest	100	PGZ; ZRSZ
Število izvedenih pilotnih aktivnosti na področju digitalizacije javnih storitev	3	Poročilo nosilca; MJU

8.1.3.1. Pomurje 5.0

Predlagatelj: Pomurska gospodarska zbornica

Pomurje 5.0 je projekt trajnostnega razvoja regije, ki temelji na ekonomski moči podjetij kot temelju za visoko kakovost življenja in gospodarski zagon Pomurja. Projekt se nanaša na investicijski potencial Pomurskih podjetij na področju avtomatizacije, digitalizacije in nadgradnje procesov s sodobnimi tehnološkimi rešitvami.

Gre za 42 že pripravljenih razvojnih projektov, katerih rezultati bodo konkurenčno Pomursko gospodarstvo, rast dodane vrednosti in ustvarjanje kakovostnih delovnih mest. Predvidena so področja investicij v nove tehnologije, nova kakovostna delovna mesta, nove produkte, digitalno transformacijo, krepitev zelene EU ter v krožno gospodarstvo.

Predvideni začetek	Trajanje	Skupna vrednost
1. 7. 2022	48 mesecev	178 mil €

8.1.4. Zbirni seznam identificiranih razvojnih pobud – Pametna regija

Predlagatelj	Naziv	Ocenjena vrednost v €
Pomurski tehnološki park	Vpeljava inovacijskih rešitev v pomursko gospodarstvo (V.I.P.)	2345000
Občina Moravske Toplice	Digitalna transformacija	7260000
Občina Moravske Toplice	Poslovne cone	2000000
Občina Beltinci	Pametna skupnost Beltinci	357620
Občina Šalovci	Kmetijsko-živilski center v EPC Šalovci z klavnico in predelovalnim obratom	550000
Občina Sveti Jurij ob Ščavnici	Ureditev Poslovno obrtne cone Grabonoš	1960000
Občina Beltinci	Vzpostavitev občinskega oblaka z naprednimi storitvami za občane, turiste in podjetja	340000
Občina Beltinci	Vzpostavitev občinskega oblaka z naprednimi storitvami za občane, turiste in podjetja	1500000
VB oblačilni inženiring d.o.o. et al.	European Creative Fashion Hub – Kreativna platforma slovenske modne industrije	1310000
Mladinski informativni in kulturni klub Murska Sobota	Revitalizacija nekdanje Murine industrijske dediščine – Hala Mura	1000000
TEHNOLOGIJE TVG – Inštitut za trajnostne tehnologije	TVG Center za razvoj in uporabo trajnostnih tehnologij industrijske konoplje, Cankova »TVG CENTER Cankova« »TVG« TRAJNOSTNA VAS GORIČKO™	18040330
TEHNOLOGIJE TVG – Inštitut za trajnostne tehnologije	TVG Kampus kreativnosti in inovacij Vidonci - TVG Campus	5450343
Občina Ljutomer	Dokončanje Puhove poslovne cone Ljutomer (izgradnja manjkajoče komunalne infrastrukture in mostu čez reko Ščavnico)	900000
Mestna občina Murska Sobota	Širitev SOIC in ustanavljanje novih delovnih mest	5000000
Občina Razkrižje	Digitalna transformacija občine	57000
Občina Črenšovci	E-Občina – učinkovita in dostopna	50000
Občina Črenšovci	Ureditev komunalne infrastrukture v obrtni coni	350000
Občina Velika Polana	Spodbujanje podjetništva v Naturi 2000 - Poslovna cona Vüđina – faza 2	1200000
Pomurska gospodarska zbornica	Pomurje 5.0	178000000
Občina Kuzma	Digitalizacija občine	200000
Občina Kuzma	Komunalna ureditev obrtno podjetniške cone	200000
Občina Dobrovnik	Ureditev KPC Dobrovnik III Faza	1800000
Občina Puconci	Razširitev obrtne cone Puconci ob žel. Progi Puconci–Vaneča	2800000
Občina Turnišče	Digitalna transformacija	8000
Občina Beltinci	Mednarodni logistični center Beltinci	500000000
Občina Veržej	Poslovna cona veržej	1000000
Občina Lendava	Komunalna ureditev industrijske poslovne cone Lendava	1910000

8.2. ZELENA REGIJA

Koncept zelene regije vsebuje celostno varovanje naravnih virov in učinkovito koriščenje obnovljivih virov – endogenih potencialov regije. Predvideni ukrepi bodo tako naslavljali vprašanja zavarovanih območij narave, varovanja vodnih virov, energetske sanacije stavb in vlaganja v izboljšanje učinkovite rabe energije ter obnovljive vire energije, odpravo energetske revščine, sonaravne ekonomije utemeljene na načelih krožnih gospodarskih modelov, ravnanja z odpadnimi vodami ter komunalnimi in industrijskimi odpadki.

V strukturi prednostnih strateških področij dajemo na področju zelene regije prednost trem ukrepom:

1. Alternativne rešitve ravnanja in upravljanja z odpadnimi vodami na podeželju z razpršeno poselitvijo.
2. Spodbude za rabo obnovljivih virov energije.
3. Celovito ravnanje z vodami.

V sklopu širšega nabora projektov izdvajamo 5 prioritete:

1. Sofinanciranje individualnih čistilnih naprav za gospodinjstva na območju razpršene gradnje.
2. Izgradnja sončnih elektrarn v javno dobro.
3. Namakanje Pomurja iz reke Mure.
4. Investicije v izgradnjo ali rekonstrukcijo sekundarnega vodovodnega omrežja in v ohranjanje sekundarnih vodnih virov.
5. Mali inovativni pristopi na področju energetike in ravnanja z odpadki. Podpora zgolj za pripravo projektov, ki poiščejo vire za investicije iz razpršenih sredstev na državni in evropski ravni.

Najpomembnejši regijski projekti:

Ukrep	Projekt	Predlagatelj	Ocenjena vrednost
2.1. Alternativne rešitve ravnanja in upravljanja z odpadnimi vodami na podeželju z razpršeno poselitvijo	2.1.1. Sofinanciranje individualnih čistilnih naprav za gospodinjstva na območju razpršene gradnje	Občine Gornji Petrovci, Kuzma in Šalovci Opomba: predvideno za veliko večino pomurskih občin	10 mil €
2.2. Spodbude za rabo obnovljivih virov energije	2.2.1. Izgradnja sončnih elektrarn v javno dobro	Občine Radenci, Gornja Radgona, Apače	1,5 mil €
2.3. Celovito ravnanje z vodami	2.3.1. Investicije v izgradnjo ali rekonstrukcijo sekundarnega vodovodnega omrežja in v ohranjanje sekundarnih vodnih virov	Občine Moravske Toplice, Radenci, Ljutomer, Beltinci	7,5 mil €
	2.3.2. Namakanje Pomurja iz reke Mure	KGZS – Zavod Murska Sobota, Pomurska gospodarska zbornica, Občina Križevci	92,5 mil €

8.2.1. Alternativne rešitve ravnanja in upravljanja z odpadnimi vodami na podeželju z razpršeno poselitvijo

Za Slovenijo je značilna razpršena poselitev, zlasti v gričevnatih in hribovitih delih Slovenije. Podeželje predstavlja 30,5 % slovenskega ozemlja in zajema 38,5 % prebivalstva. Ta območja so običajno hkrati tudi povirja večjih vodotokov, ekološko pomembna in uvrščena med posebna varstvena območja Natura 2000 (SVRK 2013). Vse naštetu še zlasti velja za Pomurje. S podporo sofinanciranja individualnih čistilnih naprav za gospodinjstva na območju razpršene gradnje ukrep prispeva k čistejšemu in bolj zdravemu okolju.

Kazalnik ukrepa:

Kazalnik	Stanje 2027	Vir spremljanja
Število rastlinskih ali okoljsko sprejemljivih čistilnih naprav	100	Poročilo nosilca in izjava koristnika

8.2.1.1. Sofinanciranje individualnih čistilnih naprav za gospodinjstva na območju razpršene gradnje

Predlagatelj: Občine Gornji Petrovci, Kuzma in Šalovci

Cilj predlaganega projekta je varovanje okolja, in sicer z zagotavljanjem osnovne infrastrukture na območju razpršene gradnje in predvideva pomoč občanom (delno sofinanciranje) pri izgradnji malih komunalnih čistilnih naprav za posamezno gospodinjstvo ali izgradnjo več manjših čistilnih naprav (biološke, rastlinske).

Predvideni začetek	Trajanje	Skupna vrednost
1. 8. 2022	84 mesecev	10 mil €

8.2.2. Spodbude za rabo obnovljivih virov energije

Obnovljivi viri energije so sestavni del boja Evropske unije proti podnebnim spremembam, obenem pa prispevajo h gospodarski rasti, ustvarjanju novih delovnih mest ter povečujejo energetska varnost. Po podatkih Lokalne energetske agencije (LEA Pomurje) delež obnovljivih virov energije v rabi bruto končne energije v Pomurju vztrajno raste. S podporo investicijam v izgradnjo objektov za proizvodnjo energije iz vseh razpoložljivih obnovljivih virov in razvojem pametnih distribucijskih sistemov si bomo prizadevali povečati letno količino pridobljene energije (električne in toplotne) iz obnovljivih virov za 3-krat.

Kazalniki ukrepa:

Kazalnik	Stanje 2027	Vir spremljanja
Znižanje CO2 emisij glede na izhodiščno leto	20 %	Energetska bilanca regije 2027
Povečanje izkoriščanja OVE glede na izhodiščno leto	50 %	Energetska bilanca regije 2027

8.2.2.1. Izgradnja sončnih elektrarn v javno dobro

Predlagatelj: Občine Radenci, Gornja Radgona, Apače

Cilj projekta je izkoriščanje obnovljivih virov, ki prispeva k zmanjšanju podnebnih sprememb in izpustov toplogrednih plinov, trajnostnemu razvoju in razvoju na znanju temelječega gospodarstva.

Vodarna Radenci in Segovci sta veliki porabniki električne energije. Na letni ravni porabita 1,6 mega kilovatnih ur električne energije. Občine želijo za napajanje vodarn zgraditi sončno elektrarno – obnovljiv vir energije. Občine Apače, Gornja Radgona in Radenci se močno zavedajo pomena ohranitve narave in naravnih virov, zato se odločajo za uporabo obnovljivih virov energije. Sončna energija je trajni vir energije z ogromnim potencialom, ki ga s sončno elektrarno lahko izkoristimo za samooskrbo in energetske neodvisnosti izbranega objekta. S tem si bomo zagotovili stroškovno in okolju prijazno oskrbo z električno energijo. Z uporabo obnovljivega vira energije bosta vodarni postali samooskrbni.

Varovanje narave in trajnostno upravljanje z naravnimi viri je bistvo projekta. Uporaba sončne energije bo neposredno prispevala k cilju varovanja okolja in upravljanju z naravnimi viri, saj se vsebinsko izvedba sončne elektrarne veže na varovanje in trajnostno uporabo naravno ohranjenih območij. Operacija sledi prednostnim ciljem varstva narave in krepitev ekološke odpornosti, spodbujanja trajnostne, z viri gospodarne in nizkoogljične rasti, ter učinkovitega obravnavanja tveganj za zdravje, ki so povezana z okoljem.

V projekt so vključene Občine Apače, Gornja Radgona in Radenci. Izvedba projekta je lahko pilotna v regiji in osnova za zeleni prehod vodovodnih sistemov.

Predvideni začetek	Trajanje	Skupna vrednost
1. 1. 2023	24 mesecev	1,5 mil €

8.2.3. Celovito ravnanje z vodami

Ukrep predvideva investicije v izgradnjo ali rekonstrukcijo sekundarnega vodovodnega omrežja in v ohranjanje sekundarnih vodnih virov in tako zagotavlja dostopnost do pitne vode za prebivalce in predvideva varnost ter kakovost vodnega vira in transporta vode. Ukrep tudi predvideva namakanje kmetijskih zemljišč na ravninskem delu Pomurja. S tem zmanjšuje tveganja v kmetovanju in pridelavi hrane zaradi suše ter omogoča stabilnost pridelave.

Kazalnika ukrepa:

Kazalnik	Stanje 2027	Vir spremljanja
Število novih priključkov na vodovodne sisteme	500	MOP
Kmetijske površine opremljene z namakalnim sistemom	13000 ha	Poročilo nosilca in izjava koristnika

8.2.3.1. Investicije v izgradnjo ali rekonstrukcijo sekundarnega vodovodnega omrežja in v ohranjanje sekundarnih vodnih virov

Predlagatelj: Občine Moravske Toplice, Radenci, Ljutomer, Beltinci

Cilj projekta je varna in kvalitetna oskrba s pitno vodo v regiji. Projekti zagotavljajo (nadaljnjo) dostopnost do pitne vode za prebivalce posameznih občin oziroma delov občin, varnost in kakovost vodnega vira in transporta vode. Predvidevajo tudi izgradnjo oziroma rekonstrukcijo infrastrukture za povečanje kakovosti pitne vode ter zmanjšanje vodnih izgub na omrežju. Predvidevamo, da bo poleg predlagateljev velika večina pomurskih občin na svojih območjih pristopila k investiciji v izgradnjo ali rekonstrukcijo sekundarnega vodovodnega omrežja in ohranitvi sekundarnih vodnih virov.

Predvideni začetek	Trajanje	Skupna vrednost
1. 8. 2022	84 mesecev	7,5 mil €

8.2.3.2. Namakanje Pomurja iz reke Mure

Predlagatelj: KGZS – Zavod Murska Sobota, Pomurska gospodarska zbornica, Občina Križevci

Cilj projekta je omogočiti namakanje na pribl. 13 000 ha obdelovalnih površin v ravninskem delu Pomurja. S tem bi se zmanjšala tveganja v kmetovanju in pridelavi hrane zaradi suše ter omogočilo stabilnost pridelave. S preciznim namakanjem bi se povečal hektarski donos tudi v letih, ko ni suše. Povečala bi se regionalna samooskrba, skrajšale nekatere prehranske verige. Z možnostjo inovacij v raznih kmetijskih panogah se lahko razvijajo ne-tradicionalne metode pridelave. Povečala bi se možnost zaposlovanja, izboljšanje pogojev za delo v tej panogi v regiji. Poseg v okolje bi bil sorazmerno majhen, glede na potencial zmanjševanja škod v kmetijstvu. Poseg je možno načrtovati in izvesti brez negativnih vplivov. Posredne koristi so številne, od bogatenja vodnih virov, povečanje omočenih površin, biotopov, zagotavljanja habitatov ogroženim vrstam do povečanja poplavne varnosti.

Ključne aktivnosti:

A) Primarni, vodarski del: Izdelava potrebne prostorske in gradbene dokumentacije za odzemni objekt na reki Muri ter za izkop povezovalnih kanalov med obstoječimi vodotoki. Na obstoječih vodotokih je potrebno zagotoviti ustrezno prevodnost obstoječih strug.

B) Sekundarni, kmetijski del: Vzpostavitev učinkovitega sistema upravljanja in vzdrževanja. Določitev namakalnih podsistemov, priprava potrebne tehnične dokumentacije za namakalne sisteme, določitev odzemnih mest, ureditev zajemov in črpališč, dobava opreme ter gradnja sistemov.

C) Terciarni, okoljski del: Vzpostavitev sonaravnih ureditev v okolici odzemnih mest, ureditev biotopov ogroženim vrstam. Možnost rekreacije, kolesarjenja vzdolž celotne trase ...

Predvideni začetek	Trajanje	Skupna vrednost
1. 3. 2021	60 mesecev	92,5 mil €

8.2.4. Zbirni seznam identificiranih razvojnih pobud – Zelena regija

Predlagatelj	Naziv	Ocenjena vrednost v €
Zavod RS za varstvo narave in Razvojni center Murska Sobota	»Regijski park Mura« - Vzpostavitev Regijskega parka Mura ter obnova ekosistemskih storitev Biosfernega območja Mura	8000000

Občina Šalovci in JZ Krajinski park Goričko	»Učno-vzorčna kmetija v KP Goričko«	500000
Društvo za zaščito živali Pomurja	»Gibanje za vse«	15000
Gizela Horvat	»Vzorčni ekološki vrt«	15000
Občine Moravske Toplice, Ljutomer, Beltinci	Investicije v izgradnjo ali rekonstrukcijo (sekundarnega) vodovodnega omrežja	7492020
EKO-PARK d.o.o. Lendava – ŐKO-PARK Kft. Lendva in Občina Črenšovci skupaj z občinami v sistemu A (Lendava, Odranci, Dobrovnik, Turnišče, Kobilje)	Investicija v tretji vodni vir za potrebe vodovodnega sistema A ob reki Muri	2600000
Občina Apače	Revitalizacija 11-mlinskega kanala	2100000
Mestna občina Murska Sobota, Občina Razkrižje	Investicije v odvodnjo zalednih in hudourniških vod	1280281
Občina Kuzma, Občina Puconci, Občina Šalovci	Investicije v ureditev vodotokov –poplavna varnost	2150000
Občina Puconci, Občina Turnišče	Izdelava hidravlično hidroloških študij, sprememba OPN	175000
Mestna občina Murska Sobota	Vzpostavitev Nacionalnega centra Civilne zaščite, izgradnja Podcentra za protipoplavno zaščito v SV Sloveniji	10000000
Občina Radenci	Ureditev turističnega naselja v Radencih - vodna infrastruktura	2000000
Mestna občina Murska Sobota, Občina Gornja Radgona, Občina Ljutomer, Občina Križevci, Občina Razkrižje, Občina Grad, Občina Kuzma, Občina Dobrovnik, Občina Puconci, Občina Rogašovci, Občina Beltinci, Občina Sveti Jurij ob Ščavnici, Občina Odranci, Občina Veržej	Investicije v izgradnje / rekonstrukcije kanalizacijskih sistemov. Rekonstrukcija obstoječih sistemov odvajanja in čiščenja odpadnih voda in izgradnja manjkajočih	42255253
Občina Moravske Toplice, Občina Kobilje, Občina Gornja Radgona, Občina Črenšovci, Občina Grad, Občina Turnišče	Investicije v izgradnjo novih čistilnih naprav / rekonstrukcije in nadgradnje, obnove obstoječih	10854521
Občina Gornji Petrovci, Občina Kuzma, Občina Šalovci	Sofinanciranje malih komunalnih čistilnih naprav	2560000
Mestna Občina Murska Sobota	PRIMUS - regionalni center za krožno gospodarstvo	2453539
Občina Cankova in Tehnologije TVG – Inštitut za trajnostne tehnologije	TVG Center za razvoj in uporabo trajnostnih tehnologij industrijske konoplje, Cankova »TVG CENTER Cankova« »TVG« TRAJNOSTNA VAS GORIČKO	30100000
Inovacijsko tehnološki grozd Murska Sobota (ITC)	Mini zelena tovarna - center zelenih inovacij s socialnim učinkom	1520000
TEHNOLOGIJE TVG – Inštitut za trajnostne tehnologije Institute for Sustainable Technologies	TEHNOLOGIJE TVG - Center ZELENE ENERGIJE Korovci »TVG ZELENE ENERGIJE Korovci« »TVG« TRAJNOSTNA VAS GORIČKO™	19463280
Kemijski Inštitut	Pilotno - demonstracijski model zelene biorafinerije v Pomurju	3300000
Zavod Rastišče - poligon za zelene ideje, Gornja Radgona	Pomurje brez odpadkov	175000
Občine ustanoviteljice javnega podjetja CEROP d.o.o. in CEROP d.o.o.	Samooskrba - Učinkovitejša raba virov energije na RCERO	4855000
Občine ustanoviteljice javnega podjetja CEROP d.o.o. in CEROP d.o.o.	Sanacija starega odlagališča ter sodobno rudarjenje surovin iz odpadkov	4500000
Občine ustanoviteljice javnega podjetja CEROP d.o.o. in CEROP d.o.o.	Učna pot med odpadki, ki to niso	370000

Občina Beltinci	DAMAS - DIGITALNI KMETIJSKI NADZORSTVENI IN SVETOVALNI SYSTEM	1500000
LEA za Pomurje	Energetsko upravljanje v Pomurski regiji	700000
Občina Sveti Jurij ob Ščavnici, Občina Križevci, Občina Gornja Radgona, Občina Cankova, Občina Velika Polana, Občina Kuzma, Občina Dobrovnik, Občina Šalovci, Občina Turnišče	Energetska obnova / sanacija javnih stavb	7550000
Dravske elektrarne Maribor, d. o. o. (DEM)	Investicije v izgradnjo geotermalnih elektrarn	40390700
Mestna občina Murska Sobota, Občina Dobrovnik, Občina Velika Polana, Občina Šalovci	Raba geotermalne energije	10200000
Občina Radenci, Občina Gornja Radgona, Občina Apače	Sončna elektrarna	1500000
Občina Beltinci	RTC (Real Time Control system) in SE (solarna elektrarna) na Čistilni napravi Melinci	320000
KGZS - Zavod Murska Sobota, Pomurska gospodarska zbornica, Občina Križevci	Namakanje Pomurja iz reke Mure	92495000

8.3. POVEZANA REGIJA

Mobilnost in pametna omrežja sta dve ključni področji tako za Pomurje, kakor tudi glede proklamiranih evropskih politik za obdobje 2021–2027. Za pričakovati je, da bo (so)financiranju tega področja namenjena posebna pozornost.

Na področju mobilnosti se Pomurje še vedno sooča s pomanjkanjem železniške povezave, kot najbolj ekološke transportne povezave, kakor tudi z dotrajanostjo lokalnih cest. Javni prevoz je zanemarjen in potreben novega premisleka in investicij. Predlagani projekti dajejo veliko pozornost kolesarskim stezam in pločnikom, kot investicijam v trajnostno mobilnost.

Najpomembnejši regijski projekti:

Ukrep	Projekt	Predlagatelj	Ocenjena vrednost
3.1. Razvoj in zagotavljanje mobilnosti	3.1.1. Železnica Lendava–Koper	Občina Lendava in pomurske občine	1 280 mil €
	3.1.2. Vzpostavitev pomurskega kolesarskega omrežja	Zavod za turizem in razvoj Lendava v sodelovanju s Koordinacijskim odborom Sveta regije za vzpostavitev pomurskega kolesarskega omrežja	47 mil €
3.2. Vzpostavitev pametnih omrežij	3.2.1. Regijsko širokopasovno omrežje	Zavod za turizem in razvoj Lendava	4 625 062 €

8.3.1. Razvoj in zagotavljanje mobilnosti

Trenutne razmere v javnem potniškem prometu (JPP), ki se kažejo v zmanjševanju števila potnikov v cestnem in železniškem prometu, povečanju števila registriranih osebnih avtomobilov, večanju deleža izdatkov gospodinjstev za prevoz, so tako na nacionalni kot tudi na regionalni ravni neustrezne. V preteklih obdobjih so bile spodbude in ukrepi namenjeni predvsem izboljšanju učinkovitosti JPP (enotne, integrirane vozovnice, subvencionirani prevozi dijakov in študentov, sistemi P&R), ki so ustavili trend upadanja števila potnikov. Kljub temu pa na tem področju ostajajo na nacionalni in regionalni ravni še številni izzivi. Podpora trajnostni mobilnosti in preusmeritev individualnih prevozov na javni potniški promet bo prispevala k zmanjševanju toplogrednih plinov in izpustov nevarnih delcev v ozračje.

Za namen spodbujanje kolesarjenja – tako za potrebe prebivalcev (dnevni delovni migrantov) kot tudi obiskovalcev oziroma kolesarskega turizma – bo regija nadaljevala z vlaganji v omrežje kolesarskih poti, in sicer zapolnitvijo ključnih vrzeli daljinskih in čezmejnih povezav. Prav tako bo regija na nacionalni ravni sodelovala pri ustvarjanju pogojev za kolesarjenje izven kategoriziranih cest, kot svetovni trend na področju turizma.

Ob povezavi Koper–Lendava je nujno, da regija odločneje pristopi k projektiranju in realizaciji idej o izgradnji ključnih manjkajočih odsekov mednarodnih železniških povezav, denimo Lendava–Lenti in

Gornja Radgona–Bad Radkersburg. Glede na količino tovora, pretovorjenega v Lendavi in glede na dejstvo, da ne obstaja železniška povezava med Koprom in Lendavo, je ta ključnega, nacionalnega pomena, tako na gospodarski, kot na simbolni ravni.

Kazalnika ukrepa:

Kazalnik	Stanje 2027	Vir spremljanja
Dolžina novih zgrajenih železniških prog	32 km	Ministrstvo za infrastrukturo
Dolžina novih zgrajenih kolesarskih poti	50 km	Ministrstvo za infrastrukturo

8.3.1.1. Železnica Koper–Lendava

Predlagatelj: Občina Lendava in pomurske občine

Železniška povezava je eden od ključnih elementov nacionalne povezanosti. Dejstvo, da Lendava nima neposredne povezave s Koprom, je torej vprašanje nacionalnega interesa. Lendava je pomembno industrijsko središče s sedežem blagovnih rezerv, ki ima daleč največji železniški pretovor v Pomurju, ki nastaja zahvaljujoč železniški povezavi s Hrvaško.

Železniška povezava bo omogočila gospodarski razvoj Pomurja zaradi pocenitve prevoza do koprškega pristanišča in prav tako s povezavo do Madžarske (Redics). Gre za strateško povezavo, ki bo ne le infrastrukturno, ampak tudi simbolno povezala Slovenijo v celoti.

Izgrajenih bo novih 32 km železniške proge, od Bratonec do Lendave in od Lendave do madžarske meje. To je možno izgraditi le s polnim sodelovanjem pomurskih občin in pristojnih ministrstev za okolje in prostor ter infrastrukturo.

Predvideni začetek	Trajanje	Skupna vrednost
2023	60 mesecev	1 280 mil €

8.3.1.2. Vzpostavitev pomurskega kolesarskega omrežja

Predlagatelj: Zavod za turizem in razvoj Lendava v sodelovanju s Koordinacijskim odborom Sveta regije za vzpostavitev pomurskega kolesarskega omrežja

Investicije v kolesarske povezave so dokazano odlična naložba. Študije kažejo, da vsaka dva vložena evra v kolesarsko infrastrukturo povrneta pet evrov v obliki izboljšanja zdravja, kakovosti zraka in prihrankov energije. Ob tem imajo te investicije tudi multiplikativne učinke, v kolikor so povezane v smiselno celoto in služijo tudi izboljšanju turistične infrastrukture. Zato je ustrezno, da se projekti posameznih občin in drugih investorjev povezujejo že v fazi načrtovanja, kakor tudi pri izvedbi in nadaljnji skrbi za vzdrževanje in razvoj.

Zato med najpomembnejše projekte prištevamo vse projekte, ki vzpostavljajo Pomursko kolesarsko omrežje ter projekt, ki bo koordiniral vzpostavitev omrežja ter načrtoval, motiviral in aktivno iskal finančne vire za vzpostavljanje daljinskih kolesarskih povezav.

V okviru projekta bodo izvedene naslednje aktivnosti:

1. Izdelava strategije pomurskega kolesarskega omrežja;
2. Vzpostavitev, evidentiranje in ažuriranje baze podatkov kolesarskih povezav;
3. Priprava akcijskega načrta vzpostavitve pomurskega kolesarskega omrežja;
4. Koordinacija, motiviranje in usklajevanje daljinskih kolesarskih poti;
5. Izdelava Regijske celostne prometne strategije.

Predvideni začetek	Trajanje	Skupna vrednost
2023	60 mesecev	47 mil €

8.3.2. Vzpostavitev pametnih omrežij

Ob prometni infrastrukturi Pomurje s preostalo Slovenijo in svetom povezuje tudi razmeroma dobro optično omrežje. Širokopasovno omrežje je temelj sodobnega gospodarstva in bivanja v družbi ter omogoča vzpostavitev mreže interneta stvari (IoT), ki je gonilo razvoja najnaprednejših skupnosti v svetu. Manjkajoče lise v omrežju bo regija dopolnjevala z investicijami v konvencionalne in alternativne rešitve, ki bodo omogočile dostopnost do hitre internetne povezave povsod in vsem v regiji.

Kazalnik ukrepa:

Kazalnik	Stanje 2027	Vir spremljanja
Delež pokritosti regije z dostopnostjo do hitre internetne povezave	96 %	AKOS

8.3.2.1. Regijsko širokopasovno omrežje

Predlagatelj: Zavod za turizem in razvoj Lendava

Širokopasovno omrežje je nujni predpogoj digitalizacije regije. Predstavlja enako pomembno infrastrukturo, kot so ceste, kolesarske povezave ali kanalizacija, saj bodo brez te tehnologije celotna območja socialno in ekonomsko izključena. Zato je namen projekta vzpostaviti digitalno omrežje v celotni regiji, in sicer v sodelovanju z občinami Pomurja in zasebnimi ponudniki. Namen projekta je koordinirati, promovirati in spodbujati aktivnosti ter iskati in zagotavljati medsebojne sinergije.

Cilj projekta je vzpostavljeno širokopasovno omrežje v celotnem Pomurju do konca tekoče finančne perspektive.

Predvideni začetek	Trajanje	Skupna vrednost
2023	60 mesecev	4 625 062 €

8.3.3. Zbirni seznam identificiranih razvojnih pobud – Povezana regija

Predlagatelj	Naziv	Ocenjena vrednost v €
Mestna občina Murska Sobota	Obnova državne in lokalne cestne infrastrukture	850000
Mestna občina Murska Sobota	Vzhodna obvoznica mesta Murska Sobota	20695731
Mestna občina Murska Sobota	ZAHODNA OBVOZNICA MESTA MURSKA SOBOTA	6617549

Občina Apače	Železniška povezava Gornja Radgona - Bad Radkersburg	50000000
Občina Cankova	Ureditev in rekonstrukcija ceste mejni prehod Cankova do naselja Cankova	100000
Občina Cankova	Ureditev regionalne ceste Cankova v smeri Rogašovci	1000000
Občina Cankova	Ureditev in asfaltiranje lokalnih cest v občini Cankova	500000
Občina Dobrovnik	Ureditev cestnega odseka Ginjevec	350000
Občina Gornji Petrovci	Obnova lokalnih cest in javnih poti	9500000
Občina Hodoš	Povezovalna cesta Hodoš -Szalafő	500000
Občina Kobilje	Obnova mostu čez Kobiljski potok	150000
Občina Kobilje	Most preko Kobiljskega potoka	200000
Občina Kobilje	Ureditev mobilnosti stanovanjske soseke	250000
Občina Kuzma	Rekonstrukcija občinskih cest	720000
Občina Lendava	Železnica Koper–Lendava	1280000000
Občina Lendava	Obvoznica starega mestnega jedra Lendave	2500000
Občina Odranci	IZGRADNJA OBVOZNIC	400000
Občina Puconci	REKONSTRUKCIJA JAVNIH IN LOKALNIH POTI	2000000
Občina Puconci	UREJANJE ROMSKIH NASELIJ - Rekonstrukcija dostopne ceste	500000
Občina Radenci	Rekonstrukcija ceste Radenci-Boračeva v dolžini 2000 metrov z povečanjem nosilnosti vozišča	1000000
Občina Radenci	Rekonstrukcija ceste Murščak-Murski Vrh-Hrašenski Vrh z ureditvijo degradiranih vinogradniških naselij	5000000
Občina Sveti Jurij ob Ščavnici	Modernizacija občinskih cest	800000
Občina Šalovci	Sanacija dotrajanega in neizgrajenega kategoriziranega cestnega omrežja	3000000
Občina Šalovci	Ureditev regionalne ceste R1-232/1314 od km 3+600 do km 5+350 skozi ŠALOVCE	2302000
Mestna občina Murska Sobota	Prestrukturiranje mirujočega prometa	430000
Mestna občina Murska Sobota	Preselitev avtobusne postaje na območje železniške postaje v Murski Soboti	4800000
Mestna občina Murska Sobota	Razširitev mreže javnega prevoza za primestna naselja	110000
Mestna občina Murska Sobota	Prehod na električne avtobuse za potrebe mestnega in primestnega prevoza	460000
Občina Kobilje	Sodobna avtobusna postaja	70000
Občina Kuzma	AVTOBUSNO POSTAJALIŠČE KUZMA	100000
Zavod za turizem in razvoj Lendava	Pelamo.se	380000
Mestna občina Murska Sobota	Izgradnja in obnova infrastrukture za pešce in kolesarje za povezavo naselij	6500000
Občina Apače	Kolesarske poti v Občini Apače	11000000
Občina Beltinci	Kolesarska povezava Lipa Gomilice; Občina Beltinci in Občina Turnišče	223300
Občina Beltinci	Kolesarska povezava Gančani - Bogojina	1835980
Občina Cankova	Ureditev kolesarskih poti	1000000
Občina Črenšovci	Kolesarska steza Črenšovci Gomilica	400000
Občina Črenšovci	Kolesarska steza D. Bistrica -J. Marof	180000
Občina Črenšovci	Kolesarska steza Žižki Trnje	90000
Občina Gornja Radgona	Kolesarske poti GORNJA RADGONA	800000
Občina Gornji Petrovci	Kolesarska pot Hodoš - Murska Sobota	1540000
Občina Grad	Kolesarske in pešpoti v Občini Grad	
Občina Hodoš	Kolesarska pot po cesti R1-232 Hodoš Murska Sobota	462000

Občina Kobilje	Izgradnja kolesarske steze po naselju Kobilje	480000
Občina Kobilje	Kolesarske in pešpoti Občine Kobilje	480000
Občina Križevci	Izgradnja kolesarske steze LOGAROVCI - GAJŠEVCI	350000
Občina Križevci	Izgradnja kolesarske povezave LUKAVCI - KLJUČAROVCI - LOGAROVCI - KOKORIČI - BERKOVCI	1600000
Občina Križevci	Izgradnja kolesarske steze BUČEČOVCI - KUPETINCI	175000
Občina Križevci	Enostranska dvosmerna kolesarska steza LUKAVCI - KLJUČAROVCI	165000
Občina Križevci	Postavitev in ureditev štirih kolesarskih postajališč	100000
Občina Kuzma	Kolesarske steze po občini	1500000
Občina Kuzma	Pločnik Trdkova	300000
Občina Kuzma	Kolesarska pot "TURISTIČNI CENTER TROMEJNIK"	1000000
Občina Kuzma	Izgradnja kolesarske steze od OBČINE TIŠINA do OBČINE KUZMA	1500000
Občina Ljutomer	Izgradnja kolesarske povezave Ljutomer – Stročja vas	740000
Občina Ljutomer	Izgradnja kolesarske povezave Jeruzalem – Svetinje	1230000
Občina Ljutomer	Ureditev kolesarske povezave Ljutomer – Bioterme	3700000
Občina Ljutomer	Ureditev kolesarske povezave Ljutomer – Jeruzalem	2050000
Občina Ljutomer	Prestavitev lokalne ceste in ureditev kolesarske steze ter pločnikov ob Biotermah Mala nedelja	820000
Občina Moravske Toplice	Trajnostna mobilnost	4000000
Občina Moravske Toplice	Trajnostna mobilnost	17000000
Občina Odranci	Kolesarske steze	450000
Občina Puconci	Kolesarske poti MARKIŠAVCI-SKAKOVCI	1200000
Občina Puconci	Kolesarska pot LEMERJE-RADOVCI	920000
Občina Puconci	Kolesarska pot MARTJANCI-PUCONCI-STANJEVCI (OB GL.CEST).	1400000
Občina Radenci	Izgradnja kolesarske povezovalne poti Rihtarovci-Paričjak	500000
Občina Razkrižje	Kolesarske poti po občini Razkrižje	364131
Občina Sveti Jurij ob Ščavnici	Izgradnja pločnika s kolesarsko potjo v naselju Bolehnečici ob regionalni cesti	888452
Občina Šalovci	Kolesarska steza Hodoš (meja z Madžarsko) do Martjanci – za del v občini Šalovci	700000
Občina Tišina	Dograditev manjkajoče kolesarske steze na relaciji Radenci - Murska Sobota	800000
Občina Turnišče	Kolesarska pot Gomilica -Lipa	201300
Občina Turnišče	Kolesarska pot Gomilica - Črenšovci	179297
Občina Turnišče	Kolesarska pot Renkovci – Dobrovnik	
Občina Velika Polana	Murska kolesarska pot - Kolesarska pot Evropska Amazonka	11000000
Občina Veržej	Dograditev manjkajoče kolesarske infrastrukture	800000
Zavod za turizem in razvoj Lendava	Koordinacija pomurskega kolesarskega omrežja in daljinskih kolesarskih poti	380000
Občina Apače	Polnilnice za e-vozila	50000
Občina Gornja Radgona	IZGRADNJA POLNILNIC ZA ELEKTRIČNA VOZILA	150000
Občina Gornji Petrovci	Polnilnice za električna vozila	8000
Občina Kuzma	Izgradnja polnilnic za električna vozila	50000
Občina Puconci	POLNILNICA ZA E-VOZILA	25000
Občina Radenci	Polnilna infrastruktura za e-vozila v Občini Radenci	35000
Občina Sveti Jurij ob Ščavnici	Postavitev polnilnice za električna vozila	10000

Občina Šalovci	Polnilnice za e-vozila	50000
Občina Tišina	Postavitev 2 polnilnih postaj	50000
Občina Cankova	Gradnja širokopasovnih povezav v krajih občine	700000
Občina G. Radgona	PRIKLOP SIVIH LIS NA OŠO	700000
Občina Grad	Izgradnja širokopasovnega omrežja	
Občina Kuzma	ŠIROKOPASOVNO OMERŽJE V OBČINI KUZMA	575062
Občina Puconci	ODPRAVA SIVIH IN BELIH LIS NA PODROČJU CELOTNE OBČINE	1000000
Občina Sveti Jurij ob Ščavnici	Izgradnja širokopasovnega omrežja	1150000
Občina Turnišče	Izgradnja optičnega omrežja	250000
Zavod za turizem in razvoj Lendava	Regijsko širokopasovno omrežje	310000
Občina Črenšovci	Z E-AVTOM do preskrbe za občane	28000
Občina Hodoš	Nakup kombija	35000
Občina Šalovci	e-vozilo	50000

8.4. SOCIALNA REGIJA

Razvojna prioriteta, ki se primarno osredotoča na človeka, je bistvena prvina tega razvojnega dokumenta, saj so demografske spremembe, ki se odražajo predvsem v staranju prebivalstva in povprečno slabem zdravstvenem stanju, ključni izziv regije.

V obdobju 2021–2027 evropski steber »Bolj socialna Evropa« predvideva vlaganja na štirih ključnih področjih: kakovostne zaposlitve, izobraževanje in veščine, socialna vključenost in enak dostop do zdravstvenih storitev. V okviru tega se želi povečati učinkovitost trga dela in dostop do kvalitetnih delovnih mest skozi socialne inovacije in infrastrukturo; izboljšati dostop do vključujočih in kakovostnih storitev v izobraževanju, usposabljanju ter vseživljenjskem učenju skozi razvoj infrastrukture; povečati socialno-ekonomske integracije marginaliziranih skupin prebivalstva, migrantov in nepriviligiranih skupin skozi integrirane ukrepe, vključno s socialnimi storitvami in možnostjo prebivališč ter zagotoviti enak dostop do zdravstvenih storitev skozi razvoj infrastrukture, vključno s primarno oskrbo.

Opisani specifični cilji so predstavljali vodilo pri pripravi strateških izhodišč in načrtov za formiranje predvidenih ukrepov RRP 2021–2027. Skozi to optiko so zasnovani tudi ukrepi in predlogi projektov, ki so odsev trenutnih potreb v okolju.

Najpomembnejši regijski projekti:

Ukrep	Projekt	Predlagatelj	Ocenjena vrednost
4.1. Zdrava in aktivna starost z inovativnimi pristopi k oskrbi in negi starajočega se prebivalstva z mobilizacijo potencialov dolgotrajno brezposelnih	4.1.1. Dolgotrajna oskrba za starejše, dodatne kapacitete ter dnevni in medgeneracijski centri za starejše	Občine: Kobilje, Moravske Toplice, Gornja Radgona, Črenšovci, Grad, Dobrovnik, Puconci, Razkrižje, Hodoš, MO M. Sobota, Radenci, Sv. Jurij ob Ščavnici, Tišina, Kuzma, Beltinci, Veržej, Gornji Petrovci, Apače, Šalovci, PORA G. Radgona Lucijan Ficko s. p., Društvo za zaščito živali	60 mil €
	4.1.2. Pomurski center za paliativno oskrbo	Občina Velika Polana	2,5 mil €
4.2. Izboljšan dostop do kvalitetnih storitev v izobraževanju, usposabljanju, vseživljenjskem učenju ter razvoj infrastrukture	4.2.1. Talent center	Pomurska gospodarska zbornica	5,2 mil €

8.4.1. Zdrava in aktivna starost z inovativnimi pristopi k oskrbi in negi starajočega se prebivalstva z mobilizacijo potencialov dolgotrajno brezposelnih

Pomurje je najstarejša slovenska regija, celo najstarejša evropska regija. To je več kot očiten razlog, zakaj je treba v RRP prav posebno pozornost nameniti starejši populaciji in izvesti ukrepe, ki bodo starejšim omogočali dostojno preživljanje poznih let. Istočasno pa je v pomurski regiji zaznati veliko število dolgotrajno brezposelnih, ki jih je vse težje motivirati za delo. Sektor socialne ekonomije, kamor bi te težko zaposeljive lahko vključili, se lahko poveže s podpornimi aktivnostmi zagotavljanja zdravega in aktivnega staranja starejši populaciji. Tovrstna sinergija bi reševala več težav z enim zamahom.

Kazalniki ukrepov:

Kazalnik	Stanje 2027	Vir spremljanja
Dodatne kapacitete pri izvajalcih dolgotrajne oskrbe	250 mest	Poročilo izvajalcev, MDDSZ
Površine, namenjene medgeneracijskim centrom in dnevnim centrom za starejše	400 m ²	Poročilo izvajalcev, MDDSZ
Število občin z urejeno dolgotrajno podporo starejših na domu	8	Poročilo izvajalcev
Število dolgotrajno brezposelnih, vključenih v pomoč starejšim na domu ali v dnevnih centrih	10	Poročilo izvajalcev, MDDSZ
Vzpostavljen Pomurski center za paliativno oskrbo	1	Poročilo izvajalcev

8.4.1.1. Dolgotrajna oskrba za starejše, dodatne kapacitete ter dnevni in medgeneracijski centri za starejše

Predlagatelj: Občine: Kobilje, Moravske Toplice, Gornja Radgona, Črenšovci, Grad, Dobrovnik, Puconci, Razkrižje, Hodoš, MO M. Sobota, Radenci, Sv. Jurij ob Ščavnici, Tišina, Kuzma, Beltinci, Veržej, Gornji Petrovci, Grad, Apače, Šalovci; PORA G. Radgona; Lucijan Ficko s. p., Društvo za zaščito živali

V Pomurju imamo 8 izvajalcev dolgotrajne oskrbe s koncesijami od katerih imata domova V Rakičanu in Ljutomeru še svoje enote po drugih krajih. Pri izvajalcih dolgotrajne oskrbe s koncesijo je prostora za 1185 ljudi, vendar pa izvajalci dolgotrajne oskrbe sprejemajo višje število ljudi kot jim dovoljuje koncesija. Tako je bilo 1. januarja 2021 pri pomurskih izvajalcih dolgotrajne oskrbe po uradnih podatkih nastanjenih 1279 ljudi.

V projektu je predvidena širitev nekaterih izvajalcev dolgotrajne oskrbe s povečevanjem kapacitet, ureditev dnevnih centrov pri izvajalcih dolgotrajne oskrbe, izgradnja več manjših enot za demenco, izgradnja objektov z varovanimi stanovanji, ureditev okolice destinacij dolgotrajne oskrbe starejših. V projektu je predvidena tudi terapevtska podpora živali, ki v določenih primerih dosega izredno pozitivne rezultate.

Za namene izboljšanja stanja na področju oskrbe starejših in omogočanja zdravega staranja, predlagamo vzpostavitev mreže centrov (dnevni, medgeneracijski, bivanjske skupnosti), ki bodo delovali v različnih okoljih po Pomurju in bodo vodeni s strani ustreznih usposobljenih institucij, ki imajo izkušnje na tem področju ter ustrezno kadrovske sestavo. Dnevni centri se lahko formirajo v stavbah, ki so v občinski lasti, a so zapuščene in potrebne obnove. Tam se lahko vzpostavi skupnost starejših, ki

se vsak dan srečujejo in sodelujejo v različnih aktivnostih, ki so lahko kratkočasne ali pa imajo tudi izobraževalni značaj. Lahko so to tudi medgeneracijski centri, kjer se starejši srečujejo z mladimi in izvajajo skupne dejavnosti, starejši predajajo izkušnje mlajšim, vodijo različne delavnice na področju ročnih del, hišnih opravil, kuhanju in podobno. To so lahko tudi bivanjske skupnosti v katerih živijo in delajo starejši, ki niso zaprti v dome za ostarele ampak z drugimi ostarelimi osebami živijo v skupnem gospodinjstvu in opravljajo dela na vrtu, vzdržujejo prostore, se družijo in so podpora eden drugemu. Take skupnosti obiskujejo npr. osebe, ki jim pomagajo pri delu, pomagajo pri nakupih v trgovini, jim pripeljejo stvari na dom in podobno. To bi bili lahko težje zaposljivi, ki bi po ustreznem usposabljanju pridobili kompetence za tovrstno delo.

S projektom bi rešili ključno težavo demografske strukture prebivalstva, dostopnost in celoviti pristop k dolgotrajni oskrbi tudi tistih starejših v Pomurju, ki ne želijo oddaljenega institucionaliziranega varstva, ampak oskrbe in pomoči v domačem okolju. Potrebujemo pristop k reševanju problematike v manjših občinah, ki nimajo rešene institucionalizacije oskrbe starejših. Predvsem gre pri projektu za vzpostavitev vseh nivojev oskrbe – na domu, dnevnega varstva in institucionalizacije. Oskrbovalne enote bi v posameznih manjših krajih skrbele za celotni spekter oskrbe, z prenovo zapuščenih stavb, ki bi bile primerne za tovrstno dejavnost bi doprinesli k razvoju krajev, nova delovna mesta in integracijo lokalnega prebivalstva v reševanje socialnih problematik. S tem bi dosegli poznejšo potrebo po vključenosti starejših v dolgotrajno oskrbo, bistveno boljše odzive na staranje prebivalstva.

Predvideni začetek	Trajanje	Skupna vrednost
2022	84 mesecev	60 mil €

8.4.1.2. Pomurski center za paliativno oskrbo

Predlagatelj: Občina Velika Polana

Z implementacijo zastavljenega projekta močno doprinesemo k razvoju področja paliative in s tem povezanih dejavnosti/storitev v Prekmurju/Pomurju oziroma širši regiji. Z ozirom na dejstvo, da projekt zagotavlja pomoč in podporo tako bolnikom z neozdravljivo boleznijo kot tudi njihovim najbližjim, skozi celotno obdobje obravnave, s tem neposredno izboljšuje kakovost življenja bolnikov in njihovih družin.

Projekt nagovarja enega ključnih problemov, to je trenutno stanje razvitosti paliative na državnem in regijskem nivoju. Z realizacijo projekta se v veliki meri rešuje trenutni problem nepovezanosti in nestrokovnosti. Projekt zagotavlja nepretrgano celostno oskrbo in ustrezno povezavo med različnimi zdravstvenimi in drugimi ustanovami.

Glede na predstavljeno problematiko paliativne oskrbe v regiji, so cilji investicije naslednji:

1. Zagotoviti skrb za 10–12 bolnikov, ki bodo nameščeni v enoposteljnih sobah (EU standard)
2. Sodelovati z mobilnim paliativnim timom,
3. Vzpostavitev regijske negovalne in strokovne službe za skrb za bolnike, ki so v domačem okolju,
4. Vzpostavitev ambulante za obravnavo simptomov kronično in neozdravljivo bolnih, kjer bodo gostovali tudi zunanji strokovnjaki (npr. nevrologi, kardiologi ...).

Projekt rešuje eno največjih pomanjkljivosti, in sicer nezadostno prepoznavanje bolnikovih potreb in neustrezno koordinacijo obstoječih služb, ki izvajajo paliativno oskrbo. S tem bo zagotovljeno boljše prepoznavanje bolnikovih potreb in potreb svojcev, s čimer bo bistveno izboljšan nivo ustreznega svetovanja, obvladovanja simptomov ter zadovoljstvo bolnika in svojcev.

Predvideni začetek	Trajanje	Skupna vrednost
2022	24 mesecev	2,5 mil €

8.4.2. Izboljšan dostop do kvalitetnih storitev v izobraževanju, usposabljanju, vseživljenjskem učenju ter razvoj infrastrukture

Dostop do kvalitetnih storitev v izobraževanju je osnovna pravica vsakega državljan in obveznost občin, da to na osnovnem nivoju šolanja omogočijo. Trenutne razmere pogosto ne dovoljujejo vpisa v vrtce in šole na potrebnem nivoju, kjer so razlog predvsem infrastrukturne pomanjkljivosti in ovire. V ta namen bo potrebno v Pomurju še veliko vlagati. Prisotne pa so tudi ideje po kvalitetnih podpornih mehanizmih pri odločanju mladih za poklice. Te slonijo na izkušnjah in dobrih praksah iz tujine, ki imajo za namene testiranja sposobnosti posameznika in svetovanju pri izbiri ustrezne smeri šolanja na sekundarnem nivoju, vzpostavljene posebne centre, ki pokrivajo velik del populacije in izvajajo prepotrebne aktivnosti, ki so v pomoč tako staršem kot tudi mladim, ki izbirajo svoj poklic. Pereča situacija na področju nezaposlenosti pa narekuje tudi ukrepe na področju dviga kompetenc populacije, ki se srečuje z dolgotrajno brezposelnostjo.

Kazalniki ukrepov:

Kazalnik	Stanje 2027	Vir spremljanja
Število vzgojno-varstvenih in izobraževalnih zavodov, ki so prenovili ali nadgradili svojo infrastrukturo za doseganje standardov	5	Poročilo izvajalcev; MIZŠ
Vzpostavljen regijski »talent center«	1	Poročilo izvajalcev
Delež udeležencev, ki bodo uspešno zaključili programe za pridobitev kompetenc	80 %	Poročilo izvajalcev; MIZŠ
Delež udeležencev, ki v okviru obiskovanja programa uspešno zaključijo nedokončano izobraževanje.	50 %	Poročilo izvajalcev

8.4.2.1. Talent center

Predlagatelj: Pomurska gospodarska zbornica

Postavitev Talent centra za mlade po vzorcu sosednjih držav kot orientacijsko platformo za tiste mlade, ki so na pragu odločitve glede izbire srednje šole in nadaljnega izobraževanja (7. in 8. razred OŠ). Mladi v tem centru skozi testiranje na 48 postajah odkrivajo tisto, kar je najboljše v njih. Gre za metodo merjenja sposobnosti, spretnosti, znanj in veščin otrok. S pomočjo motoričnih testov in testov znanj se določi, kateri poklici so za posameznega otroka najbolj primerni, hkrati se upoštevajo izražene želje otrok. V tem centru bi se testiralo približno 80 % osnovnošolcev, ki v talent center pridejo v sklopu šole.

Predvideni začetek	Trajanje	Skupna vrednost
2022	24 mesecev	5,2 mil €

8.4.3. Zbirni seznam identificiranih razvojnih pobud – Socialna regija

Predlagatelj	Naziv	Ocenjena vrednost v €
Center za zdravje in razvoj Murska Sobota	Ustvarjanje delovnih mest v sektorju socialne ekonomije Pomurja	260000
Občine: Tišina, Puconci, Kuzma, Beltinci	Infrastrukturno urejanje romskih naselij	2200000
MO M. Sobota	Medgeneracijsko središče za razvoj podjetništva in društvenih dejavnosti	330000
Ljudska univerza, Zavod za izobraževanje odraslih in mladine Lendava	Razvijanje temeljnih in poklicnih kompetenc pri marginaliziranih skupinah	2450000
Občine: M. Toplice, Grad, Sv. Jurij ob Ščavnici, MO M. Sobota, Ljutomer, Cankova, Črenšovci, Kuzma, Puconci, Veržej Turnišče, Radenci, Ljutomer	Razvoj vzgojno varstvene in izobraževalne infrastrukture	18100000
Občina Šalovci	Širitev TNC Peterloug Markovci – središče za mlade	400000
Ljudska univerza Murska Sobota	Dvig kompetenčne ravni v luči vseživljenjskega učenja in trajnostnega razvoja	2400000
Ljudska univerza Murska Sobota, Zavod za permanentno izobraževanje	Projektno učenje mlajših odraslih - PUM-O	840000
PORA G. Radgona	Regijska štipendijska shema	850000
Preventivne aktivnosti zgodnjega zaznavanja in preprečevanja bolezni	Občini: Šalovci in Beltinci	620000
Občine: G. Radgona in Črenšovci	Razširjanje zdravstvenih domov	110000
Društvo za zaščito živali Pomurja	Celostni ukrepi ozaveščanja o humanem ravnanju z živalmi ter pomenu njihove dobrobiti in enakovrednosti za zdravje prebivalstva ter družbeni razvoj	37000
Center za zdravje in razvoj, ONEJ – društvo prekmurske pobude	Zdravi otroci za zdravo regijo	10100000
Občine: Križevci, Cankova, Črenšovci, Tišina, Kuzma, Rogašovci, Šalovci, Lendava, Veržej, Apače, Radenci	Športno-rekreacijski centri, dvorane in telovadnice	29100000
Občine: Razkrižje, MO M. Sobota, Dobrovnik	Nove in razširjene stanovanjske soseske	5200000
Ustanova lokalna razvojna fundacija za Pomurje	Regionalno stičišče nevladnih organizacij Pomurja	677000
Občine: Šalovci in MO M. Sobota	Nadgradnja centrov za zaščito in reševanje	10300000

8.5. PRIVLAČNA REGIJA

Privlačnost regije deloma krepijo že predvideni ukrepi izpostavljeni v prvih štirih razvojnih prioritetah, medtem ko se peti osredotoča predvsem na to, kako konkurenčne prednosti in zanimivosti regije povezati v kakovostno turistično ponudbo ter hkrati zagotavljati vsebine in aktivnosti tudi lokalnim skupnostim. Poseben poudarek bo namenjen lokalnim verigam vrednosti, zlasti na področju pridelave in predelave zdrave hrane. Slednja bo prihodnje postala en izmed ključnih stebrov razvoja regije in njene privlačnosti za življenje ali obisk.

V prihodnje bosta prav tako izjemnega pomena povezovanje z namenom oblikovanja integralnih turističnih produktov ter skupna promocija in nastop na domačem in tujih trgih. Ob tem bo posebnega pomena tudi čezmejno povezovanje, ki bo pripomoglo h krepitvi sodelovanja v partnerstvih onkraj državne meje.

Vse aktivnosti bodo utemeljene na pristopu »od spodaj navzgor«, kjer gre za to, da razvojna vlaganja usmerjajo lokalne skupnosti.

Najpomembnejši regijski projekti:

Ukrep	Projekt	Predlagatelj	Ocenjena vrednost
5.1 Povezovanje ponudnikov, vzpostavljanje lokalnih verig vrednosti ter skupni nastopi na trgih	5.1.1 Zdravo iz Pomurja – vzpostavitev blagovne znamke in lokalnih verig vrednosti	Zavod Rastišče – poligon za zelene ideje, Gornja Radgona	300 000 €
5.2 Inovativni, integralni turistični produkti in razvoj destinacij	5.2.1 Razvoj regijskega letališča Murska Sobota z dodatnimi turističnimi in kadrovske razvojnimi kapacitetami	Aeroklub Murska Sobota	5,4 mil €
	5.2.2 Športno rekreacijski center FAZANERIJA	Mestna občina Murska Sobota in člani odbora RSR Privlačna regija	26 mil €
	5.2.3 Revitalizacija degradiranega parkovnega kompleksa Radenci	Občina Radenci	4,5 mil €
	5.2.4 Vzpostavitev strukture Destinacijska management organizacija (regijska destinacijska organizacija) in izvedba nalog DMO	RA Sinergija*, kot koordinator prioritete razvojnega področja »privlačna regija«, (*skupaj z ostalimi razvojnimi institucijami mrežne RRA za Pomurje)	3 565 000 €
	5.2.5 Vzpostavitev gondole v Lendavi	Občina Lendava	8 mil €

	5.2.6 Turizem na jezerih v Pomurju	Zavod za turizem in razvoj Lendava in občine Apače, Sv. Jurij ob Ščavnici, Križevci, Cankova, MO Murska Sobota, Dobrovnik in Lendava	17 947 600 €
5.3 Oživiljanje mestnih in vaških središč, kulturna infrastruktura ter razvoj kreativnega sektorja	5.3.1 Središče Moravskih Toplic	Občina Moravske Toplice	5 mil €
5.4 Ohranjanje in prezentacija regijske kulturne dediščine	5.4.1 Hiša prekmurske besede	Občina Puconci	500 000 €
	5.4.2 Evropski muzej romske kulture in zgodovine	Zveza Romov Slovenije	150 500 €

8.5.1. Povezovanje ponudnikov, vzpostavljanje lokalnih verig vrednosti ter skupni nastopi na trgih

Na področju pridelave in predelave zdrave hrane ima Pomurje izjemen potencial, ki ga lahko razvija na temelju tradicije, naravnih danosti, znanja in izkušenj ter vzpostavljene infrastrukture. Za uspešen nastop na trgu bo regija spodbujala oblikovanje zaključenih lokalnih oskrbnih verig, organizacijo logističnih mrež pridelovalcev in predelovalce zdrave hrane, ki bodo povezani v zadrugah ali podobnih oblikah sodelovalne ekonomije ter oblikovanje skupnih, enotnih, inovativnih in marketinško dobro podkovanih blagovnih znamk. Te bodo izpostavljale izvor pridelkov in izdelkov ter zdrav način pridelave ali predelave.

Povezani pridelovalci in proizvajalci bodo z enotnim nastopom na trgu lažje konkurirali večjim sistemom, saj bodo skupaj vlagali v razvoj tehnologij, distribucije, promocije in trženja, hkrati pa učinkoviteje zagotavljali kontinuirano oskrbo in stalno zalogo sveže zdrave hrane. Poseben poudarek bo namenjen funkcionalni hrani, ki bo v svoji trženjski zasnovi naravnana tudi v privabljanje turističnega obiska – tako kulinaričnega kakor tudi zdraviliškega in zdravstvenega.

Kazalnika ukrepa:

Kazalnik	Stanje 2027	Vir spremljanja
Število oblikovanih zaključenih lokalnih oskrbnih verig	3	Poročilo nosilca
Število enotnih, inovativnih in marketinško dobro podkovanih blagovnih znamk	3	Poročilo nosilca

8.5.1.1. Zdravo iz Pomurja – vzpostavitev blagovne znamke in lokalnih verig vrednosti

Predlagatelj: Zavod Rastišče – poligon za zelene ideje, Gornja Radgona

Regija premore izjemne endogene potenciale za oblikovanje lokalnih verig vrednosti na področju zdrave hrane ter s hrano povezanih turističnih storitev in produktov. Ključen izziv, ki ga projekt naslavlja, je nepovezanost in neuskklajenost ponudbe ter posledično nizka prepoznavnost pomurskih produktov na trgih v regiji, Sloveniji in v tujini.

Specifični cilji projekta so oblikovanje lokalnih verig vrednosti na področju zdrave hrane in turizma, krepitev imidža Pomurja kot regije zdravja, zdrave hrane in sonaravnega kmetovanja in turizma, zagotovitev strukture za dolgoročno upravljanje in trženje z blagovno znamko »Zdravo iz Pomurja«.

Ciljne skupine in deležniki v projektu so lokalni pridelovalci in predelovalci zdrave hrane, lokalni turistični ponudniki nastanitvev in aktivnosti, lokalni distributerji na področju zdrave hrane in lokalnih izdelkov, upravljavci turističnih destinacij na lokalnih in regijski ravni.

Pričakovani rezultati: krepitev lokalnih verig vrednosti, oživljanje podeželja in gospodarske aktivnosti na podeželju, doseganje višje dodane vrednosti lokalnih produktov in storitev, večja prepoznavnost regije in ponudbe regije, vzpostavljena močna in prepoznavna blagovna znamka, ki bo omogočala povezovanje širokega nabora deležnikov in njihovo skupno nastopanje na domačih in tujih trgih. V oblikovane verige vrednosti bodo povabljeni lokalni pridelovalci in predelovalci zdrave hrane ter turistični ponudniki z območja celotne regije.

Predvideni začetek	Trajanje	Skupna vrednost
1. 9. 2022	36 mesecev	300 000 €

8.5.2. Inovativni, integralni turistični produkti in razvoj destinacij

Pomurje ima velik potencial za nadgradnjo turizma, ki je potrebna za ohranjanje konkurenčnih prednosti v tem pomembnem gospodarskem sektorju. Na strateški ravni je potrebno izpostaviti pet ključnih usmeritev: krepitev ekonomske osnove s strateškimi investicijskimi vlaganji za ohranjanje in odpiranje delovnih mest v turizmu in s turizmom povezanih dejavnosti; povečevanje dodane vrednosti v turizmu s podaljševanjem bivanja ali pogostejšim obiskovanjem regije in s povečevanjem potrošnje obiskovalcev; krepitev prepoznavnosti turistične destinacije Pomurje s prehodom iz imidža »nizkocenovne« v zeleno, zdravo destinacijo; povezovanje ponudnikov s ciljem dviga kvalitete turističnih produktov, povišanjem učinkovitosti v turistični dejavnosti ter večjo ponudbo v okviru doživljajskega turizma; skupno upravljanje in trženje destinacije.

V prihajajočem programskem obdobju predstavlja glavni cilj na področju turizma povečanje dodane vrednosti na obiskovalca. To je možno doseči s širjenjem ponudbe (predvsem v smislu doživljajskega turizma) in posledično s tem s podaljšanjem časa bivanja turistov v Pomurju, z boljšo kvaliteto storitev (posledično tudi cen) in s povečanjem obsega turističnih obiskovalcev regije ali pogostejšimi krajšimi prihodi gostov. Ključna vzvoda za doseg te ciljev sta dva, investicije v turistično infrastrukturo, kadre ter ponudbo in povezovanje pri promociji in trženju turističnih kapacitet v Pomurju.

Podprti bodo zlasti programi in produkti, ki bodo temeljili na osnovnem sporočilu regije, torej zdravem naravnem okolju, zdravi hrani in aktivnostih v naravi, in ki bodo delovali povezovalno, denimo z vključevanjem gastronomske ponudbe širšega zaledja v zdraviliške in zdravstvene storitve, skratka z integralnimi produkti, ki bodo povezali več ponudnikov, a sporočali isto zgodbo o Pomurju.

Kazalniki ukrepa:

Kazalnik	Stanje 2027	Vir spremljanja
Marketinški in komunikacijski načrt pomurske turistične ponudbe	1	Poročilo nosilca
Zvišanje dodane vrednosti na obiskovalca v primerjavi z izhodiščnim letom 2020	25 %	SURS
Regionalna destinacijska organizacija	1	Poročilo nosilca
Sistem trženja na regionalni ravni	1	Poročilo nosilca
Število novih turističnih magnetov v regiji	3	Poročilo nosilca
Število izvedenih usposabljanj za turistične delavce s poudarkom na razvoju inovativnih produktov, dvigu kompetenc	10	Poročilo nosilca

8.5.2.1. Razvoj regijskega letališča Murska Sobota z dodatnimi turističnimi in kadrovske razvojnimi kapacitetami

Predlagatelj: Aeroklub Murska Sobota

Letališče Rakičan je največje letališče v regiji, ki nagovarja in sodeluje z deležniki iz cele regije, izven regije in tujine. S projektom bo urejeno celovito prenovljeno sodobno regijsko športno letališče s sodobnim heliportom ter turističnimi kapacitetami in povezavo z ostalimi športnimi centri.

V okviru projekta bodo prenovljene vzletno-pristajalna steza, vozna pot, ograja, dograjeni, obnovljeni in na novo izgrajeni hangarji, heliport, samopostrežna črpalka za gorivo, posodobljena bo oprema letališča za nadzor letov, urejeni bodo prostori za razvoj tehnične kulture, infrastruktura za dodatne turistične kapacitete in za izvajanje večjih medijskih dogodkov ter okolica za razvoj ponudbe v povezavi z Expanom in RIS Dvorec Rakičan.

Predvideni začetek	Trajanje	Skupna vrednost
2022	72 mesecev	5,4 mil €

8.5.2.2. Športno rekreacijski center FAZANERIJA

Predlagatelj: Mestna občina Murska Sobota in člani odbora RSR Privlačna regija

Projekt ŠRC Fazanerija prioriteto pomeni posodobitev mestnega stadiona in posodobitev mestnega kopališča s pokritim plavalnim bazenom. Cilj projekta je zagotoviti potrebne športne površine ustrežne kakovosti za izvajanje športno-rekreacijskih dejavnosti, izboljšati pogoje tekmovanja in vadbo nogometa na državni in mednarodni ravni, omogočiti plavanje skozi celo leto ter izboljšati pogoje plavanja kot kakovostnega športa in rekreativnega plavanja. Z ureditvijo športno rekreacijskih površin bi celotno območje Fazanerije bilo privlačno in urejeno, z ureditvijo površin bi se povečalo število

uporabnikov, tako domačih in tujih reprezentanc ter ostalih obiskovalcev, razvijal bo se športni turizem v celotni regiji, kar bo privedlo do multiplikativnih sinergijskih učinkov tako v turizmu kot gospodarstvu. Z izvedbo projekta ŠRC Fazanerija bodo zaživali in dobili dodano vrednost tudi športni centri v Beltincih, Bakovcih, na Pušči in v Radencih.

Predvideni začetek	Trajanje	Skupna vrednost
5. 5. 2022	67 mesecev	26 mil €

8.5.2.3. Revitalizacija degradiranega parkovnega kompleksa

Predlagatelj: Občina Radenci

Predvidena je obnova celotnega parkovnega kompleksa v Radenskem parku z dodatkom modernih kompozicij sprehajalnih stez, izgradnja tematskih interaktivnih učilnic. Načrtovana investicija je komplementarna s cilji razvoja naložb v učno, rekreacijsko, kulturno in turistično infrastrukturo Slovenskih goric. Ponudba bo razširjena s kakovostno urejeno rekreacijsko, poučno, kulturno infrastrukturo, še posebej v navezavi s turistično destinacijo Radenci in regijo Pomurja.

Cilj investicije je revitalizacija celotnega parkovnega kompleksa v radenskem parku z dodatkom modernih kompozicij sprehajalnih stez ter izgradnja tematsko-interaktivnih učilnic.

Predvideni začetek	Trajanje	Skupna vrednost
3. 10. 2023	36 mesecev	4,5 mil €

8.5.2.4. Vzpostavitev strukture Destinacijska management organizacija (Regijska destinacijska organizacija) in izvedba nalog DMO

Predlagatelj: RA Sinergija, kot koordinator prioritetnega razvojnega področja »privlačna regija«, z ostalimi razvojnimi institucijami mrežne RRA za Pomurje

Turizem je ena izmed ključnih razvojnih prioritet v Pomurju in v zadnjih letih se je z vzpostavitvijo t.i. turističnih magnetov število turistov v Pomurju še povečalo. Tudi v novi finančni perspektivi Pomurje potrebuje nadaljnji razvoj turizma, kot enega ključnih komparativnih prednosti in kot sektor z velikim multiplikativnim potencialom.

Nepovezanost in pomanjkanje koordinacije med turističnimi deležniki je ključna organizacijska pomanjkljivost pomurskega turizma. Zato je osrednjega pomena, da se vzpostavi organizacijski model, ki bo povečal učinkovitost, kakovost, promocijo in razvoj pomurskega turizma. Projekt bo izveden v dveh fazah.

V prvi fazi projekt načrtuje vzpostavitev procesa, ki bi privedel do širokega konsenza o organizacijskem modelu tako imenovane DMO Pomurje, ki bi vseboval ključne odgovore na vprašanja o pravni obliki, nalogah in pristojnostih ter financiranju institucije (ali mreže institucij), ki bodo izvajale zgoraj navedene naloge. Cilj prve faze projekta je torej vzpostaviti DMO Pomurje, ki je sposoben operativno usmerjati delovanje in razvoj turizma v regiji.

Namen druge faze je povečati prepoznavnost Pomurja kot turistične destinacije, razvoj blagovne znamke, vzpostavitev novih trženjskih kanalov in izboljšanje obstoječih ter izobraževanje in usposabljanje kadrov v turizmu.

Predvideni začetek	Trajanje	Skupna vrednost
1. 7. 2022	90 mesecev	3 565 000 €

8.5.2.5. Vzpostavitev gondole v Lendavi

Predlagatelj: Občina Lendava

Izgradnja gondole bo doprinesla k razbremenitvi lokalnega prometa, hkrati pa bo nova atrakcija za obiskovalce, katerim bo prav tako olajšan vzpon do stolpa Vinarium. Gondola bo tako pripeljala potnike iz starega mestnega jedra Lendave, do vznožja stolpa Vinarium, kjer se bo uredila postaja in restavracija. Potreba po restavraciji je identificirana že od samega začetka obratovanja stolpa Vinarium. Z izgradnjo restavracije bo stolp kot točka interesa dobil dodano vrednost, vsekakor pa bo zanimiva tudi za domačine. »Z gondolo čez mesto Lendava do stolpa Vinarium« bo nov zanimiv turističen produkt, katerega bo lažje tržiti kot paket, saj se trenutno turistični delavci srečujejo s problematiko kombiniranja obiska stolpa in usmerjanjem obiskovalcev v gostišča, ki mnogokrat niso v bližini ali pa ne obratujejo skozi celotno leto.

Cilj projekta je ponuditi prevoz iz mesta v gorice kot obliko javnega prevoza za domačine in kot novo turistično atrakcijo za obiskovalce. S postavitvijo restavracije je cilj ustvariti dodano vrednost obstoječi točki interesa in povečati lokalno gastronomsko ponudbo. Z začetkom vzpona v starem mestnem jedru je namen prispevati k oživitvi starega mestnega jedra in s celotnim projektom prispevati k boljši kakovosti življenja za prebivalce. Projekt je del ključnega področja »Zdravo, naravno, družbeno in gospodarsko okolje«, vezanega na temeljno razvojno specializacijo regije.

Projekt prispeva k privlačnosti regije, ustvarja nove trajnostne in integrirane možnosti ter ponuja nove možnosti delovanja za mlade preko delovanja v novih produktih ter posledično naslavlja preprečevanje izseljevanja mladih.

Predvideni začetek	Trajanje	Skupna vrednost
1. 9. 2022	30 mesecev	8 mil €

8.5.2.6. Turizem na jezerih v Pomurju

Predlagatelj: Zavod za turizem in razvoj Lendava in občine: Apače, Sv. Jurij ob Ščavnici, Križevci, Cankova, MO Murska Sobota, Dobrovnik in Lendava

Projekt se osredotoča na revitalizacijo jezer in njihov nadaljnji turistični razvoj. V projekt so povezana jezera s področja občin Apače, Sv. Jurij ob Ščavnici, Križevci, Cankova, Murska Sobota, Dobrovnik in Lendava.

Navedene občine namreč imajo v svojem okolju jezero (Gajševsko jezero, Blaguško jezero, Konjišče, Soboško Jezero, Krašči, Bukovniško jezero ter Petišovska gramoznica), ki jo želijo povezati v skupno turistično ponudbo. Zato se bodo aktivnosti v okviru projekta nanašale na revitalizacijo jezer (v najširšem možnem pomenu), razvoj turistične infrastrukture in razvoj turistične ponudbe na jezerih, z vključitvijo kar 7 občin pa bo imel projekt širši vpliv na razvoj celotne regije na področju turizma.

Pri Gajševskem jezeru je predvidena postavitev spremljevalne urbane opreme, opazovalnic za ornitologe in peš most čez reko Ščavnico. Dolžina je previdena za cca. 1,2 km. Predvidena je tudi izgradnja kampa.

Predvideni začetek	Trajanje	Skupna vrednost
1. 7. 2022	48 mesecev	17 947 600 €

8.5.3. Oživljanje mestnih in vaških središč, kulturna infrastruktura ter razvoj kreativnega sektorja

Pomurska regija je bogata tako z institucijami in organizacijami kot s posamezniki in posameznicami, ki delujejo znotraj kreativnega sektorja (Festival sodobnega plesa Fronta, Triennale male plastike, Grossmannov festival filma in vina, MIKK, Bogračfest Lendava in Borovo gostüvanje ...). Posameznike in organizacije, ki delujejo znotraj kulturnih in kreativnih industrij, bo v prihodnje treba uspešneje vključevati v oblikovanje kulturno-turistične ponudbe v regiji.

Okrepljeno povezovanje kulturnih in kreativnih industrij s potencialno kulturno-turistično ponudbo lahko privede do sinergijskih učinkov ne samo na področju kulturnih in kreativnih industrij, temveč tudi pri iskanju optimalnih rešitev obnove, revitalizacije in opremljanja kulturnih hramov, oživljanju mestnih središč, varovanju naravne in kulturne dediščine ter razvoju turističnih produktov.

Poseben poudarek bo namenjen revitalizaciji degradiranih urbanih območij, in sicer z namenom zagotavljanja infrastrukture in pogojev produkcije ter dostopnosti urbane kulture. Ukrepi revitalizacije bodo financirani primarno z mehanizmom CTN, do katerega so upravičene mestne občine in CLLD, ki zajema ostala naseljena območja regije. Namen ukrepa je med drugim spodbujanje ustvarjalnosti in kulturne produkcije lokalnih skupnosti, zagon dejavnosti kreativnih industrij in krepitev segmenta kulturnega turizma. Razvijati je potrebno tudi nesnovno kulturno dediščino z digitalizacijo ter uporabo orodij virtualne in obogatene resničnosti.

Kazalnika ukrepa:

Kazalnik	Stanje 2027	Vir spremljanja
Število oblikovanih partnerstev med kreativnimi posamezniki ali skupinami in kulturno-turistično ponudbo	5	Poročilo nosilca
Število revitaliziranih degradiranih urbanih območij za namene spodbujanja urbane kulture	4	Poročilo nosilca in izjava koristnika

8.5.3.1. Središče Moravskih Toplic

Predlagatelj: Občina Moravske Toplice

Ureditev središča Moravskih Toplic je eden najpomembnejših projektov za občino Moravske Toplice, za katerega želimo, da bi postal reprezentativen prostor tako za občino Moravske Toplice, kot za kraj Moravske Toplice in tudi regijo. Zato si želimo poiskati napredne in strokovno najboljše rešitve za razvoj turističnega kraja Moravske Toplice oziroma vodilne turistične destinacije Moravske Toplice.

Ureditev središča Moravskih Toplic v trg, ki postane prostor srečevanja in druženja za domačine in turiste, ima upravno vlogo in hkrati vlogo trga, tržnice, trgovinske in gostinske dejavnost, počivališča, postajališča, prireditvenega prostora, parkirišča, igrišča, itd. Prostor povezuje oboje terme – Terme 3000 in Terme Vivat.

Moravske Toplice ustvarijo več kot 50% nočitev v regiji in so največji turistični kraj v Pomurju. So tudi eni največjih termalnih krajev v Sloveniji. S tem bistveno prispevajo k regijskemu turističnemu gospodarstvu, navezujočim se dejavnostim in delovnim mestom.

Predvideni začetek	Trajanje	Skupna vrednost
1. 1. 2021	72 mesecev	5 mil €

8.5.4. Ohranjanje in prezentacija regijske kulturne dediščine

Kulturna dediščina je za regijo izrednega pomena, predvsem z vidika ohranjanja značilnosti in identitete regije in tukaj živečega prebivalstva. Izjemnega pomena za ohranjanje pričevanj o kulturno-zgodovinskem razvoju regije, o njeni zgodovini, kulturni podobi in identiteti znotraj širšega slovenskega in evropskega prostora je zato pomembno ustrezno varovanje in hranjenje pomurske kulturne dediščine. Za evidentiranje, zbiranje, raziskovanje, dokumentiranje, hranjenje, varovanje in predstavitev temeljnih zbirk kulturne dediščine skrbijo ustanove regijskega značaja. Pri tem pa razvoj tehnologije kliče tudi po sodobnih pristopih tako hranjenja kulturne dediščine kot tudi njenem vključevanju v turistične, izobraževalne in promocijske namene.

Namen ukrepa je med drugim ohranjanje in prezentacija kulturne dediščine regijskega pomena, ki bo uresničena preko zbranih in razstavljenih novih zbirk, digitalizacije zbirk, interaktivne prezentacije kulturne dediščine ter sanacije objektov regijskega značaja.

Kazalnik ukrepa:

Kazalnik	Stanje 2027	Vir spremljanja
Število izvedenih projektov s področja ohranjanja in prezentacije regijske kulturne dediščine	3	Poročilo nosilca

8.5.4.1. Hiša prekmurske besede

Predlagatelj: Občina Puconci

Projekt načrtuje ureditev zbirke prekmurskega slovstva na domačiji prekmurskega narodnega buditelja Števana Kuzmiča. Gre za projekt ohranjanja kulturne dediščine, ki sestoji iz ohranitve rojstne hiše (domnevno) največjega prekmurskega pisatelja in narodnega buditelja Š. Kuzmiča. V delu hiše bi bila postavljena zbirka stare prekmurske književnosti, ki bi se s tem ohranila zanamcem, v drugem delu pa bi bil prostor za druženja in organizacijo različnih družabnih srečanj, seminarjev, okroglih miz in drugih dogodkov. Projekt je zastavljen tako, da bi obiskovalec osnovno sporočilo prejel že ob samem vstopu v objekt s pomočjo avdio vizualne tehnike, nadaljnja prezentacija pa bi sledila v samem objektu. Hiša prekmurske besede bi v tem konceptu bila namenjena tudi izobraževanju in mladi populaciji.

Predvideni začetek	Trajanje	Skupna vrednost
2022	60 mesecev	500 000 €

8.5.4.2. Evropski muzej romske kulture in zgodovine

Predlagatelj: Zveza Romov Slovenije

Pomurje je ena izmed regij z najštevilčnejšim Romskim prebivalstvom v Sloveniji. Romi živijo na širšem območju Prekmurja že več stoletij. Murska Sobota velja za središče romske skupnosti, saj imajo tu sedež Zveza Romov Slovenije, Svet Romske skupnosti, radio Romic in mnoge druge romske institucije in organizacije.

Romska skupnost ima svojo zgodovino, jezik in kulturo. Romska kultura in kulturna dediščina sta izjemno bogati in sta sestavni del slovenske kulture, a sta žal pogosto slabo interpretirani in predstavljeni. V Evropskem muzeju romske kulture, ki bo imel sedež na območju Mestne občine Murska Sobota, bodo na ogled postavljeni elementi materialne kulture Romov v jugovzhodni Evropi. Med drugim bodo prikazani romski poklici, umetniške veščine in bivališča skozi zgodovino, vozila, glasba, obrt ter številni drugi razstavniki eksponati iz širšega srednje in jugovzhodno evropskega prostora. Del kompleksa bo namenjen muzejski galeriji, kjer se bodo prirejale občasne razstave in drugi dogodki (literarni večeri, predavanja, glasbeni večeri, predstavitve idr., del prostorov bo namenjen knjižni (bodisi knjižnični ali knjigarniški) dejavnosti, v okviru muzeja bo delovala tudi manjša kavarna, kjer bodo na voljo revije in časopisi, prav tako bodo obiskovalci lahko prelistali knjige iz knjigarne in knjižnice.

V muzeju bodo zaposleni pripadniki romske skupnosti in druge osebe iz ranljivih družbenih skupin, saj bo muzej deloval kot socialno podjetje.

Predvideni začetek	Trajanje	Skupna vrednost
1. 7. 2021	24 mesecev	150 500 €

8.5.5. Zbirni seznam identificiranih razvojnih pobud – Privlačna regija

Predlagatelj	Naziv	Ocenjena vrednost v €
Horvat Gizela	Turizem, proizvodnja ekološko pridelane hrane na bio dinamičen način, oskrba z domačo hrano v regiji in izven	4000000
Zavod za kulturo, turizem in šport Murska Sobota	TRADICIONALNI ŽIVILSKI TURISTIČNI PRODUKTI	100000
Občina Velika Polana	StayMURA - Moja Mura, Moja Slovenija	7 800 000
MESTNA OBČINA MURSKA SOBOTA	Celostna ureditev in upravljanje destinacije Soboško jezero	2000000
Zavod za kulturo, turizem in šport Murska Sobota	TURISTIČNO REKREACIJSKI CENTER SOBOŠKO JEZERO	1800000
TEHNOLOGIJE TVG – Inštitut za trajnostne tehnologije	TVG Krožne vasi Goričko »FILLING - FILL IN GORIČKO« FILLING »FILL IN GORIČKO« »TVG« TRAJNOSTNA VAS GORIČKO™	490750
TEHNOLOGIJE TVG – Inštitut za trajnostne tehnologije	TVG Krožne vasi Goričko - VAS SENIOR 65+ »TVG VAS SENIOR 65+« »TVG« TRAJNOSTNA VAS GORIČKO™	1250500
Občina Kobilje	Glamping naselje	250000
Zavod za kulturo, turizem in šport Murska Sobota	VERIGA PRENOČIŠČ PO MESTNI OBČINI MURSKA SOBOTA V PRIVAT NASTANITVAH	500000
Občina Puconci	RAZVOJ TURISTIČNE DESTINACIJE GORIČKO	500000
Zavod za kulturo, turizem in šport Murska Sobota	PRENOČIŠČA V NARAVI - OB REKI MURI	500000
Občina Apače	Eko center in panonski glamping Natura Mistica Apače	3034000
Občina Radenci	Sanacija degradiranih naselij in sanacija avtohtonih vinogradniških hiš	
Občina Moravske Toplice	Rimska čarda - Ureditev turističnega območja	9000000
Občina Moravske Toplice	Razvoj turizma na območju Občine Moravske Toplice	10370000
Občina Šalovci	Izgradnja centra kulturnega turizma obmejnega trilateralnega območja	950000
Zavod za kulturo, turizem in šport Murska Sobota	PODODNIŠKA DOŽIVLJajska POT OB REKI MURI	1000000
OBČINA LJUTOMER	Izgradnja kampa v mestu Ljutomer in ureditev povezovalnih kolesarskih ter pohodnih poti	5750000
Občina Razkrižje	Prazgodovinska naselbina	52019
Občina Hodoš	Bivši mejni prehod Hodoš	500000
Občina Tišina	Turistično informacijski center Gederovci - TIC Gederovci	500000
DRUŠTVO ZA RAZVOJ BUTIČNEGA TURIZMA – HADIKOVA POT	POSTAVITEV 'HADIKOVE POTI' – IZOBRAŽEVALNA TEMATSKA POT	60000
DRUŠTVO ZA RAZVOJ BUTIČNEGA TURIZMA – HADIKOVA POT	HADIKOV' BUTIČNI TURISTIČNI PRODUKT	75000
DRUŠTVO ZA RAZVOJ BUTIČNEGA TURIZMA – HADIKOVA POT	POSTAVITEV 'GLAMPYARDING' NAMESTITVENIH KAPACITET	36000
Občina Grad	Ureditev kompleksa v Vidoncih za namen turizma	3500000
Občina Beltinci	GüMLA	269859
Zavod za razvoj in umetnost Art središče oz. ONEJ - društvo prekmurske pobude	EKO AMFITEATER	500000

Občina Apače	Eko center in panonski glamping Natura Mistica Apače	3034000
Raziskovalno izobraževalno središče središče Dvorec Rakičan	STIČIŠČE KULTURE & TURIZMA V DVORCU RAKIČAN	2500000
RIS Dvorec Rakičan	STIČIŠČE KULTURE & TURIZMA – DVOREC RAKIČAN	5500000
Skupina Panvita in Občina Grad	HIŠE PRIDELAVE & PREDELAVE S TURISTIČNO NOTO – GORIČKO	1700000
OBČINA RADENCI	INDUSTRIJSKA DEDIŠČINA	1746386
OBČINA LJUTOMER	Vinogradniška plaža	2500000
Občina Puconci	RAZGLEDNI STOLP BODONCI	1800000
Zavod za razvoj in umetnost Art središče oz. ONEJ - društvo prekmurske	POSTAVITEV NAJVEČJE PÜJTRE NA SVETU	70000
Zavod za razvoj in umetnost Art središče oz. ONEJ - društvo prekmurske	POSTAVITEV UMETNIŠKIH DEL/INSTALACIJ PO KRAJINSKEM PARKU GORIČKO	605000
Društvo za sobivanje z naravo Murska straža	Čarni brejg	326000
Občina Grad	Obnova Grajske pristave za namen turizma	2000000
Občina Razkrižje	Brod na Gibini	93634
Občina Odranci	ETNOGRAFSKI MUZEJ – PREKMURSKA HIŠA – 2. FAZA	160000
Zavod za kulturo, turizem in šport Murska Sobota	ZELENI OBROČ OKROG MURSKE SOBOTE	50000
Občina Razkrižje	Gramozne jame	780281
Občina Razkrižje	Turistično naselje Veščica	1040375
Občina Razkrižje	Center Zavrje	2230429
Občina Radenci	Muzej vinogradništva in traminca	3000000
Občina Šalovci	Naravno kopaljšče	1350000
Zavod za kulturo, turizem in šport Murska Sobota	RAZVOJ DODATNE INFRASTRUKTURE IN TURISTIČNE PONUDBE OB KOLESARSKIH IN POHODNIŠKIH POTEH	300000
Občina Rogašovci	SKAKALNI CENTER PERTOČA	325409
Občina Rogašovci	ŠPORTNO REKREACIJSKI CENTER ROGAŠOVCI – 2. FAZA	489875
Občina Turnišče	Center za zaščito in reševanje	2925000
Halki d.o.o.	Obogatite vašo spletno stran z rezervacijskim sistemom	19900
Občina Sveti Jurij ob Ščavnici	Ureditev Turistično promocijskega centra Stara Gora	1150000
Občina Dobrovnik	Vzpostavitev infrastrukture vinsko turističnih cest	900000
Občina Ljutomer	Noetova barka na Jeruzalemu	2 050 000
Raziskovalno izobraževalno središče Dvorec Rakičan	Zlitje kulture in aktivnega turizma	1 500 000
PORA G. Radgona	Živeti kulturo	200000
PORA G. Radgona	Izgradnja kreativne ekonomije	200 000
Občina Ljutomer (s partnerjem KTD Festival Ljutomer)	Slovenski center filmske kulture in novih avdio vizualnih tehnologij	2 300 000
Mestna občina Murska Sobota	Prenova mestnega središča - 2. faza	5 000 000
Zavod za razvoj in umetnost Art središče oz. ONEJ - društvo prekmurske pobude	DOKONČANJE REZIDENČNEGA UMETNIŠKEGA CENTRA – ART SREDIŠČE (kar je pogoj za izvedbo nekaj nadaljnjih projektov spodaj, označenih z *)	800000
Mestna občina Murska Sobota	Obnova Hartnerjeve vile z večnamensko dvorano na Grajski ulici v M. Soboti	2150000

Zavod za kulturo, turizem in šport Murska Sobota	OŽIVLJANJE MESTNEGA SREDIŠČA FESTIVALI IN DOGODKI - kulturni turizem	1000000
Občina Ljutomer	KULTURNO URBANI CENTER	1229500
Občina Črenšovci	Kantina Bistrica	400000
Občina Lendava	Rekonstrukcija Blagovnice in Hiše brez imena	7000000
Občina Veržej	Dograditev kulturnega doma	500000
Zavod za razvoj in umetnost Art središče oz. ONEJ - društvo prekmurske	FESTIVAL / DNEVI ŠALE V ŠALOVCIH	50000
Občina Moravske Toplice	Središče Moravskih Toplic	5000000
Občina Sveti Jurij ob Ščavnici	Revitalizacija lokalnega središča Sveti Jurij ob Ščavnici	763489
Občina Razkrižje	Vaško jedro Šprinc	423433
Občina Razkrižje	Vaško jedro Razkrižje	936338
Občina Črenšovci	Tržnica z vaškim jedrom	450000
Občina Razkrižje	Vaško jedro Šafarsko	468169
Občina Dobrovnik	Ureditev vaških jeder z ureditvijo centra in Kulturnega doma Dobrovnik	1500000
Občina Lendava – Lendva Közseg	Prenova Gradu Lendava z ureditvijo nekdanje meščanske šole	2800000
Pomurski muzej Murska Sobota	Celovita obnova gradu Murska Sobota z izgradnjo zunanjega dvigala in premične strehe na dvorišču	2882000
Zavod za razvoj in umetnost Art središče oz. ONEJ - društvo prekmurske pobude	RAZSTAVNA GALERIJA V GRADU GRAD (ZAHODNI STOLP)	80000
Občina Radenci	Kavarna Radenci	7000000
Občina Radenci	Sanacija Vile Marija	
Občina Grad	Plečnik pri Gradu	
Galerija Murska Sobota	Sanacija objekta Galerije M. Sobota	220000
Pomurski muzej Murska Sobota	Digitalizacija in interaktivna prezentacija kulturne dediščine Pomurja	185 000
Pokrajinska in študijska knjižnica Murska Sobota	Stalna razstava prekmurske književnosti in Digitalizacija domoznanskega gradiva - pisna kulturna dediščina v digitalni obliki	1 470 000
Zavod za kulturo, turizem in šport Murska Sobota	MUZEJ SOŽITJA KULTUR (potestantske, romske, judovske ...)	1100000
Občina Apače in ostale pomurske občine	Obnova kapelic in kužnih znamenj v Pomurju	10000000

9. VIRI

- Operativni načrt o sodelovanju ministrstev pri pripravi regionalnih razvojnih programov za obdobje 2021–2027, 2018. [http://vrs-3.vlada.si/MANDAT14/VLADNAGRADIVA.NSF/71d4985ffda5de89c12572c3003716c4/9c722c33861ded92c12582b1004989de/\\$FILE/VG_Program_RRP21-27.doc](http://vrs-3.vlada.si/MANDAT14/VLADNAGRADIVA.NSF/71d4985ffda5de89c12572c3003716c4/9c722c33861ded92c12582b1004989de/$FILE/VG_Program_RRP21-27.doc)
- Statistični urad Republike Slovenije, 2019. <https://www.stat.si/statweb>
- Agencija Republike Slovenije za javnopravne evidence in storitve, 2019. <https://www.ajpes.si/>
- Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje, 2019. https://www.ess.gov.si/trg_dela
- Nacionalni inštitut za javno zdravje, 2019. <https://www.nijz.si/sl/podatki>
- Zavod Republike Slovenije za varstvo narave, 2019. <https://zrsvn-varstvonarave.si/>
- Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, 2019. <https://www.zvkds.si/sl>
- Pomurska gospodarska zbornica, 2019. https://www.pgz.si/si/poslovne_informacije
- Interreg Slovenija, 2019. <https://www.eu-skladi.si/sl/interreg-slovenija>
- Kohezijska politika po 2020, 2019. <https://www.eu-skladi.si/sl/po-2020>
- Slovenska strategija pametne specializacije, 2017. https://www.eu-skladi.si/sl/dokumenti/kljucni-dokumenti/s4_strategija_v_dec17.pdf
- Prenova Strategije prostorskega razvoja Slovenije, 2019. <https://www.gov.si/zbirke/projekti-in-programi/prenova-strategije-prostorsk/>
- Strategija razvoja Slovenije 2030, 2017. https://www.gov.si/assets/vladne-sluzbe/SVRK/Strategija-razvoja-Slovenije-2030/Strategija_razvoja_Slovenije_2030.pdf
- Strategija trajnostne rasti slovenskega turizma 2017–2021, 2017. https://www.slovenia.info/uploads/dokumenti/kljuni_dokumenti/strategija_turizem_koncno_9.10.2017.pdf
- Skupna kmetijska politika po letu 2020, 2019. <http://www.europarl.europa.eu/factsheets/sl/sheet/113/skupna-kmetijska-politika-po-letu-2020>
- AJPES, 2020. Informacija o poslovanju gospodarskih družb, samostojnih podjetnikov in zadrug v pomurski regiji v letu 2019. https://www.ajpes.si/Doc/LP/Informacije/PoStatRegijah/09_Pomurska_regija_Informacija_2019_GD_SP_ZAD.pdf
- Javna agencija Republike Slovenije za raziskovalno dejavnost, 2019. <http://www.arrs.si/sl/analize/>
- Informacijski sistem SICRIS, 2019. <https://www.sicris.si/public/jqm/cris.aspx?lang=slv&opdescr=home&opt=1>
- Global Entrepreneurship Monitor 2018/2019, 2019. <https://www.gemconsortium.org/report/gem-2018-2019-global-report>
- SPOT poslovna točka Pomurje, 2019. <https://www.spotpomurje.si/>
- Invest Pomurje, 2019. <http://investpomurje.eu/>
- Celkrog, zavrženi potenciali biomase, 2019. <https://celkrog.si/>
- ZGS OE Murska Sobota, 2020. Gozdnogospodarski načrti gozdnogospodarskih enot. <https://www.gov.si teme/gozdnogospodarsko-nacrtovanje/>
- Koltai, Tomaž, 2017. Spreminjanje rabe tal v pomurski statistični regiji med letoma 2000 in 2017. Univerza v Mariboru. <https://core.ac.uk/download/pdf/129400777.pdf>
- Uredba o posebnih varstvenih območjih (območjih Natura 2000), 2016. <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=URED283>
- Območja, vrste in habitatni tipi Natura 2000, 2019. <http://www.natura2000.si/obmocja-vrste-habitatni-tipi/obmocja-v-sloveniji>
- Krajinski park Goričko, 2019. <https://www.park-goricko.org/>

- Direkcija Republike Slovenije za vode, 2019. <https://www.gov.si/drzavni-organi/organi-v-sestavi/direkcija-za-vode/>
- Direkcija Republike Slovenije za infrastrukturo, 2019. <https://www.gov.si/drzavni-organi/organi-v-sestavi/direkcija-za-infrastrukturo/>
- Obnovljivi viri energije v Pomurju, Focus, 2012. <https://focus.si/obnovljivi-viri-energije-v-pomurju/>
- Policentrično omrežje središč in dostopnost prebivalstva do storitev splošnega in splošnega gospodarskega pomena, 2015. https://giam.zrc-sazu.si/sites/default/files/priponka_3_centralna_naselja_1_-_posvet_zapisnik.pdf
- Blenkuš, Urša, 2019. Pozitivni vpliv hišnih živali na zdravje ljudi. https://www.nijz.si/sites/www.nijz.si/files/uploaded/blenkus_jz_2019_04.pdf
- Projekt RUNE, 2019. <https://www.ruralnetwork.eu/si.html>
- Lokalna energetska agencija za Pomurje, 2019. <https://www.lea-pomurje.si/>
- Nacionalni stanovanjski program 2015–2025, 2015. https://www.jss-mok.si/files/nsp_-_javna_objava.pdf
- Zakon o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja (ZSRR-2), 2011. <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO5801>
- Zakon o urejanju prostora (ZUreP-2), 2017. <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO7341>
- SVRK, 2013. Možnosti uporabe rastlinskih čistilnih naprav v razpršenih naseljih. <http://www.eu-skladi.si/kohezija-do-2013/ostalo/gradiva1/ciscenje-odpadnih-voda.pdf>
- Sporazum o partnerstvu med Slovenijo in Evropsko komisijo za obdobje 2021-2027 (izhodiščni osnutek), oktober 2020. <https://www.eu-skladi.si/sl/dokumenti/po-2020/dokumenti-po-2020/izhodiscni-osnutek-sporazuma-o-partnerstvu-2-10-2020.docx>
- Šturm, Tomaž et al., 2020. Digitalna družba Slovenije – pregled internetnega dostopa. <https://omp.zrc-sazu.si/zalozba/catalog/view/1927/7981/1296-1>
- Načrt za okrevanje in odpornost (NOO) zaradi epidemije COVID19, 2021. <https://www.eu-skladi.si/>
- Makroregionalne strategije: EUSAIR (<https://www.adriatic-ionic.eu/about-eusair/pillars/>); EUSALP (<https://www.alpine-region.eu/objectives>); EUSDR (<https://danube-region.eu/about/priority-areas/>)
- Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, 2017. Celovita metodologija za popis in analizo degradiranih območij. <https://www.fgg.uni-lj.si/raziskovalna-dejavnost/projekti/v6-1510-celovita-metodologija-za-popis-in-analizo-degradiranih-obmocij-izvedba-pilotnega-popisa-in-vzpostavitev-azurnega-registra/>
- Pečar, Janja et al., 2020. Cilji regionalne politike Slovenije v obdobju 2021–2027. https://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/publikacije/dz/2020/DZ3_2020.pdf
- Global Footprint Network, 2020. Slovenia's Ecological Footprint. http://nfp-si.eionet.europa.eu/publikacije/Datoteke/Regional%20ecological%20footprint/Technical%20Report_Ecological%20footprint%20of%20Slovenian%20Statistical%20regions1.pdf